

De Kleine Aarde

Groen is stoer

Red cedarhout niet fris

Een puike picknick

**Milieu en politiek:
Nederland suft
verder**

Uitgeverij De Kleine Aarde

BOEKEN

Wegwijzer van De Kleine Aarde. Door Greet Klinkenberg. 48 pag. Paperback. f 7,50 /Bf 150
Tuinboek van De Kleine Aarde. Door José Besselink. 104 pag. Paperback. f 25,-/Bf 500
Bouwboek van De Kleine Aarde. Door Kees Haakman. 96 pag. Paperback. f 19,75/Bf 395
Gezond fruit telen. Een complete handleiding. Door Joke Bloksma. 96 pag. Paperback. f 19,70/Bf 394
Isoler je huis anders. Doe het zelf. Door David Douwes en Gerard Murre. Paperback. 80 pag. f 19,70/Bf 394
Grijp de wind. Bouw een windmolen! 84 pag. paperback. Nu van f 14,50 voor 7,50/Bf 150
Jakkes Beestjes! Het leuke leerzame buitenbeestjesboek. Door Peter Kouwenhoven. Gebonden. 48 pag. f 17,50,-/Bf 330
Jakkes, wat een weer! Het weer verklaard voor kinderen en andere nieuwsgierigen. Door Peter Kouwenhoven. Gebonden. 48 pag. f 17,50,-/Bf 330
Jakkes, Vogelpoep! Over vreemde en vroege vogels. Door Peter Kouwenhoven. Gebonden. 48 pag. f 17,50,-/Bf 330
Je eigen moestuin. Over de mooiste tuin van Nederland. Door Peter Kouwenhoven. Gebonden. 48 pag. f 17,50,-/Bf 330
Een spoor van paardemest, relaas van een trektocht. Door Mariëtte Meester. 112 pag. Paperback. f 19,50
Mijn Paradijs. Door Heinz Erven. 120 pagina's. Paperback. f 24,50/Bf 490
'Anders' eten in instellingen (inkl. porto) f 27,50/ Bf 500

EKOLOGISCHE ALTERNATIEVEN

Meer dan 25 leuke doe-het-zelf boekjes. Voor mensen die kiezen voor een gezonde en milieuvriendelijke leefwijze. Verschenen zijn onder meer:
De Groene Keuken - Keukenkruiden - Babyvoeding - Kompost. Een complete handleiding - Zelf kippen houden - Anders eten voor diabeten - Een konijn op eigen terrein - Toetjes zonder suiker - Sap maak je natuurlijk zelf - Schik in schapen - Brood uit eigen oven - Doe het thuis - Wijn uit eigen tuin - Maak wat van snoeihout - Lekker bakken zonder suiker
 Deze Ekologische Alternatieven kosten f 7,50/Bf 145 per deeltje, exclusief verzendkosten.

ETIKETTEN

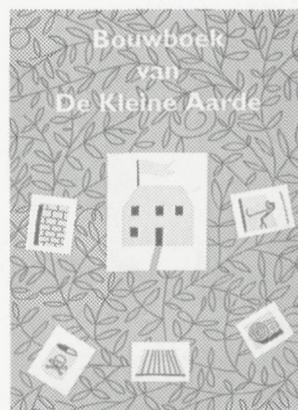
Vele honderden gebruikte enveloppen gaan dagelijks opnieuw de rode brievenbussen in dankzij de Hergebruik-etiketten. Een pakje van 60 stuks kost f 5,50/Bf 110 inclusief verzendkosten. Twee pakjes voor f 8,50/Bf 170.

BESTELLEN

Als uw boekhandel of natuurvoedingswinkel deze uitgaven niet in voorraad heeft, kan de winkelier ze voor u bestellen. Bestel u rechtstreeks bij De Kleine Aarde, dan kost dat extra verzendkosten.
Verzendkosten boeken: f 4,-/Bf 80 voor het eerste boek. Ieder boek extra f 1,50/Bf 30 erbij tellen.
Verzendkosten brochures en Ekologische Alternatieven: f 2,50/Bf 50 voor het eerste exemplaar. Voor elk volgende exemplaar f 0,75/Bf 15 erbij tellen.
 Stort het bedrag met verzendkosten op postgiro 52730 van De Kleine Aarde in Bostel en vermeld het gewenste. Voor België: giro 000-1137770-57.
Prijswijzigingen voorbehouden.

Bouwboek

Het Bouwboek van De Kleine Aarde bevat een bespreking van 38 bouwmaterialen, natuurverven, bouwmethoden. Van de fundering tot en met het dak, plat of schuin, met dakpannen, gras of riet erop. Aandacht voor water- en energiegebruik. En ervaringen met ecologische bouwprojecten. Voor doe-het-zelvers en professionals.

Kees Haakman
Bouwboek van De Kleine Aarde
 17 x 23 cm Paperback. 64 pagina's
 ISBN 9064545138.
 Prijs f 19,75

Verkrijgbaar in de boekhandel. Of bestel door f 23,75 (inkl. porto) over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Bostel. Vermeld de titel.

Wegwijzer

Alle ideeën en idealen waar De Kleine Aarde voor staat zijn nu samengevat in de nieuwe publikatie 'Wegwijzer van De Kleine Aarde'. Naast een complete beschrijving van het Piramidehuis, het Ekohuisje, de windmolens en de zonnepanelen op het terrein, bevat het achtergrondartikelen over ecologische voeding, landbouw, tuinieren en bouwen en wonen. Ook het Derde-Wereldaspect komt aan bod.

Greet Klinkenberg: Wegwijzer van De Kleine Aarde. 17 x 23 cm. Paperback, 48 pagina's, ISBN 9064545162
 Prijs f 7,50

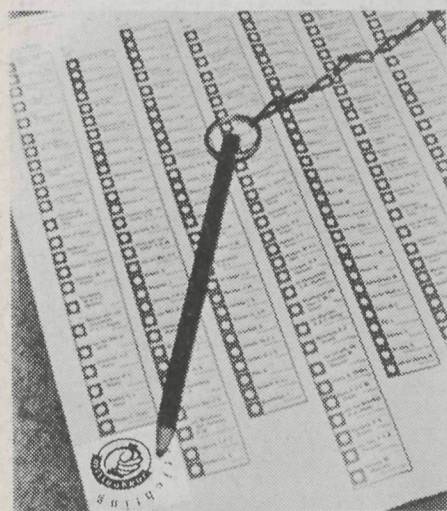
Verkrijgbaar bij De Kleine Aarde.
 Bestel door f 10,- (inkl. porto) over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Bostel. Vermeld de titel.

VERKIEZINGEN

Politiek Den Haag stelt het milieu teleur. Milieudoelstellingen worden niet waargemaakt en milieudeskundigen zijn op onverkiezbare plaatsen gezet. Wat hebben we nog aan politici die zeggen milieu zo belangrijk te vinden? De Kleine Aarde zocht in de wandelgangen verder, op zoek naar politici die het milieu nog hoog op de agenda hebben staan. En al zijn ze schaars, ze zijn er wel. 9

De gemeente wikt, weegt en aarzelt	10
Aktiegroep blij met iedere overwinning	12
Oproep: Kies groen	14
Milieukandidaat voor de Tweede Kamer	15
Nederland: milieu-goeroe op sloffen	16

VOEDING

Vasten: dure kuur is overbodig	37
Puik picknick	38

IN DE TUIN

De tuin in de lente	51
Over bodembedekkers en klimplanten	52

BOUWEN EN WONEN

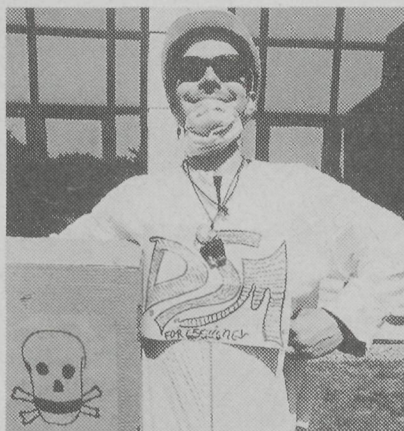
Kastanje kan verduurzaamd hout vervangen	41
Watergedragen natuurverf beste keus	42
De slag om het gematigd regenwoud	44

RUBRIEKEN

Blij en Boze brieven	2
Regeladvertenties	8
Koplopers	25
Aktiviteitenprogramma	34
Mensen en Mogelijkheden	36
Raadgevers	46
Milieu Thuis	47
Recensies	48
Bezig met buiten	54

EN VERDER...

Willem Hoogendijk	6
Kraker	18
Groene Pluim voor kruidenkwekers	19
Boeren tegen 'bio-kolonialisme'	20
Hoe vies is het scharrelvarken?	22
Mee met een fiets-vaarvakantie	29
Groen en Jong	31

Index De Kleine Aarde 1993

56

OVERWINTEREN IN SPANJE

Hij leeft sinds vijftien jaar in een kraakpand met een grote tuin, doet tien jaar met een busje schoensmeer en gaat met een zelfgemaakte tent op reis. En, hij heeft een mooie droom. Ooit wil hij een eko-dorp stichten in Zuid-Spanje, waar hij kan gaan overwinteren. Delftenaar Jan Husslage. Elektronisch ingenieur van beroep. Rijp voor een ontmoeting met De Kleine Aarde 32

Goed humeur

Wordt u ook zo beroerd wanneer politici de mond vol hebben van milieu en ondertussen hun fiat geven aan de vijfde baan op Schiphol?

Of als iedereen zich druk maakt over gifzakjes op het strand, terwijl niemand rept over miljoenen kilo's bestrijdingsmiddelen over onze akkers?

Nu willen ze mest in de Noordzee dumpen. Mits zorgvuldig uitgevoerd zijn er geen meetbare effecten op het ecosysteem, heet het dan. Beperking van de veestapel is nog steeds taboe. Alsof elke dag wat minder vlees op ons bord een enge ziekte veroorzaakt.

Gelukkig, er zijn af en toe overwinningen. Op nationaal en lokaal niveau. De uitbreiding van het vliegveld Zestienhoven is voorlopig afgeblazen, politici nemen het woord ekotax in de mond, er komt een tweede boerenmarkt in Amsterdam en de gemeente Apeldoorn zet de onkruidverdelgers bij het oud vuil, zodat we naar bloemenweelde kunnen kijken in plaats van naar gemilimeterd gras.

Voeg daarbij het bericht dat jongeren milieu stoer vinden en je krijgt bijna nog een goed humeur.

De Kleine Aarde
Postbus 151
5280 AD Boxtel
04116-84921

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen interesseren voor een milieuvriendelijke, gezonde leefwijze, gebaseerd op landbouwmethoden, voedingsgewoonten en omgang met energie en grondstoffen, die het milieu ontzien en ook in andere landen een duurzame ontwikkeling ondersteunen.

Versijnt viermaal per jaar, bij het wisselen der seizoenen.

Redactie

Helène Kleijburg, Laurens Lammers,
Michel Robles

Aan dit nummer werkten verder mee

Alice Bender, Rianne Burgmans,
Ineke van Dommelen, Diana Doornenbal, Willem Hoogendijk,
Otto Koedijk, Peter Kouwenhoven,
Hans van Scharen, Anja Sparidaans,
Monique Teubner, Peter van der Ven.

Foto's en tekeningen

ANP, Elise Dekker, FAO, Fred Geven, Marc de Haan, Rien van Heesewijk, Dick Hogewoning,
Katrien Holland, Hollandse Hoogte,
Sander Kessels, Peter Kouwenhoven,
Marcel Minnée, Len Munnik (omslag), Jeroen Nooter, Ernest Potters, Michel Robles, Ad van de Sande, Dennis Sies, Charles Strijd,
Inek Terstappen, Monique Teubner,
René Verleg, Michel Verschoor,
Twan Wiermans.

Vormgeving

Robert Schaap

Advertenties

Paula van Woerkom en
Heleen Petter (04116-84921)

Abonnement/donateurschap

Donateurs krijgen het tijdschrift gratis toegestuurd. Standaarddonatie f 40,-. Minimumdonatie f 25,- per jaar. U wordt donateur door f 40,- of f 25,- over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Zet erbij 'nieuwe donateur'. Wij nemen aan dat u uw donateur-

schap voortzet, tenzij u ons uiterlijk 1 oktober anders bericht.

Losse nummers

De Kleine Aarde is verkrijgbaar in de boekhandel, kiosk en natuurvoedingswinkel. Oude nummers kunnen worden nabesteld door de prijs plus verzendkosten over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Nrs. 1-26 uitverkocht. Nrs. 27-67 f 1,-. Vanaf 68 f 5,95. Verzendkosten f 3,- voor één exemplaar, f 5,- voor meer exemplaren.

Drukkerij

De Kempen Druk, Hapert

Uitgave

Stichting De Kleine Aarde,
milieuedukatie- en voorlichtingscentrum, Boxtel.

Overige medewerkers

De Kleine Aarde

Vele enthousiaste vrijwilligers en:
Joost Andrik, Ciel van der Lugt en Jol Moors (milieuvorlichting),
Petra Souwerbren en Anita Maas (landbouwvoorlichting)
Anneloe Rijpkema (voedingsvoorlichting), Harrie Perebooms (bouwen en wonen), Jan Juffermans (beleidsmedewerker), Henk de Beijer, Frans Brinkman, Kees Damave, Dirk Kootstra, Pieter Mulder, Irma de Potter, Oda Weyers, Ank Zeeuwen en Yvonne van Zoest (De Groene Keuken), Ben van Dieren, Henk van Els, Theo Gijsman, Marcel d'Hont, Juul Kluitmans, Marion van de Meerendonk en Henk van Pinxteren (tuin), Frans Boons, Wiény Hendriks, Anita de Weerd en André Wouters, (administratie), Ad Claassen, Karin Kunst, Bert Schneider, Ingrid Spaargaren en Marianka Wanninkhof (onderhoud en huishoudelijke dienst), Swanette van der Vegt (koördinatie EkoTeams), Piet Hein Scheltens (direkteur).

Auteursrecht De Kleine Aarde
1994

ISSN 0166-3704

Blij & Boze Brieven

GroenRechts

Columnist Kraker schrijft in het winternummer dat er nog geen Groenrechtse-partij bestaat. Deze partij is er echter al sinds oktober 1993. Ze heten niet GroenRechts, maar zijn het wel. De partij heet Partij voor Milieu en Recht (PMR) en is opgericht voor niet-linkse groendenkende mensen. De PMR is weliswaar niet zo groot, maar ze willen wel met de volgende verkiezingen meedoen. Ik stemde vorige verkiezingen GroenLinks daar ik het zeer belangrijk vind op een milieubewuste partij te stemmen. Ik denk dat de PMR veel stemmen van traditionele VVD en CDA-stemmers zal krijgen. Mensen willen wellicht wel groen stemmen, maar niet zo links als GroenLinks.

Meestal wordt gedacht dat milieu alleen iets voor linksdenkenden is. Als ik kijk naar een partij als de VVD is dat niet zo verwonderlijk. Ik hoop dat de PMR hier verandering in brengt.

Lennart van Empel, Den Haag

Houtkachel

Naar aanleiding van uw artikel over centrale verwarming: veel houtkachels veroorzaken klachten bij omwonenden. Daarmee brengen ze ook de milieubeweging in een kwade reuk. Voor we het weten is er een hinderwetvergunning nodig voor het gebruiken van een houtkachel. Hout verbrandt pas volledig bij een temperatuur van achthonderd tot duizend graden. Als die temperatuur niet wordt gehaald,

verbrandt hout slechts gedeeltelijk. Daarbij ontstaat roet, teer en koolmonoxyde. Niet alleen de schoorsteen wordt vervuild, maar ook de lucht en de omgeving. Hout heeft een vlamlengte tot tachtig centimeter. Die hele lengte moet heet zijn. Bij hoge temperaturen ontstaat echter ook stikstofoxyde (verzuring). Deze ontleedt weer als de afkoeling langzaam is. Goede verbrandingscondities ontstaan alleen in kachels van ruime afmetingen. Vuurhaardkoeling met lucht of water is dus verkeerd. Iets anders: een tweede nadeel van vloerverwarming is dat de leefmogelijkheden van stofmijt vergroot worden.

Overigens is de teneur van uw artikel dat stralingswarmte beter is dan convectiewarmte, prima.

O.M. Baarslag, Wierden

Een schone dood

Met belangstelling las ik uw artikel over milieu-aspekten van de uitvaart. In de gemeente Arnhem valt het beheer van het krematorium Moscowa onder mijn sektor. We proberen zo zorgvuldig mogelijk om te gaan met het milieu. Noodzakelijkerwijs vindt een crematie plaats bij hoge temperaturen. Dat dit tot een hoog aardgasverbruik leidt signaleert u ook. Voor ons was het wel iets om bij stil te staan bij de vervanging van de crematie-ovens in 1993. Er is gekozen voor een computergestuurd type, waarmee het verbrandingsproces

Door Sander Kessels

efficiënt plaatsvindt. Voor Moscowa is ook een installatie voor energiewinning ontworpen. De restwarmte van de crematie-ovens wordt gebruikt om via de cv-installatie het gebouw te verwarmen. De verwarming wordt niet gevoed door de lijkverbranding zelf, maar met restwarmte die er is als gevolg van de hoge procestemperatuur. Op jaarbasis levert het ons en het milieu een besparing van zo'n veertigduizend kubieke meter aardgas. Onze ervaring is ook dat er weinig instanties zijn die iets doen aan milieu-aspekten rond de uitvaart. Misschien wil De Kleine Aarde er nog eens aandacht voor vragen bij de VNG of ministeries. Ook bij een precair onderwerp als uitvaart is het nodig om zorgvuldig met het milieu om te gaan. *G.J.F. Vollenberg, waarnemend sectorhoofd Natuur en Stedelijk Groen, Arnhem*

Vogelgekwet

Met verbazing las ik de boekbespreking 'Weer en Natuur' in het winternummer, waarin de inhoud als vogelgekwet wordt beoordeeld. Het komt mij voor dat uw recensent het boek niet goed begrepen of gelezen heeft. Ik was erg enthousiast

over de uitgave. Wat mij betreft is de auteur, een milieupublicist en natuurliefhebber, erin geslaagd de lezers te laten delen in de vreugde van zijn natuurbelevissen. Hij vertelt enthousiast over zijn waarnemingen op het gebied van flora en avifauna en geeft bovendien adviezen aan tuinliefhebbers. Mijns inziens is het een fraaie uitgave: groot formaat en rijkelijk voorzien van fotomateriaal dat de prettig leesbare tekst begeleidt. Op een unieke manier wordt de relatie tussen weer en natuur getoond.

F.T. Bijlsma

Verduurzaam hout (1)

Helaas is uw blad verontreinigd geraakt met nogal wat onjuiste informatie over verduurzaam hout. Daarom ter correctie enkele feiten, waarop echte zorg voor het milieu gestoeld moet zijn. Hout is het meest energiearme bouw materiaal dat je je kunt voorstellen. In een goed beheerd bos is het een hernieuwbare grondstof, die kooldioxide vastlegt en tijdens de groei natuur- en landschapswaarden oplevert die bovendien een grote recreatieve waarde heb-

ben. Niet altijd kan hout het stellen zonder bescherming. Soms is een herhaalde verfbeurt niet mogelijk en is een 'zwaardere' aanpak nodig. De beste is houtverduurzaming in een gesloten vacuüm en druksysteem. De gebruiksduur wordt met deze behandeling drie tot vijfmaal verlengd. Alle verduurzamingsmiddelen die in Nederland te verkrijgen zijn, hebben een toelatingsbeschikking van het ministerie van WVC. De beste garantie voor een goed stuk verduurzaam hout, geeft het KOMO-certificaat, een wettelijk erkend keurmerk dat aan vele (milieu-)eisen tegemoetkomt. Verduurzaam hout is verder geen chemisch of gevaarlijk afval. Oud verduurzaam hout is bouw- en sloopafval, dat samen met ander hout verantwoord wordt verwerkt. Evenals geverfd-, gelakt-, gelijmd-, of van laminaat voorzien hout, moet ook oud verduurzaam hout niet in de open haard worden verbrand.

Ing. C. Boon, Vereniging van Houtimpregnerinrichtingen, Bunnik

Hoe je het ook bekijkt, verduurzamingsmiddelen bevatten giftig chemisch afval en horen dus niet in het milieu.

Als chemisch afval in de vorm van verduurzaam hout geen chemisch afval meer is, dan deugt er kennelijk iets niet met de normstelling.

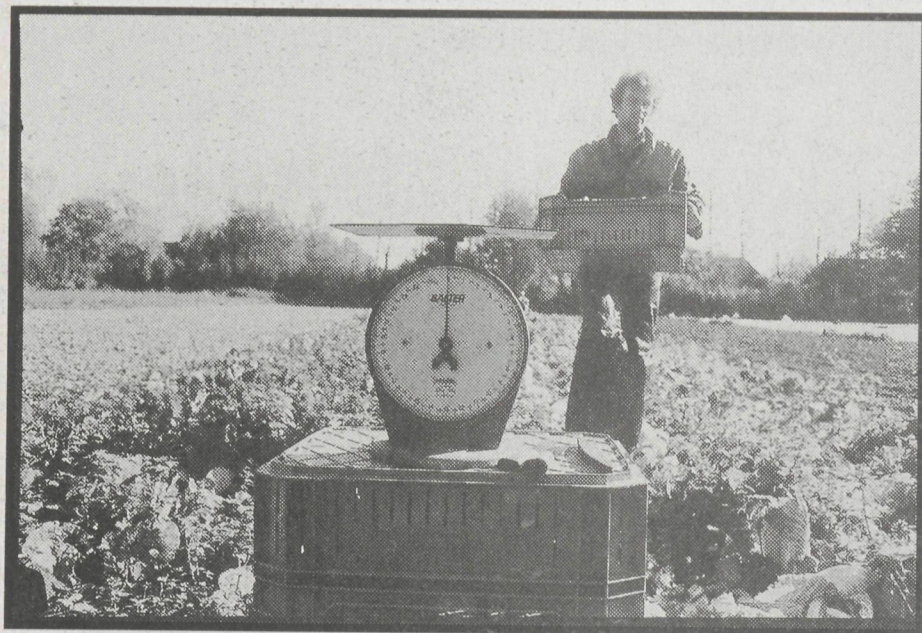
Verduurzaam hout (2)

Met stijgende verbazing las ik het artikel over bouwen en wonen in het winternummer, dat handelt over de alternatieve houtverduurzaming. Vreemd genoeg worden allerlei gifstoffen aanbevolen, maar ik lees niets over de verduurzamende kwaliteiten van het eeuwenoude lijnolie. Hier in Haaksbergen is lijnolie voor een tientje per liter bij de watermolen. Eenmaal per maand kun je zien hoe het wordt geslagen. Vroeger werden alle verven, stopverf en lakken van lijnolie gemaakt. Lijnolie verwerkt gemakkelijk en goed en verhardt aan de lucht. Je kunt het in de salade gebruiken, er gereedschappen en autochroom mee beschermen, huidolie van maken en nog veel meer.

Mr. Livius J. Kooy

Onze boodschap was: laat verduurzaam hout achterwege. Wat betreft de lijnolie hebt u gelijk.

DE TUIN VAN

Op een terrein van bijna anderhalve hectare teelt De Kleine Aarde groenten voor de veiling.

Groenten, die uiteindelijk in natuurvoedingswinkels terechtkomen. Niet alleen daarom werken er elk seizoen vier tot zes mensen dag-in-dag-uit in de produktietuin.

De tuin levert ook een schat aan informatie over ekologisch telen.

Dat is heden ten dagen nog schaars goed.

Fotograaf Rien van Heesewijk (52) uit Boxtel fotografeerde en portretteerde een jaar lang de tuin en de tuinmedewerkers van

DE KLEINE AARDE

De Kleine Aarde.

Een periode, die begon met zaaien en planten en eindigde met de oogst. Hij legde vast dat biologisch geteeld iets anders is dan onbespoten, al werkt De Kleine Aarde alleen met bestrijdingsmiddelen op natuurlijke basis.

Op onderstaande foto wordt een plantversterkend middel gespoten.

Het fraaie resultaat van Van Heesewijks werk is vanaf 16 april, de dag van de Tuinmarkt, te zien in de Van Coothhoeve van De Kleine Aarde in Boxtel.

Doorbraak

Willem Hoogendijk

Wel, dat waren geweldige verkiezingen! Waarom? Omdat de talloze margo's (gemarginaliseerden) en drop outs, die de politiek de rug hadden toegekeerd, eindelijk weer eens het stemhokje hadden opgezocht. De arme en intelligente kant van Nederland had een vuist laten zien.

GroenLinks twaalf procent, de Groenen zes procent, D'66 twintig procent. Ze gaan nu één blok vormen: Groot Groen. Het werd tijd, twintig jaar na 'Grenzen aan de groei'. PvdA en CDA flink verlies. Alleen Wöltgens kreeg wat voorkeurstemmen vanwege zijn ideeën over economische krimp en kalmer aan doen.

Er komt trouwens geen gewoon, maar een nationaal kabinet. Vanwege de ekologische en sociale crisis. Winsemius komt op het ministerie van Economische Zaken. De VVD kwam weer met De Korte aan, maar Groot Groen opteerde voor de ex-milieuminister. Onder Economische Zaken, uitgebouwd tot het superministerie van Hard Ware, komen landbouw (Nienhuys), verkeer en waterstaat (Versnel) en ruimtelijke ordening en volkshuisvesting (Heerma). Onder het andere superministerie, voor Soft Ware (Wintzen, Club van Schier), komen volksgezondheid, milieubeheer en welzijn (Van den Biggelaar), sociale zaken (Brouwers) en onderwijs en cultuur (Brinkman).

Vanwege zijn ervaring mag Kok premier worden. Daaronder twee vice-premiers met ruime bevoegdheden: regionale zelfvoorziening en werkgelegenheid (Adelmund) en ecologie (Reijnders). Speciale milieu-ambassadeurs: Van Dieren en Juffermans. Een enorme sensibiliseringscampagne ('De Grote Ommekeer') werd besteld bij Stichting Milieu Educatie die uiteraard De Kleine Aarde inschakelde. Uw columnist krijgt een wekelijkse talkshow op de tv. En nu maar hopen dat Nederland niet te goed voetbalt. Dan kunnen we wellicht waar maken wat Meadows van de Club van Rome begin '70 zei: 'Als het niet in Nederland begint, begint het nergens'.

Uitnodiging aan alle lezers

Open Dag Zondag 19 juni 1994

Vijf redenen om te komen:

- De nieuwe windmolen
- De dag staat in het teken van vlees, minder en beter. Veel informatie over bd, scharrel en gangbaar vlees.
- Een prachtig groen terrein met voorbeeldmoestuin, produktietuin, het Piramidehuis en een huisje met ekologische bouwmaterialen.
- De heerlijke ekologische hapjes uit eigen keuken.
- De muziek en natuurlijk de gezelligheid.

Datum: **Zondag 19 juni 1994**
Tijd: **10.00 uur tot 17.00 uur**
Toegang: **gratis**

Aantal EcoTeams stijgt snel

Het gaat goed met de EcoTeams. Vanuit De Kleine Aarde draaien er inmiddels 35. Dankzij de medewerking van enthousiaste ex-EcoTeamleden uit Eindhoven (12 EcoTeams), een actieve milieuvorlichtster uit Oosterhout (6 EcoTeams), donateurs van De Kleine Aarde uit Nijmegen (4 EcoTeams) en het Centrum voor Ontwikkelings-samenwerking in Den Bosch (4 Ecoteams), is dit hoge aantal bereikt. Daarnaast steken er her en der in het land losse teams hun kop op. Deelnemers aan een Ecoteam gaan samen aan de slag om hun huishouden milieuvriendelijker te voeren.

Informatie of aanmelding De Kleine Aarde, Swanette van der Vegt.
Tel. 04116-84921.

De Groene Keuken blijft boven de rivieren

Wie hem vorig jaar is misgelopen, kan nu proberen zijn kans waar te nemen. De mobiele milieutentoonstelling De Groene Keuken toert in de maanden april, mei en juni in respectievelijk Zuid-Holland, Gelderland en Flevoland. Voor meer informatie over de standplaatsen van de milieuvriendelijke keuken: De Kleine Aarde, Tel.: 04116-84921.

vriendelijke keuken: De Kleine Aarde,
Tel.: 04116-84921.

Den Troag helpt Brandend Hart

De winnaar van de negentiende Groene Pluim, de biologische gaarkeuken Den Troag uit Sittard, heeft het bij de trofee horende geldbedrag geschonken aan Stichting Brandend Hart in Roermond. Brandend Hart verzet zich tegen een Afval Verbrandings Installatie in Midden Limburg en propageert verwerking ten behoeve van recycling. Den Troag maakte de schenking bekend bij de uitreiking van de Groene Pluim vorig jaar november. Net als Brandend Hart meent Den Troag, dat een verbrandingsoven niet thuis hoort in het hart van de landschappelijk fraaie provincie Limburg.

Herinnering

Zaterdag 16 april 1994 Tuinmarkt

De kans om biologische plantjes en zaden voor uw tuin te kopen en kennis te maken met De Kleine Aarde en haar terrein.

Tijd: 10.00 uur tot 17.00 uur
Toegang: gratis

Den Bosch en Arnhem maken kennis met biologisch eten

Goede kans dat inwoners van Den Bosch dit jaar in aanraking komen met biologische voeding. In de bibliotheken hangt De Kleine Aarde tentoonstelling Voeding en Milieu. Nog dit jaar komt er een boerenmarkt, waar biologische producten te koop zijn. Twaalf standhouders hebben zich al aangemeld. Aan de vergunning wordt gewerkt. Het is te danken aan het project 'biologische voeding', dat afgelopen najaar van start ging, een proefproject van het Wageningse Platform Biologische Landbouw en Voeding (PBLV). Het project loopt in Den Bosch en Arnhem. Vanuit De Kleine Aarde werken *Harmtine de Lange* en *Petra Souwerbren* er aan mee.

De eerste actie vond eind vorig jaar plaats. Voor de deuren van een grote Bossche supermarkt werden biologische wortels aan het publiek uitgedeeld. Inmiddels zijn ook de Bossche winkeliers benaderd. Maatschappelijke organisaties volgen. De gemeente Den Bosch kreeg het verzoek biologische landbouw binnen de gemeentegrenzen te stimuleren. Het blijkt vooralsnog moeilijk om middenstand en instanties te interesseren. „Een kwestie van een lange adem”, aldus De Lange.

Gesleep met landbouwprodukten in kaart gebracht

Landbouwprodukten leggen forse afstanden af, eer ze gebruikt worden. Omgerekend in hektaren blijkt dat de continenten Oceanië/Japan, Noord-Amerika en Latijns-Amerika veruit het meeste exporteren. Importeurs zijn met name Europa, het Midden-Oosten, Noord-Afrika, Oost-Europa en het GOS. Op verzoek van De Kleine Aarde bracht *Ingrid Mulder* van de Vrije Universiteit in Amsterdam het gesleep met landbouwprodukten in kaart.

In een eerder onderzoek over landgebruik speelde het beslag dat Nederland legt op gronden in arme landen voor veevoer (Thailand en Brazilië) een grote rol. In het nieuwe rapport, 'Agrarisch grondbeslag en Internationale handel', wordt het grondbeslag van tien grote regio's, die samen de hele wereld beslaan, berekend. Uit het recente onderzoek blijkt, dat het beslag in arme landen over het algemeen meevalt. Eerder valt op, dat er tussen de rijkere continenten een druk verkeer van voedseltransporten plaatsvindt. Koploper Oceanië/Japan exporteert in totaal van 54,8 miljoen hektare grond. De Verenigde Staten exporteren van een areaal van 47,8 miljoen hektare. Europa gebruikt een gebied van 45,5 miljoen hektare om van te kunnen importeren.

Vergelijking van de twee onderzoeken is interessant. Van de in totaal 45,5 miljoen hektare landbouwgrond, waarvan Europa producten importeert, neemt Nederland een derde (plusminus 15 miljoen hektare) voor haar rekening. Daarmee blijkt ons land een zeer uitzonderlijke positie in te nemen. Ongeveer 10 miljoen hektare heeft te maken met doorvoer, de rest is bestemd voor eigen consumptie.

Het onderzoeksrapport van Ingrid Mulder is te bestellen door f 12,- (inkl. Verzendkosten) over te maken op giro 732963 van de Centrale Wetenschapswinkel van de Vrije Universiteit, De Boelelaan 1105, 1081 HV Amsterdam, met vermelding 'Rapport nr. 9315'.

Doe mee voor de halve prijs

Of geef De Kleine Aarde kado!

De Kleine Aarde is een plek die toont dat een schonere wereld mogelijk is. Duizenden donateurs houden die plek in stand.

Help een handje mee en meld u aan. Doe het vóór 15 mei, want dan krijgt u De Kleine Aarde vanaf het Zomernummer in de bus.

Bent u al donateur, doe dan iemand anders De Kleine Aarde kado. In één keer geeft u zo vier presentjes weg, elk seizoen weer. Wie nu donateur wordt van De Kleine Aarde profiteert bovendien van de voordelen:

- U krijgt een uitgebreid informatief Welkomstpakket
- Elk seizoen De Kleine Aarde in de bus
- Donateurs kunnen gratis een bericht of oproep plaatsen in de rubriek 'Mensen en Mogelijkheden'
- Donateurs kunnen altijd bij De Kleine Aarde terecht met vragen over milieuvriendelijk tuinieren en gezonde voeding
- Donateurs krijgen tien procent korting op de kursussen van De Kleine Aarde
- Als donateur maakt u het mede mogelijk dat De Kleine Aarde het werk aan een schone toekomst kan voortzetten.

Ik word donateur

☐ Ja, ik geef De Kleine Aarde een donatie van f 25,- en ben daarmee donateur in 1994. Stuur mij het Welkomstpakket en elk seizoen De Kleine Aarde. Als ik mij voor 15 mei aanmeld, krijg ik De Kleine Aarde vanaf het Zomernummer in de bus. Ik betaal met de acceptgirokaart die u mij toestuurt.

☐ Ik doe iemand anders De Kleine Aarde kado. Stuur de acceptgirokaart naar het linker adres. Stuur het Welkomstpakket en het tijdschrift naar:

Naam _____
Adres _____
Postcode _____
Plaats _____
Handtekening _____

Naam _____
Adres _____
Postcode _____
Plaats _____

Uitknippen en invullen (of overschrijven) en opsturen naar:
De Kleine Aarde, Antwoordnummer 16151, 5280 VJ Boxtel.
Postzegel hoeft niet, mag wel.

Regeladvertenties

Tarief f 1,50 per woord, inclusief BTW. Minimumprijs per plaatsing f 30,-. Maximaal 50 woorden. Voor brieven onder nummer f 5,- extra. Bewijsnummer f 8,45 extra. Bereken zelf de kosten van uw advertentie en stuur de betaling mee bij opgave. U kunt een giro(betaal)kaart of bankcheque ten name van De Kleine Aarde bijsluiten.

Regeladvertenties voor het Zomernummer moeten uiterlijk 1 mei binnen zijn!

■ TE KOOP

Te koop aangeboden: goed onderhouden AGA-FORNUIS. Tevens voor reparatie en ombouw op gas. Telefoon 02232-1981.

(Zelfbouw-) TEGELKACHELS vanaf f 1675,-. Voor gezond, schoon en zuinig houtstoken. Inruil Aga-fornuis mogelijk. Piet de Vries, Sellinger (Gr.) Telefoon 05992-4229 (ook 's avonds).

Milieu- en diervriendelijk angorageitenbedrijf biedt aan: geweven100 procent MOHAIR dekens/plaids diverse maten, kleuren en ruiten, licht en luchtig in de zomer, warm in de winter. Tevens mohair brei- en weefgarens. Bel of schrijf voor de stalenkaart etc.: Gerda Wijckmans, La Jaurie, 87500 Lagnac Le Long Frankrijk, tel.: 0033.55.09.36.21 (Nederlands gesproken).

Te koop aangeboden: vrijstaand WOONHUIS met 2250 m² grond. Gelegen te midden van oneindige bossen en uitgestrekte polders. Gelegen in centrum van idyllisch dorpje, dichtbij lagere school. Garage aanwezig evenals groot kippenhok. Reeds 7 jaar gif- en kunstmestvrij! Reden van verkoop: emigratie. Vraagprijs: f 295.000,-. Fam. Kasteel,

Harderwijkerweg 38, 6957 AE Laag Soeren (GLD.). Telefoon: 08337-9721.

Zuid-Frankrijk, te huur of te koop, PASTORIE gerest., 12 slaappleatsen. 2000 m² grond. Prijs: f 185.000,-, huur f 650,- p.m. Uitstekend voor creatieve mensen. Tel.: 02208-94770.

Te koop: groot vrijstaand woonhuis, inclusief atelier/terras in Franse PYRENEËN. Bosrijk, rivier, stilte en inspiratie. Inlichtingen: 036-5325565.

Ter overname voor enthousiaste ondernemer: ruime NATUUR-VOEDINGSWINKEL in het centrum van Winterswijk, voor inlichtingen, tel.: 05430-21968.

Uniek kleinschalig VAKANTIEPROJECT. Groot Woonhuis, schuur, garage, moestuin, bos, 4 gites, compl. ingericht, camping 10 plaatsen met toiletgebouw, zwembad met terras. Uitbreidingsmogelijkheden. Schitterend gelegen nabij de rivierAveyron, Zuid-Frankrijk. Vraagprijs: f 595.000,-. Tel.: tot 23 apr. 08376-12265, daarna 00-3363654500.

Te koop de milieuvriendelijkste KUIPWASSER Velo-wascombinatie, 3 jaar oud, prijs rond f 500,-, zie boekje milieusparend huishouden blz. 39, 033-563952.

Te koop WIJNKISTEN 17 x 33 x 50 cm. voor bijv. boekenkast, opslag of transport. Milieuvriendelijk hergebruik vanaf f 5,-. Tel.: 020-6945429.

Aangeboden beukenhouten HOUTDRAAIBANK, 105 cm. tussen de centers. Prachtstuk. Inclusief beitels en flink wat draaihout. Prijs: f 1000,-. Tel.: 05784-1692.

VOGEZEN: te koop, huis met houtzagerij (waterrad) oppervlakte huis 20 x 12 met met 4 à 5 verdiepingen, totale grondoppervlakte ong. 8500 m². Vraagprijs: f 125.000,-. Tel.: 00-353-6482909 Ierland.

Te koop: in Zuid-Limburg, ouder gerenoveerd WOONHUIS, aangebouwde schuur, 7000 m² weideland, waarop oudere en nieuwe hoogstambomen, landelijk gelegen! Prijs: f 400.000,-. Br. onder nr. RA 8812 TK.

VRIJ IN HOUT, milieuvriendelijke hout produkten van

Robinia/Tamme Kastanje/Eiken o.a. gefreesde palen en producten brochure op aanvraag. U kunt de brochure ook bestellen door f 3,50 over te maken op bank SNS 82.21.42.880 Wageningen met vermelding van Brochure.

Te koop in OOST-PORTUGAL, onze prachtig gelegen boerderij/landgoed met 210 ha; geschikt voor houden van rundvee, schapen, paarden (b.v. in combinatie met toerisme) f 1,1 miljoen. Info: 003514554243 of 04457-2714.

Te koop in OOST-PORTUGAL o.a. 2750 m² grond met vijge/olijf/pruimebomen en waterput; bouwvergunning aanwezig f 33.000,-. Info: 003514554243 of 04457-2714.

Te koop of te ruil HALFVRIJST. HUIS op 500 m² eig. grond. Ind. hal, badk, toilet, woonk., keuken, slaapk. Boven: 2 kinderk. en zolder, grote biol. moestuin, fruitbomen, schuur, serre, veel privacy, vr. pr. f 98.000 kk. M. Reiners, Weststr. 1a, 4697 GA St. Annaland.

■ GEZOCHT

Woongroep zoekt HUURHUIS, 4 slaapkamers, tuin, regio Midden-Nederland. Kale huur tot f 1300,-. Telefoon: 01110-16480, tussen 17.00 en 21.00 uur, vragen naar Agaath.

Vrouw, ongehuwd, zoekt NATUUR- EN MENSEN-VRIEND, waarmee zij kan reizen-sporten, veelzijdig creatief karakter, voorkeur Brabant Limburg. Mevr. M.J. Hendriks, Nicolaas Biesenstr. 24, 6043 AN Roermond.

Vrouw zoekt voor 2 weken een VAKANTIEADRES, liefst in omgeving centrum of de zee, om op woning te passen van jan.-dec. 'n poes welkom!! Mevr. M.J. Hendriks, Nicolaas Biesenstr. 24, 6043 AN Roermond.

Energiek, handig en organisatorisch sterk echtpaar, 47 jr., met ervaring zoekt functie als BEHEERDER van b.v. boerderij/landhuis voor groepsaccommodatie, evt. met koken. Frans en Annemarie Schreurs, tel.: 05232-65244.

Zijn er vrouwen die sabbathdagen vieren in een ABDIJ in Nederland? Graag reactie br.

onder nr. RA 8802 G.

Oudere dame, boeken- en plantenvriendin, zoekt KAMERS of vrije ruimte met heel stille woonsfeer. Evt. bereid tot handreiking of tot aanwezigheid bij bijv. vakantie. Br. o. nr. RA 8807 G

Astrologische RELATIEBE-MIDDELING, wij bemiddelen bij alle soorten contacten en relatievormen. Centrum 'Inzicht' Speelhuyslaan 84, 4815 CH Breda. Schrijf of bel 076-712937 en wij sturen u informatie.

Gezocht, tegen gangbare betaling: PRENTKAARTEN, gemeentegidsjes gemeente Soest van vòdr 1960. Ook eigen foto's welkom. H. Schaaf. Carn. Castletown Geo. Co. Westmeath. Ierland.

Klaar voor het echte landleven in het Noordspanse Asturias? De geiten, het plan, de ambitie zijn er om uit te breiden tot coöperatie voor GEITEKAAS-PRODUCTIE en afzet. Geïnteresseerd? Stuur je profiel naar: La Furada/El Valledor 33887 Allande/Asturias Espana.

Marian, 36 jaar, kraamverzorgster, houdt van tuinieren, natuur en kinderen. Welke NIET-ROKENDE man wil dit met me delen, schrijf me dan, liefst met foto. Br. onder nr. RA 8810 G

■ TE HUUR/VAKANTIE

Te huur in Sevenum, NL. Rustieke APPARTEMENTEN, 2-8 pers., cv, op oude boerderij in bosrijke omgeving. Voldoende recreatie mogelijk in omgeving. Eigen natuurtuin met dierenweide en speeltoestellen. Inlichtingen: telefoon 04767-2593.

Den Haag/Scheveningen KOETSHUIS te huur, mooie omgeving, 5 min. van strand. Prijs: f 700,- p.w. 9 juli-15 aug. Tel.: 070-3520530.

Achterhoek (Winterswijk): Vakantieboerderij 'Erve Hesselink'. Nabij bossen, fietspaden, recreatiemeer. PEN-SIONGELEGENHEID, stacaravanverhuur en kleine maar ruime natuurcamping (SVR). Vraag folder aan! Telefoon 05430-62410.

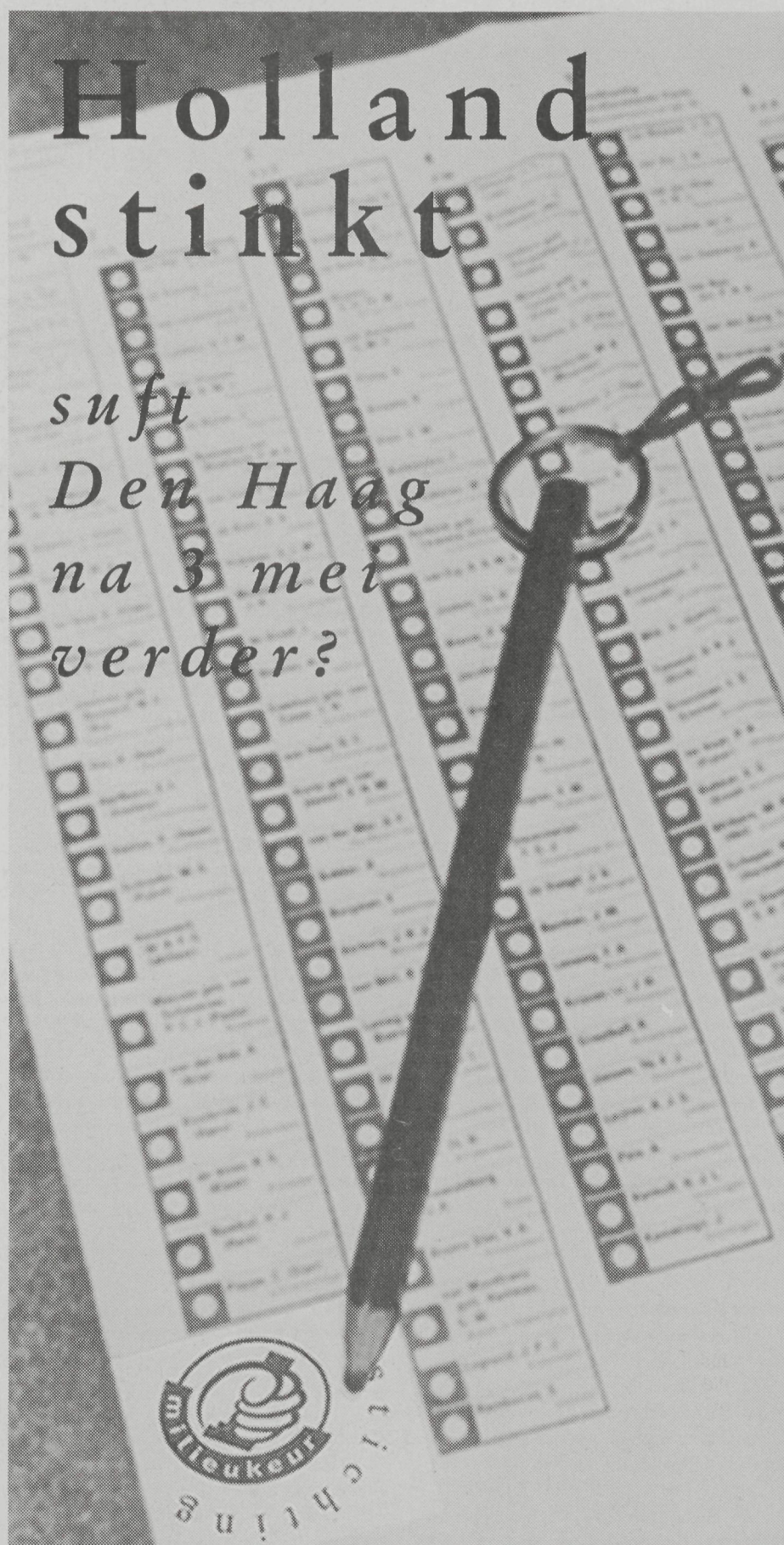
Vervolg op pag. 28

Van alle prachtige milieudoelstellingen die politiek Den Haag zich had gesteld, is maar een fractie waargemaakt.

Milieudeskundigen van verschillende politieke partijen zijn zelfs op onverkiesbare plaatsen gezet.

Biedt de politiek nog enig soelaas in deze voor het milieu zo barre tijden? De Kleine Aarde ging in de wandelgangen op zoek naar gemotiveerde politici. Ze bleken schaars. Alleen lokaal valt er af en toe nog wat te vieren.

Met medewerking van Diana Doornenbal, Helène Kleijburg, Laurens Lammers en Michel Robles.

DE GEMEENTE wikt, weegt en aarzelt

Wethouders schilderen milieubeleid te mooi af

De gemiddelde milieuwethouder werkt in een gemeente waar niet genoeg aan milieu wordt gedacht. Gft-afvalinzameling, oké. Maar waar blijven de echte maatregelen? De milieubeweging en het rijk manen tot spoed. Milieuwethouders van vier grote gemeenten schilderen de zaken ondertussen te mooi af: „Binnen ons kollege is de bereidheid heel groot”.

Gemeenten doen het niet zo best op milieugebied. Tweederde heeft het door het ministerie van VROM ingestelde 'adequate niveau' niet bereikt. Ofwel: gemeenten liggen vaak achter bij het verlenen van vergunningen, de manier om milieuwetten te toetsen. Vaak liggen er verouderde bestemmingsplannen, waar de groene bezem nog doorheen moet.

Neem de provincie Zeeland, waar het aanvragen regent voor de bouw van reusachtige varkensstallen voor Brabantse varkenshouders. Brabant is vol en verzuurd. De varkenshouders zoeken naar nieuwe mogelijkheden. De verouderde bestemmingsplannen voor de buitengebieden in Zeeland vormen geen sta-in-de-weg voor de varkensboeren. Zeeuwse gemeenten zijn absoluut niet blij met de komst van de varkens, maar zien op dit moment weinig mogelijkheden vergunningen te weigeren.

Een ander voorbeeld is het Groene Hart, waar volgens onderzoek 'maar wat wordt aangerommeld' met bestemmingsplannen. Bijna eenderde van de veranderingen in het landelijk gebied tussen Den Haag, Leiden, Utrecht en Rotterdam voltrekt zich illegaal. Terwijl via bestemmingsplannen milieueisen getoetst moeten worden.

Minister Alders nam afgelopen jaar maatregelen om gemeenten in de goede richting te sturen. De bijdrage die gemeenten nu krijgen voor milieubeleid, moet van de minister voorlopig buiten het Gemeentefonds blijven. Zo kan er geen cent in het grote gat verdwijnen. Het moet naar 'milieu'.

„Natuurlijk is het gemakkelijk praten van achter je bureau in Den Haag”, beaamt *Jan Henselman* van de Stichting Natuur en Milieu. „Gemeenten staan met de schop in de grond. Ze hebben te maken met de praktijksituatie.” Toch is hij ontevreden. Milieu wordt niet belangrijk genoeg gevonden.

„Kijk naar de Rotterdam. De gemeente wil de havens uitbreiden. En gft-inzameling vinden ze gerommel.” *André Coumans* (31), VVD-milieuwethouder in Arnhem, is verontwaardigd over de kritiek van Den Haag en milieubeweging. Wat het milieubeleid pas vertraagt, is de regelgeving vanuit provincie en rijk. Coumans: „Ik kan me boos maken om het geneuzel waar ik me soms mee bezig moet houden. Arnhem heeft veertien vierkante kilometer vervuilde grond, terwijl mijn geld op gaat aan procedures. De bureaucratie tussen overheden en de tegenstelling tussen de milieunormen, maakt dat we driedubbel werk doen.”

Azijnmaatregel

Al mag Arnhem het stempel 'adequate' gemeente niet dragen, Coumans vindt dat zijn beleid toch een 'zeven' verdient. „Het is nog niet voldoende,” voegt hij toe. In totaal kwam er acht miljoen gulden meer bij voor milieu. Vijf miljoen gulden ging naar het fietsennet en openbaar vervoer. Gft-afvalinzameling werd een feit. Er kwam tweeënehalf miljoen gulden voor auto-vrije busbanen.

En de minpunten? Arnhem kijkt aan tegen een achterstand in de vergunningverlening aan bedrijven. En de mobiliteit per auto groeide. Coumans gelooft niet in „auto's laten omrijden” via ringwegen om en in de stad. „Dat zijn azijnmaatregelen. Zorg maar voor een beter openbaar vervoer”, is zijn motto. Al is de Gelderse gemeente met haar heuvels blijvend aangewezen op de auto, denkt de liberaal.

Zaanstad behoort tot de categorie 'zwoegers'. In 1995 moet het 'adequate niveau'

gehaald worden. Bodemsanering is het grootste probleem. Als stad in het oudste industriegebied van Nederland heeft Zaanstad veel vervuilde grond. Van de honderden vervuilde lokaties zijn er maar een paar gesaneerd. De gemeente heeft een fors bedrag op de begroting staan voor bodemonderzoek en sanering. „Maar”, verzucht ook D'66 milieuwethouder *Bert*

Bouwmeester (34): „daar spelen we niet alleen een rol in. De door het rijk ingestelde procedures zijn op papier eenvoudig. Maar in praktijk duurt het jaren. Ja, de term 'kommanekkerij' is inderdaad wel eens gevallen.” Wat goed gaat in Zaanstad, vertelt Bouwmeester trots, is het afvalbeleid. Daartegenover staan aanzienlijke problemen met de mobiliteit. Tienduizenden automobilisten rijden dagelijks naar de stad, eenzelfde hoeveelheid rijdt er vandaan. Maar Bouwmeester weet gelukkig nog iets moois te claimen: nieuwe bestemmingsplannen voor het brakwatergebied Guisveld. De Milieufederatie Noord-Holland maakte een concept bestemmingsplan voor de vogelrijke gebieden. Een soortgelijk plan zit nog in de ambtelijke molen. De Milieufederatie verwijt Zaanstad traagheid. „Als men echt bescherming wilde voor dat gebied, was het plan al lang goedgekeurd,” zegt woordvoerder Dirk Jan Ooij.

Bizar experiment

Een licht in de duisternis is Delft, Klimaatverbondgemeente met een ecologische woonwijk en een redelijk afval- en fietsbeleid. PvdA-milieuwethouder *Tiny de Bie* (45) voelt er weinig voor zichzelf op de borst te kloppen. „We worden soms een beetje bijzonder gevonden. Eigenlijk vind ik dat helemaal niet goed. Dit moet gewoon zijn.” Een goed milieubeleid leidt soms tot wat bizarre experimenten, zegt ze, zoals experimenten met plastic scheiden en verwerken. „Zoiets is een landelijke aangelegenheid. Je moet niet de illusie hebben dat

foto Charles Strijd

je alles alleen oplost." Het is de vraag of de gemiddelde Delftenaar veel opschiet met een goed milieubeleid. Delft ligt onder de rook van de Rijnmond en ingeklemd tussen drie snelwegen. De gemeente beschikt nauwelijks over middelen de luchtvervuiling terug te dringen. Aandringen bij rijk en provincie op een schoner vervoersbeleid is het enige wat de stad kan doen. „Al besef ik dat ook Delftenaren op een mooie dag met de auto naar Scheveningen karren”, zegt De Bie. De grootste verdienste van de milieu-wethouder, vindt ze zelf, is dat er in Delft meer dan ooit aan milieu wordt gewerkt. Milieu hoort overal bij. „In het begin bracht dat hier een schok in het denken teweeg. Parkeernormen, lesprogramma's, noem maar op. Opeens bemoeide ik me met alles.” Een milieufreak? De Bie: „Dan ben ik op meer momenten een freak. Nee, voor mij is het van-

zelfsprekend dat milieu hoort bij het totaal.”

Zes schijven

In Apeldoorn is *Ben Gruben* (51) CDA-wethouder met milieu en welzijn in zijn portefeuille. Ook Apeldoorn doet het niet slecht op milieugebied. Gruben somt op: redelijk fietsbeleid, 75 procent minder bestrijdingsmiddelen bij het stedelijk groenbeheer, gft-inzameling en Apeldoorn heeft het Klimaatverbond ondertekend. „We hebben hier wel het geluk dat er relatief weinig vervuilde grond is. BASF is een van de weinige chemische bedrijven.” Gruben pleit voor de binnen de milieubeweging omstreden risico-analyse voor vervuilde grond: saneren daar waar het gevaar oplevert, en licht vervuilde grond laten liggen. „Nederland is te arm om alles op te ruimen. We moeten natuurlijk zo hoog mogelijk rendement

■ Aktie tegen varkensboeren in Zeeland

halen uit het geld wat er wel is,” verkondigt Gruben. De milieuwethouder weet het: er moet nog veel gebeuren. „Maar de bereidheid binnen het college is groot”, zegt hij, net als zijn drie collega's. De plaatselijke afdeling van Milieudefensie denkt er anders over. „Ze aarzelen. Alles gaat over zes schijven. Voor een voortrekkersrol is deze gemeente veel te behoudend,” zegt de woordvoerder. (HK)

Voor gemeenten die op zoek zijn naar ideeën om te werken aan duurzame ontwikkeling is er het boekje 'Duurzame Ontwikkeling op Agenda 21'. Te bestellen bij: Platform voor Duurzame Ontwikkeling, Postbus 19245, 3501 DE Utrecht. Telefoon: 030-367998.

HET KLIMAATVERBOND

Op 4 september 1992 ondertekende de gemeente Boxtel het Klimaatverbond. Boxtel belooft daarmee om binnen haar gemeentegrenzen de uitstoot van kooldioxide en het gebruik van cfk's en tropisch hardhout met vijftig procent te verminderen. Het plaatselijk Platform voor Duurzame Ontwikkeling effende in samenwerking met lokale politici die de weg voor die ondertekening effende. Lid van de werkgroep, Geerling Loois (37): „Het heeft de nodig tijd en moeite gekost. Ook omdat er veel lobbywerk is verricht. Het voordeel van een platform is echter dat hierin meerdere groepen mensen aan hetzelfde doel werken en elkaar permanent ondersteunen. Die steun heeft een individuele burger die aktie voert niet,” zegt Loois.

Behalve verschillende lobby's, waren een informatie-avond voor politici en enkele visites aan commissievergaderingen noodzakelijk om de gemeente over de streep te trekken. „Uiteindelijk kwam het Klimaatverbond nog twee keer op de raadsagenda, eer het werd ondertekend. Het bleek goed voor het imago.” In het dorp liepen al gemeentelijke initiatieven om het energiegebruik terug te dringen of het fietsgebruik te stimuleren. „Samen met woningbouwcorporatie, politici, boerenorganisaties en ondernemers bedenken we nieuwe, zeer gekoncretiseerde maatregelen. Het moeilijkste blijft echter om het lokale verbruik van energie en grondstoffen overzichtelijk in kaart te brengen. Wat dat betreft is er nog veel werk aan de winkel.”

AKTIEGROEP

viert ieder suksesje

„Tot frustraties kun je je ieder moment laten verleiden”

Het contact tussen aktievoerders en gemeente heeft vaak iets van een gevecht. Het gevecht van een kleine groep met weinig macht en middelen tegen de grote broer. Veel groepen, moe van de strijd, bloeden dood. Er zijn ook die volharden en ieder suksesje als overwinning vieren.

Het wemelt in ons land van de milieu-aktiegroepen. Om elke gezonde oude boom die dreigt te worden omgezaagd, ontfermt zich een groep mensen. Een half jaar geleden gebeurde iets dergelijks bij mij in de straat. Aanleiding was het plan van de gemeente om een rij jonge boompjes in de straat te planten. Prima natuurlijk, ware het niet dat 'onze' twee berkebomen hier de dupe van zouden worden. Omdat zij verder de stoep op stonden dan de jonge aanplant zou komen, zouden ze de straat een rommelige aanblik geven, aldus de gemeente. Vandaar dat de twee berken weg moesten. Gevolg: woedende bewoners en een handtekeningen-aktie. Maar alle moeite is voor niets geweest, want de oude vertrouwde berken met hun zilverwitte schors zijn al niet meer.

Het contact tussen aktievoerders en gemeente heeft vaak iets van een gevecht. Het gevecht van een kleine groep met weinig macht en middelen tegen de grote broer. Veel groepen bloeden na verloop van tijd dood. Slechts enkele groepen volharden in hun strijd tegen gemeentelijke plannen en vieren ieder suksesje als een grootse overwinning.

Han Kruijt, voorzitter van de Stichting Natuur en Milieuraad Enschede, waarin zes verschillende aktiegroepen zich hebben gebundeld, verwoordt het gevoel dat veel aktievoerders ongetwijfeld hebben: „Je pleit voor een bepaalde zaak en dan komt het een béétje voor elkaar, naar gelang er geld is en men het er politiek door kan krijgen. Daar moet je nu eenmaal vanuit gaan bij de lokale overheid.”

Als voorbeeld noemt hij de aktie voor de afsluiting van een aantal, in de ogen van de Stichting overbodige, wegen in Enschede. „Beleidsambtenaren van de milieudienst zijn het helemaal met ons eens, maar om het voor elkaar te krijgen, is een ander verhaal. Ik geloof dat er in de afgelopen twee jaar één weg is afgesloten, dat gaat dus mondjesmaat.

Misschien wordt er dit jaar weer een weg

afgesloten”, zegt Kruijt met een tikje ironie.

Als een David

Milieugroepen met echt grootse overwinningen zijn er ook, en vooral zij zouden andere aktievoerders een hart onder de riem moeten steken. Typisch voorbeeld hiervan is de Stichting Natuurschoon Nunspeet en omgeving, een groep die soms als een David uit de strijd komt. Goed nieuws is de sluiting van de stortplaats in Nunspeet. Dit betekende, samen met de Gelderse Milieufederatie een gevecht van tien jaar, waarbij men herhaaldelijk bij de Raad van State stond. Sekretaris *Tom Bekker*: „Op een gegeven moment is het soort contact met de gemeente Nunspeet verandert van strijd in goed overleg. Toen hebben we elkaar kunnen vinden.”

De invloed van de Stichting is inmiddels tot diep in de gemeenteraad doorgedrongen. Voor de vorige verkiezingen leverde ze bij alle politieke partijen een soort verlanglijstje in met haar wensen wat landschap, natuur en milieu betreft. Verkiezingsprogramma's met bijzonder veel aandacht voor natuur, landschap en milieu, was het gevolg. Bekker is er nog steeds trots op. Dat

DE MILIEUWACHT

Heinz van Schijndel (39) is in Son en Beughel en omstreken bijna net zo bekend als in zijn eigen woonplaats Best. De inwoners van dit Brabantse dorp kennen hem vooral als de plaatselijke milieuwacht. Al sinds 1978 zien ze hem dagelijks op de fiets, met een portofoon om zijn nek en een wapenstok aan zijn zij. Komen ze hem niet tegen in het dorp, dan wel ergens in het buitengebied. Altijd op zoek naar zwerfvuil, loslopende honden of en boeren die op de verboden uren aan het gieren zijn.

„De milieuwacht is door de gemeente in het leven geroepen om de naleving van bestaande milieu-verordeningen controleerbaar te maken”, zegt Van Schijndel. „Eigenlijk ben ik een 'veredelde veldwachter', al heb ik geen bevoegdheid om mensen te arresteren. Wel om hen te beboeten. De meeste inwoners kennen mij van

mijn bonnenboekje.” Niet betalen betekent dat een boete kan oplopen tot het dubbele bedrag als de zaak voorkomt bij de civiele rechter. „Maar ik ben geen boeman. Ik waarschuw eerst en trek pas bij herhaling van de overtreding mijn bonnenboekje.” Zijn wapenstok gebruikt hij zelden, maar hij heeft hem wel nodig. Veel overtreders zijn 's nachts actief. „In noodsituaties moet je jezelf kunnen verdedigen, al sta ik voortdurend in verbinding met de politie.” Jaarlijks doet hij voor de gemeentelijke commissie Algemene Zaken verslag van zijn werk. „Daar is men zeer geïnteresseerd in mijn scoringspercentage. Hoeveel motorrijders zijn er achterhaald, hoeveel bedrijven heb ik op de bon geslingerd. Politici vinden mijn werk belangrijk, omdat ik, meer dan de politie, direkt contact met de bevolking heb.”

Natuurschoon Nunspeet vervolgens liet weten de daden van de partij en aan de hand van hun verkiezingsprogramma's goed te zullen volgen, vonden de partijen minder leuk.

Niet alleen kritiek

De verstandhouding met de gemeenteraad en het kollege van Burgemeester van Wethouders is de laatste jaren een enorm stuk verbeterd, vindt Bekker. „Van de negentien raadsleden zijn er sinds een half jaar elf donateur van onze stichting geworden, waaronder drie van de vier wethouders. Dat toont aan dat je vertrouwen hebt gekregen. De persoonlijke invloed en de vele kontakten hebben daartoe bijgedragen.” Het goede kontakt met gemeenteraad is verder vooral te danken aan het gewijzigde beleid bij de Stichting, aldus Bekker: „In het verleden hielden we er nogal extreme standpunten op na. Nu streven we naar het maximaal haalbare binnen de grenzen van wat mogelijk is. Wij denken dat dat beter werkt dan je eisen steeds hoger te stellen. Men moet je inbreng wel als realistisch beschouwen. Daarnaast zorgen we ervoor, dat we weten waarover we praten, zonodig door deskundigen in te schakelen. En we komen niet alleen met kritiek, maar ook met alternatieven.”

Haat-liefde

Hoe het kontakt met de gemeente verloopt, is voor een groot deel afhankelijk van de persoon waarmee moet worden samengewerkt, ervaren sommige activisten. Han Kruijt vindt dat een voor- en een nadeel. „Het is prettig om samen te werken met mensen die je kent. Ik kan zo de wethouder opbellen, omdat ik hem persoonlijk ken.

foto René Verleg

■ Aktie tegen Delfts afvalbeleid

Toch zou het niet van personen afhankelijk moeten zijn wat er beslist wordt, maar zou het een algemeen politiek besef moeten zijn dat het milieu belangrijk is. Bovendien, na elke verkiezing moet je weer van voren af aan beginnen. Je moet dan hele nieuwe relaties opbouwen”, legt Kruijt uit.

Hans Biewinga van Milieugroep Lelystad noemt het kontakt met de gemeente een vriend-vijand-verhouding. Milieugroep Lelystad heeft het laatste jaar vooral geageerd tegen de uitbreiding van vliegveld Lelystad. Er zijn plannen om daar op den duur een dependance van Schiphol van te maken. Afgelopen zomer kocht Schiphol het vliegveld voor een gulden. De gemeenteraad heeft beloofd dat ze haar best zal doen voor verdere uitbreiding.

Biewinga: „Ik weet best dat er ambtenaren zijn die dat helemaal niet zien zitten. Maar ja, ze moeten wel. Tijdens vergaderingen gaat het er meestal heel vriendschappelijk aan toe, maar uiteindelijk heb je toch allemaal verschillende belangen. Bovendien heb ik weleens het gevoel dat ik een soort stempel heb. Zo van: die wil niet dat het

vliegveld wordt uitgebreid, en dat weten wij. Punt.” Biewinga vindt niet dat haar groep een serieuze partner van de gemeente is, maar dat zou ze ook niet willen. „Wanneer je een partner wordt, kom je al snel in een commissie te zitten en dan speel je zo onder één hoedje. Aan de andere kant komt het nu soms voor dat we achter de beslissingen aanlopen.” Uit navraag blijkt dat andere aktievoerders wel het gevoel hebben dat ze serieus worden genomen. Han Kruijt: „Ik heb het idee dat er naar ons wordt geluisterd. We zijn duidelijk een gesprekspartner van de gemeente.”

Markus Wamsteeker, fanatiek aktievoerder van het Amsterdamse platform Binnenstad Autovrij: „We zijn altijd een serieuze gesprekspartner geweest. Jammer is alleen, dat je soms weet dat raadsleden het met je eens zijn, maar als het er op aankomt, in stemgedrag of tijdens discussies in de raadzaal, dan draaien ze om de hete brij heen. Daar word je soms moe van.” Onlangs stond hij met een spandoek op het dak van het gemeentehuis om te protesteren tegen het nieuwe verkeers- en inrichtingsplan. Vroegtijdig werd hij er ‘door drie uniformen met walkie-talkie’ weer afgeplukt. De reactie van de raadsleden was zoals gewoonlijk. Men neemt er kennis van en gaat over tot de orde van de dag. Frustrerend vindt Wamsteeker dat niet. „Tot frustraties kun je je ieder moment laten verleiden. Ik ben optimistisch en ik heb een drijfveer. Door mijn akties hoop ik iedere keer weer, dat men in gaat zien dat het soms beter is als er andere besluiten genomen worden.”

(DD)

Op alle fronten ebt de aandacht voor milieu en natuur weg. Milieudoelstellingen worden niet waargemaakt. Milieudeskundigen van politieke partijen zijn op onverkiesbare plaatsen gezet. De Kleine Aarde roept al haar donateurs op bij de verkiezingen te letten op het 'groene-gehalte' van de politieke partijen. Stem een partij, die werkelijk hart heeft voor onze leefomgeving en voor de natuur. Het is nog niet te laat.

Eind vorig jaar verscheen in de landelijke dagbladen een oproep van een 25-tal milieu-organisaties. Ze vroegen alle leden van politieke partijen de verkiezingsprogramma's in de juiste richting te sturen door amendering van de conceptprogramma's.

De organisaties, met een gezamenlijke achterban van 2,5 miljoen stemgerechtigden, vroegen vooral te letten op het gevoerde beleid op drie terreinen: verkeer en vervoer, klimaat en natuurontwikkeling.

Anderhalf jaar geleden gaf De Kleine Aarde in haar Politiek Manifest aan alle kamerleden al een duidelijk signaal dat het beleid om moet, bijvoorbeeld door invoering van een ekotax, een eerlijke concurrentie voor biologisch geteelde produkten, minder vliegen en stoppen met ongewenste industriële activiteiten. In totaal waren het achttien punten, die samen de voorwaarden zijn voor een duurzame mondiale samenleving en leefstijl.

De Kleine Aarde staat nog steeds op haar strepen en probeert op alle mogelijke manieren haar punten onder de aandacht te brengen. U kunt daarbij helpen. De Kleine Aarde vraagt samen met vele organisaties haar lezers bij de verkiezingen te letten op 'groene' punten in de verkiezingsprogramma's. En daar ook naar te stemmen. Het gaat om de volgende punten:

1. Verkeer en vervoer

Verkeer en vervoer moeten veel doelmatiger. Behalve door de verbetering van het openbaar vervoer en betere fietsvoorzieningen, kan het personenverkeer onder meer worden teruggedrongen door carpooling en telewerken. De verwachte sterke groei van het vrachtverkeer over de weg kan onder meer worden beperkt door gekombineerd vervoer over rail en water en verbetering in de organisatie en de logistiek. Prijsbeleid is een kernpunt in

■ Invoering van een regulerende energieheffing. Om te voorkomen dat de energieheffing een lastenverzwaring wordt, moet zij worden gekombineerd met een verlaging van de belasting op arbeid.

■ Een aanzienlijke versterking van de milieuprogramma's van de energiebedrijven

■ Energiebesparingsvoorschriften in de milieuvergunningen; Extra normstelling.

■ Versterking van het technologiebeleid.

Oproep aan alle lezers van De Kleine Aarde

Kies GROEN

een duurzaam verkeersbeleid.

Uitgangspunt dient te zijn het principe 'de vervuiler betaalt'. Het verkeer dient alle kosten te betalen die zij veroorzaakt, inclusief de kosten voor verkeersslachtoffers en die voor natuur en milieu.

2. Klimaatbeleid

Het klimaatbeleid moet worden versterkt door extra investeringen in energiebesparing en duurzame energie. Doelstelling is de terugdringing van de kooldioxide-uitstoot met tenminste 30 procent in het jaar 2000. Gekozen dient te worden voor de volgende maatregelen:

3. Natuurontwikkeling

In overeenstemming met internationale afspraken dient, uiterlijk in 2010, tenminste tien procent van ons landoppervlak te bestaan uit natuurgebied, met een hoge mate van zelfregulatie.

Bestaande natuurgebieden en het totale landelijk gebied met zijn natuur- en cultuurwaarden worden effectief beschermd. Voor uitvoering hiervan is in totaal een extra bedrag nodig van minimaal 400 miljoen gulden per jaar.

Natuur is geen luxe, maar een onmisbaar onderdeel van een aantrekkelijk woon- en werkklimaat. Internationaal gezien, is Nederland een ekologisch rampgebied. Minder dan vijf procent van ons landoppervlak bestaat uit natuurgebied, terwijl minimaal tien procent nodig is om plante- en diersoorten en ecosystemen een kans te bieden op een duurzaam voortbestaan. De natuur die ons rest, is bovendien versnipperd. Ze staat bloot aan een geweldige kultuurdruk. De oppervlakte natuurgebied is de

afgelopen 35 jaar met circa vijftig procent verminderd, terwijl de lijsten van bedreigde plante- en diersoorten langer worden. Dit proces kan alleen gestopt worden als een heldere en consequente keuze wordt gemaakt voor een offensief natuurbelied.

Het Politiek Manifest van De Kleine Aarde is te bestellen door f 2,50 over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Vermeld 'Politiek Manifest'.

RIJP voor de Kamer

Wie worden de nieuwe milieuvorvechters
in de Tweede Kamer?
Twee portretten.

Als **Marijke Vos** (35), voorzitter van het partijbestuur van GroenLinks, straks na de landelijke verkiezingen in mei in de Tweede Kamer gaat werken, wil ze in ieder geval tijd overhouden voor sport en theaterbezoek. Vos denkt, dat ze maximaal vijftig uur per week nodig heeft voor het Kamerwerk.

„Ik wil geen grijs bureaakraatje worden of een monomaan in de politiek”, zegt Vos. „GroenLinks pleit voor een 32-urige werkweek, ook voor politici. Dat is goed voor de motivatie en de creativiteit. Invoering van een kortere werkweek blijft moeilijk.” Maar ik blijf ervoor vechten. Het is een deel van de politieke vernieuwing.” Vos is (op plaats 5 van de kieslijst) vrijwel zeker van een plek in de Kamer. De ex-docente van het Leidse Centrum voor Milieukunde en ex-campagneleidster van Milieudéfense wil zich profileren als een ‘politieke generalist, die sterk betrokken is met het milieu’. Iemand, die bovendien met alternatieve, tevens reëel haalbare voorstellen komt. „Ons idee voor een verschuiving van de lasten van arbeid naar energie en grondstoffen, noemde Van Mierlo van D66 vier jaar gele-

den nog een ‘schreeuw in de nacht’. Dit jaar staat het bijna letterlijk in het verkiezingsprogramma van zijn eigen partij”. Het grote verschil zit hem nu in de geschatte opbrengsten van de maatregel. D66 denkt aan vijf miljard in vier jaar tijd, Groen-Links eerder aan zeventien miljard. Vos: „Een energieheffing werkt alleen als je een hoog percentage hanteert. We willen dus verhogen, en tegelijkertijd verschuiving van de lasten. Op de lange termijn zal dat duizenden nieuwe banen opleveren, omdat duurzame ontwikkeling en werkgelegenheid wel degelijk samen gaan.” Bemoedigend is dat doorberekening van het Centraal Plan Bureau het gelijk van Groen-Links aantoonde. Vos beschouwt het als een opsteker om in het parlement ook andere Groen-Links-voorstellen hard te kunnen maken, zoals een Fonds voor Duurzame Ontwikkeling of uitbouw van het stad- en streekvervoer met belbussen of -taxi’s.

Binnen D66 opereerde hij tot voor kort als politiek-sekretaris van het hoofdbestuur.

Hans Jeekel (39) was regisseur van het politieke debat binnen de achterban van zijn partij op verschillende niveau’s. Een soort Rottenberg, maar dan anders.

Op plaats 29 van de kieslijst is Jeekel, als de opiniepeilingen kloppen, zeker van een parlementszetel. Afgelopen jaren werkte hij nog als ambtenaar op het ministerie van Landbouw. Jeekel: „Ik ben eindredakteur van het Natuurbeleidplan.” Daar was hij onder meer getuige van een heuse strategie- en kultuurverandering binnen het departement. „Vroeger was het altijd: land-

foto Dennis Sies

■ Hans Jeekel (D66)

bouwbelangen eerst! Na 1984 kwam er echter meer aandacht voor het milieu”, zegt de Rijswijker, die zich in de nieuwe kultuur goed thuis voelde. „In de politiek heeft het onderwerp landbouw niet mijn voorkeur. Ik wil wel een rol gaan spelen binnen de duurzame ontwikkeling. Energie, verkeer en vervoer: dat zijn onderwerpen die me aanspreken.” Duurzame ontwikkeling is volgens Jeekel door het huidige kabinet ‘ontpolitiiseerd’. Er waren zogenaamd hogere prioriteiten. Jeekel: „Die sfeer is in de hele samenleving geslopen. We hebben nu ekonomen, naast milieu-ekonomen. Maar de eerste groep betreft de tweede in geen enkel economisch vraagstuk. Het gevolg is dat duurzaamheidsaspecten in de ekonomie geen rol spelen, terwijl ze juist zo van belang zijn.” In dit licht heeft een energieheffing voor kleinverbruikers Jeekels volle steun. Voor grootverbruikers kan er alleen in Europees verband een heffing komen. Jeekel: „Anders wordt Nederland een beetje ‘gekke Henkie’. Je moet praktisch blijven.” (LL)

■ Marijke Vos (GroenLinks)

foto Marc de Haan, Hollandse Hoogte

MILIEU-GOEROE op sloffen

Nederland moet internationaal meer „pushen”

„We slaan onszelf op de borst en intussen doen we het godvergeven slecht!” Hemmo Muntingh houdt al jaren Neerlands groene vaandel hoog in het Europarlement. Maar van het vaderlandse milieubeleid schiet zijn gemoed wel eens vol. En de grote milieu-organisaties delen zijn mening. In het buitenland spelen we de milieu-goeroe. Op papier is ons beleid prachtig. Maar op onze daden valt veel af te dingen.

Kritiek alom. De veelgeroemde Nederland-se natuurontwikkeling is in de ogen van Europa-medewerker *Ralph Hallo* van Stichting Natuur en Milieu eigenlijk treurig. „Elders hebben ze hun bestaande natuur gewoon bewaard!” De Vogelbescherming is nijdig op staatssecretaris Gabor van natuurbeheer, die weigert de jacht op trekvogels en in natuurgebieden te verbieden. Het geblokkeerde mestbeleid maakt de natuur- en de milieubeweging alsmaar zuurder. Een bittere pil is ook het doordrukken van plannen als Schiphol Mainport, de Betuwelijn en vele nieuwe wegen - dwars tegen alle milieubezwaren in. De manier waarop de regering de complete milieubeweging negeerde rond de omstreden gasboringen in de Waddenzee was volgens Natuurmonumenten-voorzitter *Pieter Winsemius* een „dieptepunt”. In al zulke zaken is voor Nederland eigenlijk een internationale taak weggelegd. Ons natte, vlakke land is onmisbaar voor trekvogels en vele andere dier- en plantesoorten. Als handelspoort van Europa moeten we

■ Als handelspoort van Europa zou Nederland moeten zorgen voor duurzaam transport

juist zorgen voor duurzaam transport. Maar de winstmotieven blijken sterker. De huidige vliegveld- en wegen-hausse wordt verdedigd met het verhaal dat 'we' anders de buitenlandse concurrentie niet aankunnen. In feite willen bedrijven straks een flexibel vervoersnet klaar hebben, wanneer lokkende markten in Oost-Europa en Azië tot bloei komen.

Ondertussen spelen we in het buitenland de eko-goeroe. En niet zonder succes, erkennen ook boze milieuvorvechters. Ten eerste binnen de Europese Unie. Ons land heeft hier aan invloed gewonnen door een reeks fraai verstrengelde milieu- en natuurbelidsplannen. Het nieuwe EU-milieu-actieplan is er zelfs op gebaseerd. Greenpeace-woordvoester *Sabina Voogd*: „Samen met Duitsland en Denemarken vormt Nederland

een positief trio. Maar onze onderhandelaars zouden meer moeten pushen.” Traditioneel zijn we een zogeheten 'trouw' EU-lid. Treffend is het slepende debat over de energieheffing. Nederland wil dat er een groene belasting komt en houdt ook in de EU de zaak warm. Maar zolang er verzet is bij andere lidstaten wacht onze politiek met de invoering. Wat *Hemmo Muntingh* betreft mag Nederland best eens de toorn van andere lidstaten riskeren: „Een proces bij het Europees Hof wegens concurrentievervalsing duurt drie jaar. In die tijd heb je mooi politieke speelruimte,” stelt hij handig, gewend als hij is om compromissen uit het vuur te slepen.

Geen gedonder

Te vaak loopt Nederland domweg achter vergeleken met andere landen. Zo moet elk land volgens de wereldwijde 'wetlands'-overeenkomst zijn natte natuurgebieden internationaal melden. Maar van de 103 die wij er hebben, zijn er maar 9 aangemeld. Omstreden zijn ook de 'konvenanten' tussen overheid en industrie. Onze berg verpakkingsafval groeit, ondanks plechtige afspraken. In Duitsland moeten bedrijven hun pakmateriaal eenvoudig terugnemen. Dat geeft weliswaar problemen, maar iedereen wordt gedwongen tot nadenken. Dit soort zaken maakt ons opgeheven vingerdje er in het buitenland niet geloofwaardiger op. Zowel *Ralph Hallo* als *Sabina Voogd* signaleren bovendien dat ministeries elkaar voor de voeten lopen. Voogd: „Ambtenaren op het ministerie van VROM

klinken vaak positief, totdat ze met Economische Zaken gepraat hebben. Dat ministerie wil gewoon een sterke interne markt en geen gedonder. Werkgelegenheid, is dan het argument. Maar, je krijgt het gevoel dat het eigenlijk gaat om het ondernemersbelang. Ook binnen ministeries botert het niet altijd. Bekend zijn de ruzies op het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij tussen de natuur- en de landbouwpoot. En bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat waren onlangs ambtenaren falikant tegen de gasboringen in de Waddenzee. Maar minister Maij was vóór.

Vrijhandelsgeest

Ook in de tweede belangrijke grote milieue-arena, de Verenigde Naties, is Nederland tweeslachtig. Sinds de UNCED-konferentie over milieu en duurzame ontwikkeling in Rio in 1992, ligt er een serie afspraken, waaraan landen hun milieubeleid kunnen toetsen. Het Klimaatverdrag moet de uitstoot van broeikasgas kooldioxide terugdringen. Het Biodiversiteitsverdrag dient ter redding van bedreigde soorten en hun leefgebied. Agenda 21 moet stapsgewijs tot duurzame ontwikkeling leiden. Theo Wams van Vereniging Milieudefensie heeft gemerkt dat ons land bij UNCED een positieve toon aansloeg. In de officiële delegatie zaten zelfs mensen van milieu- en Derde Wereldgroepen. Nederland stookt ook het vuurtje op onder de discussie rond de handel in tropisch hardhout. Verder vraagt Nederland in het kader van het Gatt-wereldhandelsverdrag om aparte milieubepalingen. Anderzijds: in eigen land blijft de uitstoot van kooldioxide oplopen. Soort na soort verdwijnt uit onze natuur. En het konvenant dat bepaalt dat we

na 1995 alleen nog hout uit duurzaam beheerd bos zouden halen, staat al weer op losse schroeven.

Lubbers ligt niet wakker

Kritiek of niet, de milieulobbyisten praten voorzichtig. We hebben nu eenmaal een open handelsekonomie, gebonden aan grote landen die grondstoffen leveren. Dat in aanmerking genomen doet ons land het dus niet eens beroerd. Enig optimisme is er bijvoorbeeld over de voorgenomen 'duurzame

Bedrijven willen een vervoersnet klaar hebben als de markt in Oost-Europa en Azië tot bloei komt

ontwikkelingskontrakten' met Benin, Bhutan en Costa Rica, waarin minister Pronk van Ontwikkelingssamenwerking stevig de hand heeft gehad. Met zo'n kontrakt verplichten twee landen zich om elkaar bij hun duurzame ontwikkeling te steunen. Benin gaat dus voor de verandering ook Nederland eens helpen. Ministeries reageren van hun kant sussend en tevreden met zichzelf. Zo erkent een woordvoerder van het ministerie van Economische Zaken pas na drie kwartier gemeenplaatsen dat voor EZ het bedrijfsbelang zeer zwaar weegt. "Maar aan de rem hangen doen wij niet." Ook wijst EZ op de ruim 300 miljoen gulden die het over heeft voor energiebesparing en duurzame energie. Blijft staan dat ministeries na hun plannen ook hun daden op elkaar moeten leren afstemmen. *Zou regeringsleider Lubbers niet eens moeten ingrijpen?*

Lubbers' woordvoerder Van der Ploeg moet er hartelijk om lachen: „Nee hoor, daar voelt hij zich niet toe geroepen!” *Toch klaagt de milieubeweging steen en been...* „Ach, de hele maatschappij klaagt. De premier ligt er niet wakker van.”

Verantwoordelijkheid nemen

Waar moet onze buitenlandse milieupolitiek naartoe? Milieugroepen noemen verschillende speerpunten. In de EU blijven hame- ren op een energieheffing of bredere vormen van eko-tax. Hetzelfde geldt voor het schoonmaken van rivieren, vooral de Maas. Verder: de steun vergroten aan het opzetten van milieubeleid en -maatregelen in zwij- nenstal Oost-Europa. En aandringen op uitbreiding van algemene EU-steun aan pro- gramma's voor duurzame ontwikkeling in de Derde Wereld: energie-besparing, alter- native energie, gifvrije landbouw en goed waterbeheer.

In VN-verband kunnen we weinig meer doen dan visie en kennis doorgeven. Maar ook dat telt. Hallo noemt de know-how bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieubeheer (RIVM) over het meten van de milieukwaliteit. En politiek gezien moeten we natuurlijk allereerst onze plicht doen als grootverbruiker van milieu. Energie besparen, een deugdelijk transportbeleid neerzetten en onze natuur openstellen voor planten en dieren die bij uitstek ons land- schap nodig hebben. En niet te vergeten: milieukosten doorberekenen in prijzen en belastingen. Of zoals Muntingh zegt: „Naar buiten toe het voorbeeld geven, betekent binnenlands een fatsoenlijk milieubeleid voeren.”

(MR)

DE PLANTSOENBEHEERDER

In Arnhem is het gifvrij beheren van de openbare plantsoenen al sinds 1983 heel gewoon. De toenmalige acties van Milieudefensie tegen het lokaal spuiten op verharde wegen, in parken en overige stedelijke groengebieden, was aanleiding om van de ene op de andere dag over te schakelen op een ander soort beheer. Jaap Nieuwenhuis (56) van de Arnhemse Plantsoenendienst herinnert zich dat het linkse stadsbestuur op aandringen van partijgenoten in de raad het besluit overnam om het beheer radikaal te veranderen. „Hoe dat zo snel kon gaan, weet ik niet. De wegen van de politiek zijn meestal ondoorgrondelijk”, zegt Nieuwenhuis. Voor die tijd moest alles netjes zijn. De grond moest de kleur zwart hebben, er mocht dus geen kruid teveel staan.”

Volgens Nieuwenhuis heeft er destijds vooral bij de dienst zelf een

omslag in het denken plaatsgevonden. „We spoten steeds minder, omdat we kritischer werden. Zo weinig mogelijk was het devies.”

In het begin betekende de nieuwe aanpak dat onkruiden handmatig of machinaal werden verwijderd. Tegenwoordig krijgt de natuur op de meeste plekken in de stad haar beloop. Wieden is niet meer zo nodig, uitzonderingen daargelaten. Rupsenplagen mogen, want die zijn vaak tijdelijk. Ook natuurontwikkeling krijgt volop aandacht. „De Arnhemmers hebben wel eens moeite met onze manier van werken, is uit een enquête gebleken. Daarom organiseren we informatie-avonden met videofilms. Ik denk dat het veranderings- proces in het denken bij de bevolking zelf wel tien tot vijftien jaar nodig heeft.”

Kraker

Kunststukje

Er stond een flauw voorjaarszonnetje en het was bere-gezellig op ons balkon. Joep geeuwde, Klaartje las de krant en ik plukte aan de stoppels die mijn kin bedekten.

„Het wordt kaal in Nederland”, mompelde Klaartje met een zonnebril op het puntje van haar neus en haar neus in de nieuwsberichten. „Met dagvlinders en libellen gaat het slecht. De laatste tien jaar is elk jaar een vlindersoort uit Nederland verdwenen. En er komen geen nieuwe soorten bij”, las Klaartje hardop.

Ik liep naar binnen, keek in de spiegel en gruwde van mijn sik.

Een stoer plukje schaamhaar, meer was het niet. Van Klaartje mocht ik al niet meer met mijn kin op haar blote buik liggen.

„Hoe weten ze dat nou van die vlinders en libellen. Tellen ze die dan elk jaar!?” zei Joep plotseling.

„Daar zullen ze wel biologen voor hebben, hè”, antwoordde Klaartje enigszins nurks. Joep beet op zijn nagels.

„Ach”, zei hij, „de mens verzint vast weer een mooi kunststukje om alles weer goed te maken.”

„Ja, iets heel onnatuurlijks...”, mompelde Klaartje.

„Maar er is niets onnatuurlijks als de natuur zelf!”, geeuwde Joep diepzinnig. Bedekt of onbedekt, dat is nu de vraag, dacht ik bij mezelf.

Geen genetische manipulatie met eko-produkten

In biologische voedingsmiddelen blijven produkten van genetische manipulatie taboe. Dat stelt het Platform voor Biologische Landbouw en Voeding in Wageningen. Dit naar aanleiding van berichten, dat in verschillende voedingsmiddelen produkten worden toegepast waarbij is gesleuteld aan erfelijk materiaal. De broodindustrie gebruikt al twee jaar enzymen, die door genetisch gemanipuleerde bacteriën worden gemaakt. En verschillende gangbare kazen uit landen als Engeland, Zwitserland, Italië en Frankrijk worden gemaakt met het eveneens door genemanipulatie ontstane chymosine. Het platform is een samenwerkingsverband van een tiental organisaties, waaronder De Kleine Aarde, op het gebied van produktie, handel en konsumptie van milieubewuste produkten.

Mestbeleid onvoldoende

Tevergeefs hebben 32 milieuroorganisaties, waaronder De Kleine Aarde, eind vorig jaar de vloer aangeveegd met het mest- en ammoniakbeleid van de regering. Zij deden dit in een brief aan de Tweede Kamer, vlak voor het debat over dat beleid. Het kabinet heeft haar beleid alleen met de landbouwsektor voorgekookt, meent de milieubeweging. Daardoor worden veel doelen uit het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP) niet gehaald. Fosfaat en stikstof in mest zorgen voor bodem- en watervervuiling. Ammoniak blijft grond en planten verzuren. De miliegroepen eisen schoon water, krachtig ammoniakbeleid, extra bescherming van weidevogels,

betere handhaving van regels, steun voor de biologische landbouw en een sociaal-economisch vangnet voor boeren die het moeilijk krijgen door scherpere milieuregels. Toch ging de Tweede Kamer akkoord met het regeringsplan, dat tot het jaar 2000 overigens wel enige verscherping inhoudt.

VROM komt geld tekort voor milieuplannen

Milieuminister Alders wil meer aandacht besteden aan tot dusver 'onvoldoende bereikte doelgroepen' als konsumenten, automobilisten en midden- en kleinbedrijf. Dat blijkt uit zijn jongste notitie over 'doelgroepenbeleid'. Daarvoor komt het ministerie van VROM echter geld tekort. Met goed georganiseerde groepen als industrie, landbouw, energiebedrijven en raffinaderijen worden volgens Alders bevredigende vorderingen geboekt. Minister Alders wil de minder goed bereikte groepen vooral aansprekende informatie geven. Daarbij wil hij financiële prikkels aanbrenge en voor-zieningen bieden die frisser milieugedrag vergemakkelijken. Maar de plannen stranden op geldgebrek. Voor 1994 vroegen milieugroepen voor 24 miljoen gulden subsidie aan. Alders had echter maar 8,3 miljoen te vergeven. Daardoor verdwijnen nu voorlichtingsprojecten in de ijskast. Soms moet zelfs een goed lopend projekt worden afgebroken.

Bio-landbouw krijgt extra steun

Overheden werken aan stimuleringsregelingen voor biologische landbouw. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij heeft een maatregel

op stapel voor de akker- en tuinbouw en fruit- en sierteelt. Wie op biologisch overgaat krijgt twee jaar lang een financiële kompensatie. In die periode is de produktie wel duurder, maar het eko-keurmerk (met de bijbehorende hogere prijs) mag een boer dan nog niet hanteren. De nieuwe regeling heet *Beschikking stimulering biologische produktiemethode*. Ook provincies doen een duit in het zakje. Sommige, zoals Friesland, Drenthe en Groningen, slechts met subsidie voor voorlichting aan omschakelende boeren. Noord-Brabant wil daarnaast het actief werven van bedrijven ter hand nemen en betalen.

Bijeenkomst Oost-Europese bio-boeren

De derde vergadering van de Internationale Federatie van Biologische Landbouw Organisaties (IFOAM) heeft de Oost-Europese biologische telers dichter bij elkaar gebracht. Bij het IFOAM zijn meer dan 500 organisaties uit vele landen aangesloten. In het Tsjechische kasteel Rudolec waren vertegenwoordigers uit veertien Oost-Europese landen aanwezig. De Tsjechische president Vaclav Havel betuigde steun aan de biologische landbouw: „Die helpt ons bij het milieuherstel, vergroot de diversiteit van ons produktaanbod en hoort onlosmakelijk bij onze duurzame ontwikkeling.” Mede-organisator van het evenement was de Nederlandse Stichting Avalon die tot doel heeft biologische landbouw in Oost-Europa te stimuleren.

„We hoeven niet zo nodig in dat gat in de markt te springen”

Groene Pluim voor Bakkeveens kruidenbedrijf

Te klein om failliet te gaan en dus succesvol. Biologisch-dynamische kruidenkwekerij Midgard verdient al negentien jaar een Groene Pluim. Nu krijgen ze 'm dan. De 21ste Kleine Aarde-milieuprijs.

Michel Robles

De hemel licht bleek op tussen de donkere wolken die lijken vast te kleven op de natte velden. De bus zigzagt door het grijze niemandsland. Dan breekt ineens de zon door. Een buizerd op een donkere akker kijkt verbaasd om zich heen. Friesland glimlacht. In Bakkeveen stap ik uit bij de fietsenhandel. Daar staat een leenfiets, waarmee ik dwars op de wind naar Midgard stampen kan. Neerlands eerste biologische kruidenkwekerij ligt verscholen tussen bossen en achter vlondertjes over veengoten. Dan sta je op een terrein vol jaren zeventig bouwsels. Zelfs een veelkleurige Pipowoonwagen ontbreekt niet. *Mieke Wesdorp* ontvangt me in een kamer behangen met kinderteekeningen. Haar man *Bob* komt als een schuchtere trol met een snor vol zaagsel achter uit de tuin vandaan. Geurige huisthee, terwijl ik luister naar hun wonderlijke relaas.

Noordse mythologie

23 Jaar geleden: hij (30) fotograaf. Amsterdam, Provo, Vrij Nederland, reclame. En ineens doodziek van de razende randstad. Terug naar buiten, waar hij was opgegroeid. Zij (15) vol elferige idealen. Samen wandelend in Bergen aan Zee vatten ze een liefde voor elkaar en kleine plantjes op. Mieke werkt een tijdje in een Amsterdamse kruidenwinkel, maar ze ergert zich aan de muffe kwaliteit. Zo rijpt het idee om zelf biologische kruiden te gaan kweken. Ze werken wat geld bij elkaar, zetten advertenties en maken tot in Duitsland vergeefse fietstochten op zoek naar een plekje voor hun droom. Uit wanhoop komen ze af op een

foto De Kleine Aarde

■ *Mieke en Bob Wesdorp van Neerlands eerste biologische kruidenkwekerij*

stukje grond met haveloze opstallen in Bakkeveen. Daar zegt het klik. De wilde ongereptheid. De adder tussen de brandnetels. Miekies ogen dromen er nog van weg. Bob geniet in stilte - een Agio sigaartje smeult tussen zijn vingers. Geluk bestaat. Ze kopen - (Mieke's vlotte babbel was toen al effectief) - de halve hek-tare voor achtduizend gulden. Samen zwegen ze aan het bewoonbaar maken van de oude stal en aan de aanleg van de tuin. 'Midgard', het is de naam voor de mensenwereld in de Noordse mythologie. Kruiden die ze over hebben, gaan naar een natuurvoedingswinkel in Groningen. De enige biologische kruiden van eigen bodem in Nederland. Mieke: „Verder was er alleen

het Duitse merk Sano. Waterleiding, gas, elektra, belastingen? Wassen deed je jezelf onder de pomp en de rest, ach...”

Geen risico's

Dat was 1973. De tijd heeft ze niet helemaal met rust gelaten. De belastingman vond ze na veel rondsoppen in de omgeving: „Mevrouw, wat doet u hier nou eigenlijk?” De kinderen Bella (9) en Bobby (7) kwamen en dat maakte een zekerder bestaan nodig. Op het bospad wacht nu zelfs een auto. Jaarlijks oogsten de Wesdorps en hun vrijwilligers inmiddels ongeveer duizend kilo kruiden. Honderd verschillende soorten. Een deel komt uit geselecteerde, schone natuurgebieden. „Altijd in overleg met de beheerders.” Hun theeën, elixers, syropen en huidverzorgingsmiddelen maken ze zelf. „Alles eko, ook grondstoffen als wijn, moutsiroop en olie die we van elders betrekken”, benadrukt Mieke.

Tegenwoordig komen hun produkten via een verdeler in het hele land. Geen last van de recessie? Bob lacht zijn broze lachje: „Nee, wij zijn te klein om failliet te gaan. We nemen geen risico's. Gaten in de markt - wij hoeven niet zo nodig.”

Hij troont me mee naar de droog- en afvulschuur. Nieuwe droogrekken en een pakruimte vol welriekende dozen met kruiden. Bob staart naar de tuin, die er verlaten bij ligt. „In de lente gaan we het bos in om berkeblad te ritsen. We plukken jonge brandnetels, Hondsdraf en Zevenblad. De andere kruiden volgen later. De maanden zie je aan de hand van de kruiden voorbijkomen. De tuindingeling wordt vrijwel bepaald door de plek die kruiden zelf kiezen om op te komen. Want dan doen ze het toch het beste, hebben we geleerd.”

Op de terugweg fiets ik de zon tegemoet die abrupt achter de horizon tuimelt. Zwarte en witte schapen liggen als damstukken in een wei. Achter me in de kobaltblauwe lucht blinkt de maan. Geluk bestaat.

Boeren in ontwikkelingslanden tegen 'bio-kolonialisme'

"De eko-markt wordt bepaald door het Noorden"

Foto FAO

De goedbedoelende konsument in het Noorden koopt biologisch geteelde produkten, maar vergeet dat grootschalige plantages daarmee hun monopoliepositie behouden. Aldus boerenorganisaties in ontwikkelingslanden. Gelukkig zal 'bio-kolonialisme' snel uitsterven.

Hans van Scharen

De hoofdstad van Burkina Faso, Ouagadougou, is in 1989 het toneel van een belangrijk kongres van de International Federation of Organic Agricultural Movements (IFOAM), een internationaal gezelschap van eko-producenten. De deelnemers vinden zich voor het eerst in een marktgerichte benadering. Volgens de voorstanders zal open handel de distributie en kwaliteit van natuurprodukten verbeteren. Tegenstanders waren tot dusver

■ Colombiaanse koffieboeren

bang dat de milieuvriendelijk voedselsektor ten prooi zou vallen aan de agro-business. Maar de marktgerichte benadering geeft de doorslag op het kongres. René Zwaap beschrijft in de Groene Amsterdammer het enthousiasme van de Belgische bio-food handelaar en penningmeester van de IFOAM, Carl Haest: 'Hij is druk doende een 'efficiënte lobby' te organiseren bij de Europese Gemeenschap. Zijn oogmerk is de IFOAM uit te laten groeien tot een 'soort van Europese Kamer van Koophandel' voor alternatieve voeding. Een netwerk met databanken en forse financiën dat zich tussen producent en het grootwinkelbedrijf nestelt,' aldus Zwaap. Dat jaar laait er binnen de IFOAM een discussie over de export van ekologische produkten op. Boerenorganisaties uit ontwikkelingslanden, oneens met de gang van zaken,

lanceren zelfs de term 'bio-kolonialisme'. De internationale ekologische handel wordt volgens hen bepaald door het Noorden. "Grootschalige ekologische bedrijven in het Zuiden monopoliseren de exportmarkt met hun produkten. Het is misschien goed voor het milieu, maar er wordt te weinig aandacht aan de lokale voedselbehoefte geschonken". Wim Hienstra, lid van de Derde-Wereldwerkgroep van de IFOAM, omschrijft de term bio-kolonialisme. Konsumenten in het Noorden kopen ekologisch, maar helpen tegelijkertijd grootschalige plantages hun monopoliepositie te behouden. Hienstra: „In het Noorden heeft men weinig oog voor lokale sociaal-kulturele en politiek-ekonomische machtsverhoudingen. Het inkoopbeleid is niet gericht op verbetering van de werk- en levensomstandigheden van kleine boeren en landlozen. Dat is een voortzetting van de oude kolonia-

le Noord-Zuid verhoudingen”.

Er zijn uitzonderingen. De importeur van Max-Havelaar producten doet wel zaken met kleine boeren. Ekologisch is bij Max Havelaar niet het belangrijkste criterium. Daarnaast wordt in een laboratorium van The Body Shop ekologisch verbouwde cacao uit Mexico onderzocht. Als men tevreden is over de kwaliteit zal The Body Shop het in allerlei middeltjes verwerken. De Mexicaanse koöperatie Comalcalco is dan een lukratief kontrakt rijker.

„Binnen drie jaar zijn de zuivere handels- en de eko-keurmerken naar elkaar toegegroeid”, verwacht *Coen van Beuningen*, als ekonoom werkzaam bij Hivos, adviseur van Max Havelaar en bestuurslid van IFOAM. Aan de introductie van de chocolade van Max Havelaar ging een marktonderzoek vooraf. Wat bleek: de konsument is in toenemende mate gevoelig voor duo-kreten als ‘groen en eerlijk’ of ‘goed voor mens en milieu’.

Van Beuningen: „Het onderzoeksbureau Science & Strategy ontdekte dat de optelsom van deze combinatie hoger ligt dan als men eerlijke en ekologische producten afzonderlijk aanbiedt. Zestig procent van de konsumenten zou een gekombineerd produkt willen kopen. Maar de intentie hebben is nog altijd iets anders dan het doen.”

Westers keurmerk

‘Groen en eerlijk’ wint terrein. Dat is fijn voor boeren in Derde-Wereldlanden. Maar er spelen er meer zaken als het gaat om bio-kolonialisme, vinden boeren in Derde-Wereldlanden. Neem het ‘het keurmerken’ van ekologische producten. Het verkrijgen van een keurmerk is een bron van ergernis voor de boeren. Voor de internationale handel zijn het vrijwel alleen keurmerk- of certificeringsorganisaties uit het Noorden die bepalen of een produkt met het stempel ‘ekologisch goedgekeurd’ over de toonbank mag gaan. Organisaties uit Derde-Wereldlanden verwijten de certificeerders dat ze te weinig rekening houden met de complexe lokale omstandigheden van de landbouw en de arbeidsomstandigheden van boeren.

Roberto Sanchez, lid van de AMAE (Asociacion Mexicana de Agricultores Ecologicos), is geërgerd: „Hoewel de buitenlandse certificeringsorganisaties de ekologische landbouw in Mexico op een hoog peil hebben gebracht, zijn de kosten en bureaucratie die met hun handelwijze gepaard gaan, niet langer toelaatbaar.” Mexico telt op dit moment ruim negendui-

zend ekologische boeren verenigd binnen negentien organisaties, die weer overkoepeld worden door de AMAE. Sanchez:

„Een groot obstakel voor de export van ekologische producten uit Mexico is het ontbreken van een nationaal certificeringssysteem. Boeren die naar Nederland willen exporteren, moeten een kontrakt sluiten met een certificeerder uit Nederland. Deze procedure veroorzaakt ten eerste bureaukratische hoofdpijn, want elke certificeerder kent weer zijn eigen regels en procedures. Het probleem is ook dat men het over techni-

Max Havelaar doet wel zaken met kleine boeren

sche aspecten niet altijd eens wordt. Wat voor de één akseptabel is, vindt de ander niet aanvaardbaar. Een inspekteur zal soms, ook al heeft hij een gedegen ekologische kennis, oogsten moeten inspekteren die klimatologisch, geografisch, kultureel en agonomisch vreemd voor hem zijn.” Neem daarbij het feit dat de internationale inspekteur zo’n vierhonderd dollar per dag in rekening brengt, zegt Sanchez. De geldmeter begint te tikken zo gauw hij zijn huis verlaat. De tikker loopt af, als de controleur is teruggekeerd en zijn rapport heeft geschreven. Tel daarbij een bedrag van het bezoek aan de koöperatie, de reiskosten en verblijf in hotels op, en de kosten voor het certificeren rijzen de pan uit. Het importerende land, en daarmee de konsument, betaalt. Ook daar wringt de schoen, want de prijs van ekologische producten ligt al hoog.

Leen Janmaat van Skal, de Nederlandse keurmerk-organisatie bij uitstek, trekt zich weinig aan van de Mexicaanse kritiek: „Als een bedrijf een garantie wil hebben, dan gaan wij in Derde-Wereldlanden controleren.” De certificering is partijgebonden. Voor de import van ekologische thee uit Ceylon gaat een controleur van Skal een paar keer per jaar op inspectie. Janmaat: „Wij juichen het toe als landen zelf de controle uitvoeren. Maar westerse bedrijven geven de voorkeur aan westerse keurmerk-organisaties. Naar de konsument toe is dat erg belangrijk.” Janmaat doelt op de zogenaamde ‘bio-hossel’: steekproeven waaruit bleek dat een bepaalde partij fruit in reformzaken meer sporen van gif bevatte dan fruit in de reguliere handel. Dit soort publiciteit is dodelijk voor de eko-industrie. Volgens hem groeien er in de schaduw van

een zich ontwikkelende milieuvriendelijke sektor vanzelf controle-mechanismen. Momenteel gebeurt dat in landen als Colombia, Sri Lanka en Bolivia. Daar zijn, volgens Wim Hienstra van de IFOAM, lokale en nationale controle-organisaties actief. „Maar het is een uitdaging om hun nationale normen af te stemmen op de internationale normering en daarbij ruimte te laten voor traditionele landbouwtechnieken.” Ook Hienstra wil landen het liefst zelf laten controleren. „Misschien dat westerse bedrijven de voorkeur aan westerse controle blijven geven. Dat zou het in stand houden van een koloniale mentaliteit betekenen. Een onafhankelijk nationaal instituut van een land is best in staat om die controle uit te voeren.”

Frans van de Reep, natuurvoedingsdeskundige en werkzaam bij NatuProducts, een groot distributiebedrijf van natuurvoeding (dertig procent van de bio-droogwaren in Nederland), zegt nadrukkelijk producten ter plekke te willen laten controleren. Een bezoekje van een controleur kost al gauw zo’n tienduizend gulden.

Kentering

Gelukkig is er binnen de IFOAM een kentering zichtbaar. Twee jaar geleden is een beleidsvoornemen aangenomen, dat bepaalt dat ekologische producten ook moeten voldoen aan sociaal-kulturele aspecten. Er moet rekening worden gehouden met de lokale voedselzekerheid, met mensenrechten en met de vaak kwetsbare positie van inheemse volken. Al blijft het vooralsnog bij mooie beloften, sinds begin van vorig jaar stimuleert ook de EG het oprichten van onafhankelijke instanties voor controle op en certificering van ekologische producten. Ook is er voor de EG een wet in werking getreden, waarbij controle-bedrijven buiten de EG gescreeud worden. Als een controle-organisatie eenmaal door het ministerie van landbouw van dat desbetreffende land erkend is, dan kunnen Europese bedrijven producten met een eko-keurmerk van die organisatie probleemloos importeren. Inmiddels bloeien in steeds meer ontwikkelingslanden milieuvriendelijke koöperaties op. Vaak moeten boeren wel, willen ze het hoofd boven water houden. Het bio-kolonialisme zal vermoedelijk door de groei van de groene sektor in die landen uitsterven. Een dergelijke kritiek kan de nog steeds idealistische milieuvriendelijke branche zich immers niet veroorloven.

Hoe vies is het scharrelvarken?

Alleen de koe valt groene weiden en buitenlucht ten deel, de rest van het Nederlandse vee zit binnen. Voor het milieu is het een geluk bij een ongeluk. Beesten die buiten lopen zorgen immers voor meer ammoniak in de lucht en meer fosfaten in de grond dan hun collega's op stal. Of zijn dierenwelzijn en milieu toch te combineren?

Peter van der Ven

Een biologische boer kan prachtig vertellen dat milieu en dierenwelzijn hand in hand gaan. Zijn dieren kunnen immers meegenieten van de buitenlucht. En binnen krijgen ze beschutting. Biologische varkens, kippen en klaveren zijn niet veroordeeld tot 'levenslang binnenhokken'.

Buiten lopen is fijn voor de dieren, maar of het zo gunstig is voor het milieu? Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en

Visserij (LNV), stelt dat bij beesten die buiten lopen meer ammoniak de lucht in gaat en meer mest ongewild de grond in spoelt, dan bij dieren die binnen blijven. Niet dat er ooit metingen zijn gedaan. Er wordt gewerkt met aannames. Maar als we uit gaan van de aannames, lijken dierenwelzijn en een schoon milieu niet te verenigen.

Op het ministerie van LNV tobben ze al tijden met de verzuring en overbemesting van ons land. Volgens *Paul van Ham* van het Informatie- en Kenniscentrum van het ministerie speelt vooral de discussie of de mest- en ammoniakproblemen technisch opgelost moet worden, of dat er minder vee moet zijn. „Het ligt voor de hand te kijken naar de hoeveelheid beesten die gehouden worden. Maar veel meer aspecten spelen een rol. De mest van een kip is anders dan die van een varken of een koe. Ook de samenstelling van het voer is belangrijk, of op welke ondergrond de mest en gier valt. Zelfs de temperatuur speelt mee.”

Nooit buiten

Toch lijkt dierenwelzijn vooralsnog het onderspit te moeten delven, als we het tenminste overlaten aan het ministerie.

Frans Leeuwenkuyl van de Veterinaire Dienst van het ministerie van LNV brengt naar voren dat „er sterk wordt gedacht de beesten het hele jaar binnen te houden.” Illustratief is het besluit van enkele maanden geleden, dat de eendenmest van 1997 in gesloten stallen moet plaatsvinden. De maatregel is puur

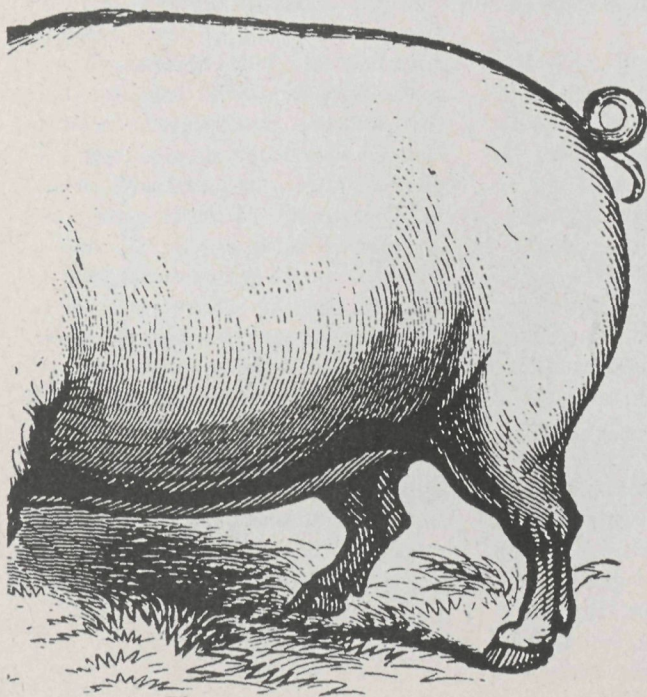
vanwege de mest- en de ammoniakproblemen genomen.

Voor het grootste deel van het Nederlandse vee zal er dus weinig veranderen. Varkens, mestkalveren, kippen, ja, zelfs scharrelkippen komen nooit buiten. De nieuwe grasekippen zijn uitzonderingen, net als het scharrelvarken, de biologische kippen en varkens. Alleen koeien valt groene weiden en buitenlucht ten deel.

Ondertussen werken de ministeries van LNV en VROM hard aan de introductie van 'groen label'-stallen. Stallen die het label krijgen, zijn gunstiger voor het milieu. De inrichting van de stal zorgt ervoor dat minder ammoniak ontsnapt. Een half jaar geleden kreeg zelfs een bepaald systeem legbatterijen het groene label. Terwijl legbatterijen toch zeer onvriendelijke huisvesting voor kippen zijn. „Milieu-organisaties zullen druk uit moeten blijven oefenen op de overheid om te zorgen dat de dierenwelzijnsaspecten worden meegenomen in het milieubeleid”, zegt *Leeuwenkuyl* terecht. Alleen wat betreft de rundveehouderij, denkt het ministerie van LNV meer aan extensivering, ofwel minder koeien per hectare.

Minder vee, ander voer

De kans dat de biologische veehouderij bijdraagt aan verzuring en overbemesting is veel geringer dan voor de gangbare veehouderij. Uit eigen keuze worden minder beesten per hectare gehouden. Ook hier blijft het bij aannames. Ammoniakmetingen ontbreken. „Maar berekeningen geven wel aan dat de biologische landbouw ongeveer de helft tot driekwart minder ammoniak per hectare uitstoot dan de gangbare veehouderij. Ook gedane metingen naar voer en mest wijzen in die richting”, weet *Van Ham* te melden. De huidige ammoniakemissie in de biologische landbouw komt dicht in de buurt van de normen die de ministeries van LNV en VROM hebben gesteld voor het jaar 2000. De lage ammoniakverliezen zijn vooral het

gevolg van minder vee per hectare en een andere kwaliteit van het voer. Er wordt zelfs verwacht dat in de biologische landbouw nog verlaging van de ammoniakuitstoot mogelijk is, als daar onderzoek naar wordt gedaan. De ammoniak-uitstoot van de scharrelveehouderij zal ergens tussen de gangbare en de biologische in liggen. Het voer is vrijwel hetzelfde als bij gangbaar, maar het aantal dieren per hectare is lager. Het ministerie van LNV heeft ooit de suggestie gedaan de ruimte die scharrelvarkens buiten hebben, van een betonnen vloer te voorzien en te overdekken. Dit in verband met het uitspoelen van de mest door de regen.

Poephoeck

Een biologisch varken groeit langzamer en leeft in een koudere omgeving. Toch draagt het minder bij aan ammoniak-uitstoot. Het voer bevat minder stikstof en fosfaat en een groter aandeel ruwvoer. Het varken verteert daardoor efficiënter. Bovendien gaat het stro het vervliegen van de ammoniak tegen. Nog belangrijker is het feit, dat uit biologische (potstal) mest veel minder ammoniak vervliegt dan uit gangbare mest. Voor biologische geldt slechts vijf à tien procent, voor gangbare drijfmest tot negentig procent van de ammoniak. Er zijn meer manieren om de ammoniak-uitstoot in te dammen. *Kees van Veluw* van de vakgroep Ecologische Landbouw van de Landbouwniversiteit Wageningen: „Men lijkt vanzelfsprekend te denken dat alle beesten zich gedragen als een koe. Onbekommerd aan de voorkant eten, aan de achterkant mesten. Veel dieren hebben echter een aparte poephoeck. Of ze poepen op een bepaald deel van de dag. Kippen bijvoorbeeld als ze op stok zitten”. Vandaar het enthousiasme van Van Veluw over varkens: „Varkens zijn heel hygiënische beesten. Als een groep varkens voldoende ruimte krijgt, verdeelt ze die in stukken. In hun speelhoek of eethoek zal je geen uitwerpselen vinden. Wel in de poephoeck. Je kunt ze leren in een bepaalde hoek te poepen. Als het zover is, kan je de ammoniak- en mestverliezen beperken én de beesten de lol van het buiten lopen gunnen.” Jammergenoeg wordt er op het ministerie van LNV niet in deze lijn gedacht.

Aangekleed varken

Het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) heeft, in opdracht van Vereniging Milieudefensie, recent berekeningen gemaakt naar het aantal varkens dat in

Nederland gehouden kan worden. Er zijn twee opties: voor varkens binnen, en voor varkens die ook naar buiten kunnen. Uitgangspunt bij beide opties is dat het milieu niet aangetast wordt. De eerste berekening gaat uit van de huidige, gangbare methode van varkens houden. Totaal kun-

„Er wordt sterk gedacht om beesten het hele jaar binnen te houden”

nen er dan in Nederland 1,9 miljoen aangeklede varkens binnen gehouden worden, of 1,6 miljoen als ze per dag twee uur buiten mogen. In Nederland hebben we zo'n veertien miljoen varkens, waarvan 7 miljoen mestvarkens. Anders gezegd hebben we zeven miljoen aangeklede varkens. Om het milieu niet te schaden, moeten we terug van zeven miljoen naar 1,9 miljoen aangeklede varkens. Als de techniek optimaal wordt toegepast om het verbruik van energie en de uitstoot van ammoniak tegen te gaan kunnen er 5,4 miljoen varkens binnen worden gehouden of vijf miljoen varkens met twee uur buitenuitloop, berekende het CLM.

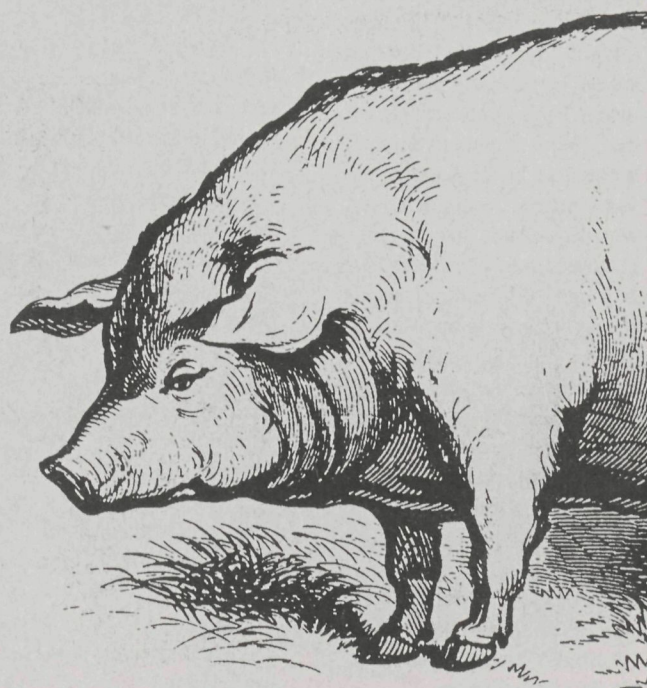
Twee uurtjes

Paul van Sambeek van Milieudefensie onderkent dat berekenen moeilijk is: „Er zijn weinig goede gegevens. Het ministerie van Landbouw heeft tot nu toe niet de moeite genomen om de ammoniakuitstoot van biologische of scharrelvarkens te bepalen. Misschien een teken dat ze de biologische landbouw en de scharrelveehouderij nog steeds niet serieus nemen”. Milieudefensie wil uitdrukkelijk rekening houden met dierwelzijnsaspecten. Als het aan haar ligt wordt de Nederlandse veestapel ingekrompen als dit het dierwelzijn ten goede zou komen. Het CLM is geen fervent voorvechter van de buitenuitloop voor dieren. Volgens medewerker *Henk van Zeyts* komt in onderzoek tot nu toe niet duidelijk naar

voren dat het voor het welzijn van dieren per se noodzakelijk is dat ze buiten kunnen lopen. „Buiten lopen is bij een gelijkblijvende varkensstapel nadelig voor het milieu. We hebben daarom in de berekeningen voor Milieudefensie gekozen voor een beperkt aantal uren buiten voor de dieren.”

De wei in

„De buitenuitloop kan je niet schrappen uit de scharrelveehouderij en de biologische veehouderij. Dat staat haaks op waar biologisch en scharrel voor staan.” *Helga van Veen* van de Dierenbescherming reageert verontwaardigd. „De Dierenbescherming streeft naar uitbreiding van de scharrelveehouderij en de biologische landbouw, maar ook naar verbetering van de gangbare veehouderij.” Van Veen: „Wetenschappelijk zijn er inderdaad weinig duidelijke gegevens over de noodzaak van een uitloop naar buiten. De Dierenbescherming vindt echter dat een dier het recht heeft te kunnen kiezen of ze in de zon of in de regen of in de wind wil staan of binnen in de stal. Als je de reactie van koeien ziet die, na een lange winter in de stal, weer de wei in mogen, twijfel je er niet aan dat het buiten zijn toch iets heel bijzonders is. Je komt dan op een fundamentele discussie: mogen we de dieren die we hebben laten lijden, omdat we er te veel hebben? Wij konkluderen dan dat onze veestapel kleiner moet. Dierenwelzijn en milieu mogen niet tegen elkaar worden uitgespeeld”.

Kinderen in aktie

Gedurende één week het brandstofverbruik van de auto met tien procent terugbrengen. Dat is de inzet van de aktie 'Rij Zuinig, Spaar voor Bomen' van de Stichting Milieu Educatie. Kinderen uit groep zeven en acht van het basisonderwijs gaan volwassenen vragen een weekje wat vaker de auto te laten staan. Om volwassenen daartoe te bewegen, krijgen de kinderen lessen argumentatie. Want we weten inmiddels dat er goede argumenten voor nodig zijn om de autobezitter te laten bezuinigen. Als kinderen daarbij een handje kunnen helpen, is dat mooi meegenomen.

Rij Zuinig, Spaar voor Bomen gaat op 22 april a. s. (Earth Day) van start. Telefoon 02155 - 14200.

Biologische babyvoeding breekt door

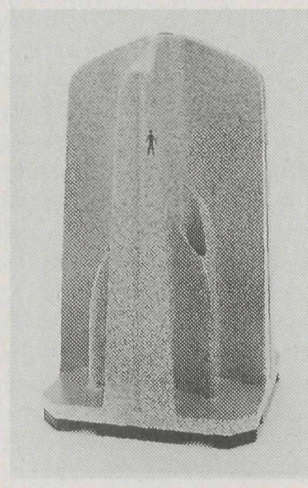
Nutricia heeft, sinds er vorig jaar restanten schoonmaakmiddel zijn aangetroffen in potjes Olvarit babyvoeding, deze met sukses ingewisseld door biologische hapjes van het Duitse merk Hipp. De nieuwe potjes worden verkocht onder naam van Nutricia. Het oude etiket, waarop vermeld staat dat biologisch geproduceerd vlees is toegevoegd, blijft echter leesbaar. Uit de hoge verkoopcijfers konkludeert de Alternatieve Konsumentenbond dat producenten van babyvoeding maar op biologische ingrediënten moeten overschakelen.

Ook op De Kleine Aarde zijn de gevolgen van het Olvarit schandaal merkbaar. De verkoop van het boekje Babyvoeding liep snel op. De konsument lijkt rijp voor biologisch babyvoedsel. Nu de fabrikanten nog,

Milieubewust feestplassen

Sinds vorig jaar zie je hem op bijna alle grote evenementen, de simpele doch fraai uitgevoerde Kros-unit. Dat is een mobiel mannen-urinoir, ontwikkeld door firma Supercross bv in Lochem. De Kros-unit is ontworpen op plasmak en met oog voor het milieu. Ideaal voor gebeurtenissen als popconcerten, waarna vaak sloten urine achterblijven. De unit is zowel op een tank als op het riool aan te sluiten. Hij is gemaakt van polyethyleen, de minst milieuschadelijke kunststof. Met opzet is voor weinig milieubelastende kleuropigmenten als zwart en wit gekozen en in de bijgeleverde deodorant zit geen formaline. Supercross heeft er twee internationale ontwerpprijzen mee gewonnen. Inmiddels zijn er ruim tweehonderd stuks verkocht. Ook in

rioolarme landen als Nieuw-Zeeland en Mexico. Waarom er geen vrouwen-variant is? Mede-bedenker Sebe Vogel vindt, dat bij het ontwerp daarvan vrouwen zelf moeten meedenken. Die weten beter, wat de wensen en knelpunten zijn.

Niet-rokende reizigers slaan terug

Reisbureau's bieden nauwelijks service aan niet-rokers. En dat terwijl inmiddels 67 procent van de bevolking rookvrij is. Touroperators adverteren zelfs met rookvrije reizen zonder hun beloften na te komen. In bussen en hotels wordt gewoon gerookt. Daarom is onlangs de Stichting Rookvrije Reizen opgericht. „Ik heb brieven liggen van mensen die diep teleurgesteld waren in de rookvrije reizen van reisbureau Arke”, vertelt voorzitter Theo Vierbergen, zelf astmapatiënt. Vooral mensen met CARA-klachten moeten soms abrupt hun trip afbreken vanwege ademnood in het binnenmilieu. Geld-terug krijg je niet bij Arke. Hooguit een briefje dat

toegeeft dat de rookvrije reis 'niet geschikt voor u is.' Eerste daad van de nieuwe SRR is het organiseren van één- en meerdaagse tochten. Zo staan België, Duitsland en Oostenrijk op het programma. Vierbergen triomfantelijk: „Vroeger kregen we niks gedaan, maar nu staat ineens de reiswereld bij ons op de stoep.”

Eko-offensief Volmar pakkend

Sperzieboontjes uit Kenia en IJsbergsla uit Israël. Supermarktketen Volmar in Noord-Holland heeft een interessant eko-offensief gelanceerd. Niet minder dan veertig ekologische produkten deed de keten in de aanbieding. Ook produkten die uit het buitenland moeten komen. Het winkelbedrijf probeert een

evenwicht te bereiken tussen wat de konsument wil (een stabiel aanbod) en wat het meest milieuvriendelijk is (geen onnodig transport). In milieukringen maakte de aktie veel tongen los. Maar de konsument beet, vooral nadat de produkten extra smakelijk uitgesteld werden in verband met een bezoek van landbouwminister Bukman. De verkoop schoot ineens omhoog. Een goede les voor eko-winke-liers: het oog wil ook iets.

Grootscheepse aardappelaktie

Telers en handelaren van eko-aardappelen gaan in de aanval om de konsument te winnen. De verkoop stijgt volgens hun Stichting Biologica te weinig om de explosief groeiende produktie bij te benen. Oorzaak zijn alle als "milieubewust" aangeprijsde gifpiepers die op de schappen verschijnen. Biologica kondigt stunt prijzen aan in een groot aantal supermarkten. Verder komt er een opvallende publieksaktie tijdens de Huishoudbeurs in maart. Intussen schrijft Vereniging Milieudefensie 8000 winkels aan om de eko-aardappel voor goed en goedkoop in het assortiment op te nemen.

Geld in de wind

De Triodosbank heeft een nieuw milieufonds ingesteld. Met dat Windfonds kunnen personen en bedrijven beleggen in de ontwikkeling van windenergie en zo hun eigen energieverbruik compenseren. Een aantal bedrijven, waaronder kosmetika-keten The Bodyshop, informatica-leverancier BSO/Origin en modemerkt Esprit heeft het idee al omarmd. Ook het Noorder Dierenpark zoekt samenwerking. **Informatie: Triodos Bank, 03404-16544.**

K O P L O P E R S

„OF DE BETUWELIJN er ooit zal komen? Volgens mij loopt het niet zo'n vaart. Straks, als er op het bureau van de nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat een kwart miljoen bezwaarschriften liggen, kan de aanleg een fikse vertraging oplopen. De voorbereiding is een rommeltje. Onduidelijk is of de nieuwe spoorlijn met terugwerkende kracht mag worden gebruikt. Zo niet, dan kunnen lagere overheden niet gedwongen worden mee te werken. Dat is nog niet alles. Sommige grote belangenorganisaties vinden megaprojekten als de Betuwelijn en de TGV pure geldverkwisting, die ten koste gaat van andere urgente projecten op verkeersgebied, vooral in en rond de grote steden.

Ons land heeft de dichtste infrastructuur per vierkante kilometer. Die kun je dus beter benutten.

Een extra spoorlijn voor het goederenvervoer zal, zo is uitgerekend, slechts kleine gevolgen hebben voor het vrachtvervoer over de weg. Voor het milieu betekent het, dat de schadelijke emissies met slechts 0,1 procent dalen. Ik ben dus helemaal niet kapot van de zogenaamde milieuvoordelen van een extra spoorlijn.

Goederentransport over water is nog steeds het milieuvriendelijkst. Dezelfde hoeveelheid goederen die over de Betuwelijn zou gaan, kan met een honderdtal vrachtschepen extra ook over de Waal en de Rijn naar Zuid-Duitsland en verder over het Rijn-Main-Donau-kanaal.

De Nederlandse Spoorwegen heeft er natuurlijk baat bij dat de goederenlijn komt. Die hebben de laatste jaren steeds meer ter-

foto Elise Dekker

Marten Bierman (54)
planoloog

rein moeten prijsgeven als goederenvervoer aan de transportbedrijven over de weg. In 1992 was de afname twaalf procent! De rails zijn steeds leger geworden. Er hoeft dus helemaal geen nieuwe bij. Er liggen veel betere opties klaar. De Brabant-route en de lijn van Utrecht naar Arnhem kunnen worden opgeknapt. En in plaats van weiland in de Betuwe te 'ondertunnelen', kun je over groene stukken heen bouwen. In steden rijdt de trein beter ondergronds. Met een personentrein kunnen verder best wat goederenwagons meerijden voor kleine, hoogwaardige ladingen. Stoptreinen en intercity's zouden veel meer postpakketjes en brieven kunnen vervoeren. Alle grovere ladingen kunnen over water. Het is een kwestie

van elke lading goed bekijken. Wat haast heeft gaat per trein, de rest per schip. De mainportfunctie van Rotterdam kan blijven bestaan als de bestaande infrastructuur beter wordt benut. In ons land is een derde van alle waterwegen niet in gebruik van de beroepsvaart! Dat hoort bij de steden of is louter recreatiegebied.

De Rotterdamse haven moet meer met Antwerpen gaan samenwerken op de Rijn-verbinding. België beschikt over een uitstekende infrastructuur voor de trein. Vlak over de grens ligt bovendien de 'IJzeren Rijn', een ongebruikte spoorlijn. Voor de beroepsvaart zouden er minder tussenstations moeten zijn. Nu worden op bepaalde punten complete ladingen van schepen op vrachtwagens overgeheveld om ze verder te transporteren. Elke eindbestemming zou over water bereikbaar moeten zijn.

In de hele discussie over het goederentransport zou tenslotte ook meer aandacht voor werkgelegenheid moeten komen. We vervoeren goederen naar het verre buitenland om ze daar te laten bewerken. Als we, via een belastingverschuiving, transport duurder maken en arbeid goedkoper, kunnen we in ons land extra banen scheppen.

Mijn devies is: investeer voorzichtig en spreid risico's. We zetten nu alles in op de Betuwelijn.

Of ik in mijn vakgebied een roepende ben in de woestijn? Nee, dat valt mee. Maar wat de Betuwelijn betreft: er zijn meer planologen die de lage rentabiliteit niet zien zitten, dan planologen die het milieu willen ontzien en daarom tegen zijn."

Eindeloze rietvelden omlijsten tocht langs de IJssel

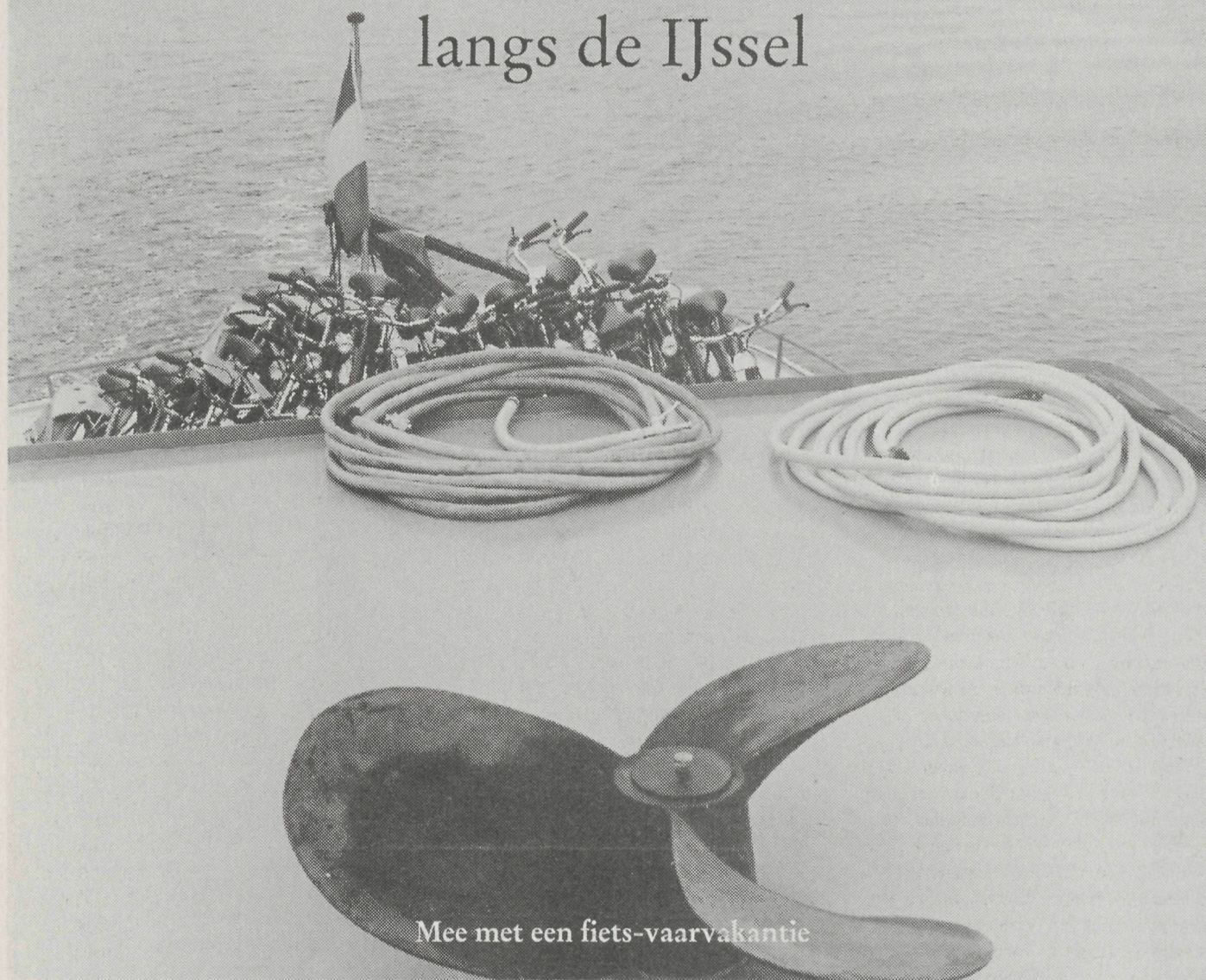

foto De Kleine Aarde

Vogelkreten, het geronk van de boot en wind in je haren. Eindeloze rietvelden die voorbijglijden. Eenden en futen dobberend tussen de wuivende halmen. Michel Robles genoot mee van een fiets-vaarvakantie langs de IJsselroute.

Michel Robles

Het wordt donker. Uitnodigend twinkelen de lichtjes van De Wending me tegemoet over het stille water van de Zwolse haven. Aan boord van het tot passagiersboot omgebouwde binnenschip heerst tevreden loomheid na een goed diner. Sommige passagiers zitten mijmerend aan dek. Anderen tref ik, voorzien van een borrel, aan in de gezellige kajuit. Welkom! Ik ben te gast bij OAD Cycletours. Twee dagen mag ik mee genie-

■ Op de boeg van het OAD-vakantieschip

ten van de IJsselroute, één van de fietsvaarvakanties die Cycletours in portefeuille heeft. Ik krijg een fraaie hut toegewezen van de 'first officer, maar je mag ook manusje-van-alles zeggen' Cornelis Tromp (jazeke, de admiraals Maarten en Cornelis zijn zijn voorvaderen). Komfortabele kooien en eigen badkamer met wc en douche. Schoon

linnen ligt netjes voor me klaar. Na een praatje met schipper Ad de Waard en Cycletours-gids Ernst Baas besluit ik de maannacht in te wandelen. Dromerig slenter ik door de oude stad, langs de statige huizen en massieve wallen. In het centrum galmt Arabische muziek uit een friettent. De donkere jongeling achter de toom heeft de volle aandacht van twee blonde meisjes. Een hond schiet weg tussen de erkers van de grote kerk. De café's gaan al vroeg dicht. De rafels van het uitgaansplezier liggen op straat. Een glas, een milkshakebeker die zijn inhoud op de keien heeft gemorst. Terug aan boord fluisteren watergeluidjes me in slaap.

Eindeloze rietvelden

De volgende ochtend is gehuld in mist. Maar een goed Hollands ontbijt en een stevig lunchpakket op zak en iedereen heeft er weer zin in. Het recept van dit soort vakanties is simpel. Elke dag is er een fietstocht van haven A naar haven B. De gids vergezelt de groep voor de wetenswaardigheden onderweg. Wie wil, fietst mee. Wie een pauze prefereert, kan aan boord blijven. De boot vaart achter de fietsers aan van haven naar haven - een hele week lang. De IJsselroute maakt een lus van Arnhem via oude hanzesteden als Zutphen, Deventer en Zwolle naar illustere plaatsjes als Giethoorn en Kampen.

Vandaag vaar ik mee naar de haven van Zwartsluis. Zodra de fietsers lachend uit het zicht verdwenen zijn, steken we van wal. Onder bruggen door brommen we langs de eindeloze rietvelden die het Zwarte Water omzomen. Eenden en futen dobberen tussen de wuivende halmen. Hier en daar staat een reiger te vissen, hals in gespannen verwachting uitgerekt. Nederland vanaf het water: het is een totaal andere wereld dan de voorbij rollende weilanden die je vanaf de snelweg ziet. Weidser en toch in zichzelf gekeerd. Geen autogeluiden, maar vogelkreten, het geronk van de boot en wind in je haren. Tegenliggers doemen op uit de nevel en verdwijnen sereen weer om de bocht van de rivier. In de stuurhut pruttelen de radio en de autotelefoon. In de kajuit geurt de koffiekanaal....

Vervuiling? Neuh...

Zwartsluis is tegenwoordig vooral een plezierhaven. Oude botters en andere zeilschepen vormen er een schilderachtige 'bruine vloot', die voor dagtochten wordt afgehuurd. In het natuurhistorisch museum

Schoonewelle is een expositie over natuurbederf door recreatie. Het museum zelf is een gemoedelijk familiestuk vol opgezette beesten. Ik vraag eigenaar R. Schoonewelle of de vervuiling dan problemen geeft rond Zwartsluis. Uit zijn ooghoeken kijkt hij me onderzoekend aan: „Vervuiling? Neuh...”.

Het recept is simpel: je fietst van haven A naar haven B en wie niet wil, blijft aan boord

Hij steekt zijn handen eens diep in zijn zakken en tuurt peinzend in de verte. „De toerist'n bent er tegenwoordig best voorzichtig mee”, zegt hij in mooi Overijssels accent. „Ja, vroeger hè, toen was er nog geen vuilnisman. Als je een oude stoel kwijt moest dan gooide je die gewoon in het water en dan dreef-tie met de rivier naar zee. Zo waren de mensen dat gewend. We ruimden met de natuurbeschermers de haven wel eens op. Dan ving je een berg, hoor! En later kwam de vervuiling uit Duitsland. Maar dat wordt nu minder. Maar de baars wil nog niet terugkomen. Olie? Neuh, hoor. Die tentoonstelling, ach die is wel aardig, zo voor een keer.” En hij staart glimlachend voor zich uit.

De plezier- en binnenvaart staan vrij positief tegenover milieuzaken, maar er valt genoeg te verbeteren. Aan boord van de Wending is milieu een dagelijks terugkerend gespreksonderwerp. Het schipperspaar *Nanda en Ad de Waard* heeft er duidelijk oog voor. Zo bevat de Wending een speciale vuilwater-tank, de motor stoot geen onverbrande gasen uit, plastic serviesgoed zul je er niet aan treffen, de dekzeep is biologisch afbreekbaar en wie wil, kan vegetarisch eten. „Ekologisch eten is moeilijk, want dat is langs het water nauwelijks te krijgen.” Beide schipperslieden klagen over de slechte havenfaciliteiten op milieugebied. Speciale glas- en gift-containers ontbreken

Getergd door het gepruttel van plezierbootjes heeft Giethoorn 'fluisterboten' verplicht gesteld

meestal. Zelfs afgewerkte olie kun je veel moeilijker kwijt dan vroeger. „Als je opslag vol zit en je bent ver weg van één van de overgebleven inleverpunten, wat gebeurt er dan...?”, Ad de Waard kijkt me veelbetekenend aan. De volgende dag is een rustdag. De boot blijft in Zwartsluis en wij pedaleren richting

Giethoorn, het Nederlandse Venetië, dat helemaal gebouwd is op palen in het water. Het is ontstaan toen een groep Zweden zich hier vestigde en het veen begon af te graven. Het dorp ontleent zijn naam aan de duizenden geitehoornen die werden gevonden en afkomstig waren van de eerdere geitenhouderij in de regio.

In Giethoorn kun je bijna overal een milieuvriendelijke rondvaart boeken. Getergd door het gepruttel van dik vierhonderd plezierbootjes heeft het dorp stille 'fluisterboten' met elektromotor verplicht gesteld. Ons valt een vaartochtje te beurt met initiatiefnemer N. van de Sande. „De meeste booteigenaren zijn nu wel óm,” grinnikt hij „maar sommigen kijken me nog altijd met de kont niet aan...”

Na de fluitsterboottocht besluit ik tot een fietsrit naar het even verderop gelegen Nationaal Park De Weerribben. Timmerman Rein uit Purmerend sluit zich bij me aan en we zetten er stevig vaart in. Deels volgen we de officiële Weerribben-fietsroute, maar wanneer ons dat leuker lijkt, wijken we daar - met de kaart in de hand - ook wel eens vanaf.

Grote Vuurvlinder

De Weerribben is een uitgestrekt rietgebied, opnieuw ontstaan door de veenafravingen. Met behulp van een uitgekiend beheer houdt eigenaar Staatsbosbeheer deze unieke 'biotoop' (leefgebied) in stand. Als Natuurpark is het van Europees belang. Zo is het in ons land waarschijnlijk het laatste toevluchtsoord voor de grote vuurvlinder. Alleen in de Wieden aan de andere kant van Giethoorn komt deze vlinder mogelijk ook nog voor. Het fraaie bezoekerscentrum in Ossenzijl maakt alles netjes aanschouwelijk. Op verschillende plaatsen worden bovendien kano's verhuurd. Ook voor kinderen zijn De Weerribben een avontuurlijke natuurdag uit. De terugweg voert ons door een breedbeeldland van dorpjes en lange dijken. Zon en regen wisselen elkaar in vriendelijke porties af. En wanneer we de fietsen tenslotte aan boord van de Wending hijsen komt ons de geur van weer zo'n lekkere maaltijd tegemoet. Voordat de zon ondergaat, knipoogt hij even achter een wolk vandaan. De wijn op tafel flonkert rood.

Een OAD-cycletours fiets-vaarvakantie kost ca. f 900,- inclusief vol pension per week. OAD Cycletours: 020-6274098. De Weerribben: 070-3792062. Natuurmonumenten (De Wieden): 035-559933.

Vervolg Regeladvertenties

Vegetarisch pension de Krite. In de Zuidwesthoek van FRIESLAND. Heerlijk, klein vakantie verblijf voor korte of langere periode fietsen, wandelen, zeilen. Tussen IJsselmeer en het Gaasterland. Ike Onderstal, Buorren 26, 8721 GR Warns, tel. 05149-2052.

6 pers. vak. woming DWINGE-LOO/DRENTE rustig en landelijk gelegen nabij bos en hei. Folder op aanvraag 05219-1317/18.

Uitlopers Spaanse Pyreneeën, landhuis CADAVAL, midden in de ruige natuur, niet ver van Gerona en Barcelona. Mooie wandelingen langs middeleeuwse dorpen, fietsen door schitterende heuvel landschappen, zwemmen in bergrivierte. Kamers/app./kamperen. Folder: tel. 040-414187.

"t'ROOKS-HUUS" in t'Woold, Achterhoek, app. en kamers voor L en O, veg. maaltijden (evt. ook vlees). Wandel en wandel- schilder weekends. Ook geschikt voor groep (met of zonder verz.) tot ong. 18 p. Zeer rustig! Schitterende Natuur! Nabij het Scholte-pad. t' Gehele jaar open! Inl. en folder: tel. 05430-64491.

TEXEL, te huur 4 pers. deel van Westfriese boerderij in dorp Den Hoorn, mooi vrij uitzicht. Tel.: 02220-19304. Adres: M. de Jager-Raaphorst, Diek 29, 1797 AA Den Hoorn, Texel.

NATUURTREKTOCHTEN in de Achterhoek, voor een dag, weekend of (mid)week. Als nomaden rondtrekken met een huifkar en koetsier/troubadour. Kamperen bij 'de boer' in tenten, koken op houtvuur en overdag tijd voor vanalles. Evt. met thema's als natuur, muziek, theater, verhalen schrijven/vertellen e.d. Info: St. KUG 05752-3402.

NOORD-BRETAGNE te huur oud gerest. huis eenv. ingericht badk. douche. 25 km. v. zee. rust wandel- fietsomg. veel eigen terrein. m. vuursalamander, hagedis, vliegend hert, steenmarters, sleutelbl. orch. Tel.: 05756-2361.

Kamperen in LIMBURG. Gezellige en rustige groene camping in bosrijke omgeving (natuurgebied het Leudal ong. 400 ha) te Neer, Midden-Limburg, uitstekend geschikt om te wandelen en/of fietsen, veel bezienswaardigheden in de omgeving. De camping is ook ideaal voor kinderen. Info/folder: telefoon 04749-4570.

ARDECHE, Zuid-Frankrijk, eenvoudig boerenhuis in de bergen. Rustieke en bosrijke omgeving. 2-4 personen. Prijs: f 375,- per week. Telefoon: 05665-1492.

DORDOGNE/LES ELZIES, 6 persoons huisje bij onze boerderij (Frans-Ned gezin) in gehucht temidden van rijke natuur, van 330 Hfl. tot 600 Hfl. per week, tel.: 013-341801.

FRIESLAND te huur: voorhuis woonboerderij, schitterend gelegen nabij Lemmer, Tjeukemeer. Max. 4 pers. Kinderledikant aanwezig. Huur vanaf f 400,- p/w. Tel.: 05144-1065.

ZUID-SPANJE aangeb. woon/werkruimte. Vakantie en de mogelijkheid om zelfst. te werken in eigen werkpl/atelier /tuin. Huurprijs voor 1-2 pers. Prijs: f 650,- p. mnd. Inlichtingen: 05700-19938.

Kamperen op boerderij midden PORTUGAL omgeving Evora. Prachtig landschap met ooievaarsnesten in voorjaar, zwemmen, paardrijden. Tevens een eenvoudig huisje te huur. Vraag folder: 05291-55120.

Voet van de CEVENNEN (omg. Nîmes) Zuid Frankrijk. Temidden van natuur en rust, te huur, sfeervolle kamers/appartementen in 16e eeuwse huizen. Uniek wandelgebied. Tevens gelegenheid tot nemen van teken/schilderlessen. Inf. Hilde Schneider, tel. 085-433937.

Boerderij DE GALERIJ Dwingeloo (DR.) groepsakkommodatie (14 ps.) met of zonder verzorging, multi-functionele

ruimten. Inlichtingen/folder: 05219-2058.

ZUID-NOORWEGEN: Vakantiehuisjes te huur. Ned. inl. 00-4737936145, fam. Nomeland.

Te huur: in NOORD-HOLLAND, landelijk gelegen woonboerderij met grote tuin voor kursussen, weekends en vakanties; tel.: 013-446526

DORDOGNE: te huur, caravan 2/3 pers. In de vrije natuur. Prijs: f 185,- per week. Tentje erbij mag ook. Inl. 09-33-53074548 na 20.00 uur. Hilda Krüse. La Verrerie. 24510 Ste Alvère. Frankrijk.

DRENTE: heerlijk zomerhuisje in prachtomgeving bij Roden 4-5 pers. f 400-f 500 p.w. Tel.: 05908-18119.

ESCH-VUGHT (N-Brabant), 'Johanneshoeve'. Op niet-toegankelijk landgoed. Kamer(s) voor L en O te huur. Kampeer-mogelijkheden voor wandelaars en fietsers. Veel ruimte, ook voor kinderen. Kleinvee. Geen autoverkeer in directe omgeving. Inlichtingen: 04110-2174.

Rustige, kleine camping in bosrijke nog ongerepte VOGELZEN. Wandelen, fietsen, paardrijden. Ook caravans. Tevens appartementen in nabijgelegen dorp. Nederlandse beheerders. Telefoon: 02154-14079 of 00-3329304447.

Te huur in DRENTE stacaravan voor 1 à 2 pers. Rustig en vrij gelegen, uitzicht over grote bloementuin. Wandel- en fietsroutes in directe omgeving. Prijs voorseizoen f 250,- per week, hoogseizoen f 350,- per week, weekend f 150,- Voor meer informatie tel. 05990-48808.

OUDKARPEL (N. Holland). Te huur tijdens onze vakantie: rustig en landelijk gelegen woning voor 4 à 5 pers. (10 km. vanaf Schoorl). In de periode van 10-08-94 tot 31-08-94. Voor meer informatie, bellen naar 02260-16838.

CREATIEVE zomervakantieweken in Rockanje aan zee. Aquarelleren, boetseren en kabouters maken van stof en vilt. Mogelijkheden tot kamperen op onze SVR camping. Informatie: 01814-3617.

EGMOND AAN ZEE. vak. won. voor niet rokers. Bushalte, strand, natuurvoedingswinkel 1-5 min. lopen. Treintaxi Heiloo. 1 of 2 pers. Prijs: f 25,- p.p.p.d. 02206-1513.

BOURGONDIE MORVAN. Een week gast bij Ned. echtpaar. Heerlijk eten à la campagne (ook vegetarisch). Fiets- en wandelomgeving Info: 02159-49350/00-3385828626.

In DRENTE, Diever, op boscamping te huur caravan op rustig privéplekje. Huur naar draagkracht. v.a. f 175,- p.w. Telefoon: 05220-62975.

BRIANCON (Fr.) Z-kant hoogalpen chalet, 4-6 pers; kampeergelegenheid, veel ruimte, tochten onder leiding, vegetarische maaltijd mogelijk. Tel.: 0703863925/071173110.

Te huur bij Grou WOONARK voor 4 personen + kleine zeilboot. Heerlijk rustig, beetje primitief. Prijs: f 600,- p.w. Tevens bij boerderij: caravan en zeilboot 4 pers. Prijs: f 600,- p.w. Hemelvaart- Pinksterweekend f 500,-. Inl. 085-234538.

Rust, eenvoud in toekomstig natuurreservaat op het lieflijke platteland in TARN-ET-GARONNE, omg. Cahors. Te huur van juni t/m sept. eenvoudig authentiek boerderijtje, eigen terrein, vrijstaand, 4 personen f 350,- per week. Meer luxe? Ook andere periode? In originele stijl gerestaureerd huis op groot eigen terrein, 4 pers. Prijs: f 780,- per week. Tel.: 070-3894356.

Te huur in ZWITSERS hooggebergte, Isérables op 1100 m., complete woning in elk seizoen. Inlichtingen: Hanneke Garvelink 05910-18005.

FRANKRIJK Limousin, kleine idyllische camping 'La Roche Mourand' in bosrijk beekdal, veel ruimte, ver van verkeerslawaa. Inlichtingen: 05910 - 29237 (na 15 juni 00-3355830154).

Te huur: 2- en 4 persoons WOONWAGEN; idyllisch, veel privacy; in prachtig wandelgebied. Bel voor reserveren of informatiefolder: 05430-63766.

Vervolg op pagina 46

Jong, Groen en je wilt wat

„Van de milieumentaliteit van ouderen krijg ik zo'n Postbus 51-gevoel”

„Het staat als een paal boven water dat veel jongeren zich bezorgd maken om het milieu”, stellen *Robin Berg* (23) en *Jeroom Remmers* (27). Ze kunnen het weten. Vanaf het prille begin is het tweetal betrokken bij de Nationale Jongerenraad voor Milieu en Ontwikkeling (NJMO). De organisatie is een bundeling van ruim veertig jongerenorganisaties van diverse pluimage. Hun achterban bestaat uit zo'n 300 duizend jongeren. NJMO stelt zich, kortgezegd, tot doel de belangen van jongeren te behartigen op het gebied van milieu en duurzame ontwikkeling.

Anja Sparidaans

„Er schort heel wat aan de manier waarop ouderen en vooral politici praten over milieu”, haalt Robin Berg fel uit. „Korte-termijn belangen gaan voor. Wij denken meer op lange termijn. De milieuverloeding moet nu worden aangepakt! Want ondertussen wordt de milieuschuld, inmiddels zo'n driehonderd miljard gulden, wel mooi doorgeschoven naar de toekomstige generatie. Zo worden wij opgezadeld met een onverantwoorde milieuhypotheek, het gevolg van decennia vervuiling en verspilling.”

Geen eindeloos gelobby

Het idee om een jongerenplatform op te richten ontstond na de VN-konferentie over milieu en ontwikkeling in Rio in 1992. De aanwezige politici riepen jongeren op zich aktiever te gaan bemoeien met de milieuproblematiek. Dat gebeurde. De NJMO geeft een eigen invulling aan haar werk. Geen eindeloos gelobby bij ministeries en bedrijfsleven. „We willen ons toelagen op

■ *De European Youth Forest Action (EYFA) voert vanuit Sittard in Oost- en West-Europa milieu-akties*

foto Michiel Verschoor

orginele activiteiten, die de jongeren in de straat aanspreken." Eén van de suksessen van de NJMO is het 'kontrakt' met de Algemene Spaarbank Nederland. Op voorstel van de koepelorganisatie is een Milieurekening voor jongeren geopend. Het gaat om een normale spaarrekening, met dat verschil dat de gelden worden geïnvesteerd in milieuvriendelijke projekten. „Er staat nu al ruim drie miljoen gulden op,” melden de twee aktivisten.

Andere ideeën van de NJMO zijn de Jongeren Milieu Gedragskode en een Milieuprijsvraag, waarbij het beste plan daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Ook probeert de organisatie middels een projekt meer milieuvriendelijke produkten in de schappen van de supermarkten, en dus onder de aandacht van jongeren, te brengen. Bedrijven wordt benaderd met konkrete voorstellen voor het milieuvriendelijker maken van hun waar.

„Het zou toch mooi zijn als in kassuksessen als Mars, Twix en Magnum een zuiver produkt als Max Havelaar-chocolade verwerkt zou worden”, geeft Jeroom een voorzetje.

Aktie op school

Milieu blijkt belangrijk voor jongeren. De Nijmeegse universiteit mat in 1992 de politieke interesse bij jongeren en konkludeerde dat die alles meevalt. In samenwerking met het Nipo hield de NJMO in september vorig jaar een referendum onder zeshonderd jongeren tussen de vijftien en dertig jaar. Wat bleek: meer dan zestig procent vindt dat de overheid strenge milieumaatregelen moet doorvoeren en ruim negentig procent was voor de invoering van ekotax. Meer dan de helft van de jongeren zegt bereid te zijn extra geld uit te geven voor milieuvriendelijke produkten en maar liefst tachtig procent zegt duurzame spullen te willen kopen in plaats van wergerpartikelen.

Dat klinkt goed, maar waar moet je beginnen? Jongeren Milieu Actief (JMA), een tweede jongeren-milieuorganisatie, is er voor jongeren die in hun eigen omgeving 'iets' op milieugebied willen doen. Zelf neemt JMA ook initiatieven. Een goed voorbeeld is de actie 'Energiek Aanpakken' met scholieren en studenten als doelgroep. De aanpak was even simpel als doeltreffend. Jongeren kregen via een aktiepakket tips voor het milieuvriendelijker maken van de studie- of werkplek. Het pakket bevatte adviezen over hoe een gesprek te voeren met een direktie over stenen mokken, spaarlampen en kringlooppapier.

Jongeren van ruim tweehonderd onderwijs-

instellingen hebben meegedaan. JMA vice-voorzitster *Natascha Roest* (24) is positief over de invloed van de aktie, hoewel ze opmerkt dat geldgebrek nogal eens het argument is waarmee ze door onderwijsdirekties en ondernemers worden afgescheept. „Toch hebben we de tijd mee. Zowel bedrijven als overheidsinstellingen kunnen zich enorm profileren met een milieu-vriendelijk imago. Als jongeren kun je daar je voordeel mee doen.” Natascha Roest hecht zelf veel waarde aan een milieubewuste levensstijl. Het meest opvallend is haar principe van kompensatie. „Ik draag lenzen, omdat ik een bril minder

„Dat getuttel dient als afleidingsmanoeuvre voor grotere problemen”

mooi vind. Het gebruik van de daarbijbehorende milieubelastende vloeistoffen probeer ik te kompenseren door zo weinig mogelijk energie te gebruiken. Dat houdt in dat ik thuis vaker in de kou en in het donker zit.” Natascha doet vrijwilligerswerk binnen de milieubeweging. Op termijn wil ze een baan, maar „ik ga zeker niet in zee met een bedrijf dat het milieu aan de laars lapt.”

Spijkers met koppen

Binnen de politiek zijn het vooral de jongerenafdelingen die de diskussie over milieu levendig houden. *Sharon Dijksma* (22), voorzitter van de Jonge Socialisten (JS), heeft milieu altijd al hoog in het vaandel gehad. Als lid van de Milieuwerkgroep van de JS probeert ze diskussies over milieuitems binnen de partij aan te zwengelen. „Naar mijn idee stellen volwassen politici van mijn partij zich erg soft op als ze met minister Alders om de tafel zitten. Ook in het parlement wordt er niet altijd gehandeld naar het prachtige papieren beleid van de PvdA. Juist dan moet je spijkers met koppen slaan, anders stelt het beleid geen flikker voor.” Sharon ziet veel in de politieke macht van jongeren: „Wij zitten nog niet zo vast aan allerlei belangen en kunnen een radikale gedachtenomslag makkelijker maken. Voor volwassen politici wegen de ekonomische belangen meestal zwaarder.” Ze is niet bang dat de politieke jongerenorganisaties in Den Haag niet serieus worden genomen. „De politiek beseft dat er vooral bij jongeren een draagvlak is voor drastische milieumaatregelen. De overheid weet dat het makkelijker is om een trend te zetten

als je jongeren meekrijgt. Nu zitten we nog op de schoolbanken, maar straks vormen wij de maatschappij.”

Waanzinnig veel zorgen

Sharon zelf houdt er niet bepaald een rooskleurige toekomstvisie op na. „De aarde zie ik als een mooie groene bol vol met etterige rode gezwellen. De wereld is een tijdbom die steeds maar doortikt. Ik maak me er waanzinnig veel zorgen om dat die straks ontploft.” Zij vertelt hoe ze soms benauwd kan raken bij het vooruitzicht dat er straks geen schone lucht of zwemwater meer is en er geen bossen om doorheen te dwalen. „Het is schandalig dat het überhaupt ooit zo ver heeft kunnen komen.”

Sharon: „Een achteruitgang in de welvaart ten gunste van het milieu is voor mij acceptabel. Ik ben ervan overtuigd dat ik niet alleen voor mijzelf spreek, maar voor een groot deel van mijn generatie.”

Egbert Hendriks (24), sinds een jaar voorzitter de Milieu- kommissie van het CDJA, lanceerde hij onlangs een idee over geboortebeperving door de verlaging van de kinderbijslag. „Geboortebeperving kun je niet enkel afschuiven op de derde wereld. Een kind in het Westen verbruikt veel energie en vormt een grotere milieubelasting dan een kind in ontwikkelingslanden. Dus moet je stoppen met het bevorderen van grote gezinnen hier door een middel als de kinderbijslag.” Onder jongeren slaat dit idee zeker aan, te oordelen naar de resultaten van het NJMO-referendum, waarbij bijna de helft voor verlaging van de kinderbijslag koos en zelf niet van plan was om meer dan twee kinderen op de wereld te zetten.

Radikale uitlatingen

Egbert hoopt dat dit idee weerklinkt vindt binnen het CDJA en in tweede instantie binnen het CDA, al betwijfelt hij dat. Het is wel frusterend dat er zo weinig overblijft van de plannen van de Milieu-kommissie. Maar dat is inherent aan politiek bedrijven. „Als jongerenorganisatie hebben we de rol van de enfant terrible. Je mag best radikale uitlatingen doen over ekotax en over de boringen in de Waddenzee. Daarmee roepen we diskussie op binnen de partij. Maar uiteindelijk wordt het in het gunstigste geval afgezwakt tot een kompromis.”

Stoere aktie

Milieu-organisaties die de zorg voor milieu

en de zucht naar spanning en avontuur met elkaar combineren, kunnen zondermeer rekenen op bijval van jongeren. Schoolvoorbeeld is de actiegroep Greenpeace, die Europa shockeert met acties bedoeld om milieu-schandalen aan de kaak stellen.

Irene van der Zwan (23) uit Haarlem ging na jarenlang donateurschap als voorlichtster aan de slag bij Greenpeace. Ook aan acties doet ze nogal eens mee. „Greenpeace komt actiever en jonger over dan de meeste andere milieu-organisaties”, verwoordt ze haar motivatie. Van de milieumentaliteit van de Nederlanders krijgt ze ‘een Postbus-51-gevoel’. „Het heeft zo’n betuttelende uitstraling, dat afvalscheiden en fosfaatvrij wasen. En of het zoden aan de dijk zet, gezien de omvang van de problemen die we bestrijden? Ik vraag het me af. Dat getuteld dient eerder als afleidingsmanoeuvre voor grotere problemen. Het is hoog tijd om de alarmklok te luiden.”

Irene wil beslist niet in één adem genoemd worden met ‘geitenwollensokkentypes’. Begrijp me goed; ik wil heus offers brengen voor een beter milieu, maar ik wil niet mezelf er niet helemaal voor wegcijferen. Dan kom je er op den duur in om. In die zin kon ik me helemaal vinden in de spreuk van Loesje die ik laatst las:

‘Wij zijn milieubewusteloos geslagen.’ Wel zinnig vindt ze haar toekomstige baan bij Milieudienst Rijnmond, waar ze zich op een konstruktieve manier met het milieu kan bezighouden.

Graantje meepikken

Ook bij de wat vergrijsde milieu-organisaties begint het door te dringen dat jongeren van nu zich meer gelegen laten liggen aan het milieu. Zij willen daar al te graag een graantje van meepikken. Nu ligt er immers

■ The Verge: een internationaal milieu-blad voor jongeren

dè kans voor deze clubs om zich in te verjongen en om de continuïteit voor de toekomst te garanderen. Zo startte Milieu-defensie onlangs een campagne om basisscholen in eigen

aantal aanvragen stijgt gestaag. Ook komen er meer jonge vrijwilligers werken.

Godelieve Kodde (24) uit Deventer werkte ruim een half jaar bij de Kleine Aarde. Ze begon er als stagiaire Milieukunde. Daarna bleef ze als voorlichtster van de Groene Keuken. „Het is concreet werk waardoor ik het idee had met iets zinnigs bezig te zijn. Je kunt mensen tips aan de hand doen, waarmee ze hun eigen huishouden al met wat eenvoudige aanpassingen milieuvriendelijker kunnen

voeren.” Dat vindt ze überhaupt een pré van de Kleine Aarde. „Milieuvriendelijkheid wordt er er niet met de mond beleiden, maar gepraktiseerd. Dat spreekt mij erg aan en met mij, denk ik, méér jongeren.”

Godelieve zelf heeft het milieu bij haar hele doen en laten in het achterhoofd. Ze koopt bij voorkeur tweedehandsartikelen, eet vegetarisch, doet haar boodschappen in de natuurwinkel en heeft een spaarrekening bij de Triodosbank. „Daar krijg ik minder rente, maar het geld wordt wel belegd in kleinschalige projecten.”

Kleine bijdrage

Godelieve gelooft er heilig in dat het wel degelijk zoden aan de dijk zet als meer jongeren op hun eigen bescheiden manier het milieu ontlasten. „We dragen maar een klein stukje bij aan het probleem van de vervuiling, dus hoeven we ook maar een stukje bij te dragen aan oplossing ervan.” In de toekomst zal het vooral op de jongeren neerkomen.

„Ouderen zijn opgegroeid in de tijd dat de welvaart eenvoudig niet op kon. Die mentaliteit en de daarbij behorende uitbuiting van het milieu hebben zij zich eigen gemaakt. Deze manier van denken is nu achterhaald en alleen jongeren zijn flexibel genoeg om die noodzakelijke omslag in denken en doen te kunnen maken.”

omgeving te betrekken bij het creëren van een beter milieu. Ook de Vereniging ter Behoud van Natuurmonumenten plaatst populaire oproepen in haar blad, om vooral jongeren te interesseren om te gaan werken in bos of hei. De Kleine Aarde heeft de doelgroep van middelbare scholieren ontdekt en verzorgt exkursies naar de Kleine Aarde met bijbehorende les en informatiepakketten. Het

Hanneke van Veen

MET JAN HUSSLAGE is het soms moeilijk verkeren. Als hij bij vrienden is en kommentaar heeft op de watervoorziening in het huis, of op de tuin omdat er geen bessenstruiken in staan. Jan heeft dat over zich. Hij bemoeit zich met andermans zaken als iets hem niet zint, of als hij denkt dat het anders moet. En vaak heeft hij nog gelijk ook.

Jan is een zuinig iemand. Leeft sober, bewoont al vijftien jaar een kraakpand en maakt al jaren vruchten uit zijn eigen grote tuin in. Een goedaardige vrek, met een redelijke baan aan de Universiteit in Delft. Een afspraak met hem maken, kan alleen per post. Telefoon heeft hij niet. Ik stuur een kaartje en wacht af. Na enkele dagen word ik uitgenodigd om bij hem langs te komen. In Delft zit hij me voor zijn huis op te wachten. In zijn grote woning hangt een heel speciaal sfeertje, dat ik ken van andere kraakpanden. En van rommelmarkten. Overal meubels, spullen en dozen, overgoten met een geur van vocht, petroleum, kruiden-thee en vers gebakken brood.

In het huis, dat hij ooit als student kraakte, woont hij nog steeds gratis en voor niks. „De gemeente wil niets weten van een huurvergoeding”, zegt hij, en ik krijg niet de indruk dat hij daar erg mee zit. Gratis wonen in de randstad in een huis met een grote tuin en ook nog aan het water is iets om jaloers op te worden. Aan de andere kant zal de manier waarop Jan leeft niet iedereen aanspreken. Een woning zonder water, elektra, telefoon en gas. Dat alles uit eigen keuze.

VOOR EEN zuinige zelfvoorzienaar woont Jan, elektrotechnisch ingenieur en werkzaam op het terrein van energiebesparende systemen, op een ideale plek om ideeën en opvattingen in de praktijk waar te maken. Tussen alle, bij elkaar gescharrelde, spulletjes staat een computer (laptop model), die op een lichtgewicht zonnepaneel werkt. Het paneel heeft ongeveer 160 gulden gekost en enkele avonden knutselen met snoetjes en batterijtjes. Ik tel tien paneeltjes, van een type dat ook als speelgoed wordt aangeboden. „Ze waren lang niet allemaal goed, dus heb ik er enkele teruggestuurd”, zegt Jan, „daarna moest ik er zelf nog het een en ander aan solderen.” Een diepvrieskistje fungeert als rijsoventje voor zijn zelfgebakken brood. Het bakken

gebeurt in een ingenieus oventje van kampeerpannen die om elkaar heen passen, dat verhit wordt op het petroleumstel. „Zo gebruik ik aan energie slechts een vijfde deel van de hoeveelheid die ik in een normale gasoven nodig heb”, vertelt hij. Voor sommige problemen bedenkt hij eigenaardige oplossingen, niet gespeend van een dosis humor. De regenpijp zit met een stuk autoband aan de goot bevestigd, zodat je hem heen en weer kunt bewegen en in de juiste, lege regenton kunt hangen. Een oude roestvrijstalen aanrecht dient als spiegelen-de buitenvensterbank om meer daglicht te benutten in huis.

In de tuin zie ik voor het eerst van mijn leven een boomschuur. Een handige manier van Jan om de gemeentelijke bepalingen die het bouwen van een schuur in de tuin verbieden te omzeilen. Ik zie verder aardperen, bessenstruiken en veel frambozen. De overschotten worden verwerkt in de kleine eko-weckerij, die Jan in zijn vrije tijd runt binnen zijn eenmansbedrijfje Solvin. „Ik sta niet ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Daar heb ik niets aan. Dat is geldklopperij. Ik heb natuurlijk wel een BTW-nummer en betaal belasting. Een bedrijfje hebben heeft verder fiscaal bepaalde voordelen. Ik gebruik geen auto, maar rijd wel op een bedrijfsfiets.”

In de tuin staat een vreemde boom: een kweeper. Jan vindt het belangrijk om oude vruchtenrassen te laten staan. „Die kweeper is daar een voorbeeld van en ook die andere vrucht, dwergkwee. Die verwerk ik al sinds 1978 in de weckerij.”

Jan hecht veel waarde aan de invulling van zijn vrije tijd. Om dingen te doen die hij belangrijk vindt. En vooral, gelukkig te zijn. In tegenstelling tot veel andere mensen lukt hem dat aardig, zegt hij. „Dat klinkt misschien egoïstisch, maar dat is een mens volgens mij van nature. En altijd op zoek naar geluk. Ook als je iets voor een ander doet, doe je dat vaak om jezelf prettig te voelen.”

EEN ZOND uit D

JAN HUSSLAGE ZOU HET LIEFST IN SP.

Hij leeft sinds vijftien jaar in een kraakpand met een schoensmeer en gaat met een zelfgemaakte tent overwinteren. Delftenaar Jan Husslage. Een zondagskind en rijp voor een ont-

foto Jeroen Nooten

DAGSKIND

Delft

IN SPAANS EKO-DORP OVERWINTEREN

met een grote tuin, doet tien jaar met een busje
akte tent op reis. En, hij heeft een mooie droom.
chten in Zuid-Spanje, waar hij vervolgens kan gaan
sslage. Elektronisch ingenieur van beroep.
een ontmoeting met De Kleine Aarde.

VOOR DE universiteit en andere opdrachtgevers kan hij op kontraktbasis werken om een aantal maanden per jaar te kunnen reizen. „Te voet, per kano of fiets en voor de langere afstanden gebruik ik de trein of bus. Ik neem een tent mee, maar ga zelden op een camping staan.”

De tent die mee gaat op reis, vervaardigde Jan zelf. Voor acht gulden per meter kocht hij een lichtgewicht zeildoek. Met een trapnaaimachine zette hij vervolgens de tent in elkaar.

„Het is een moderne wigwam, die alles bij elkaar slechts honderd gulden aan materiaal heeft gekost. In de winkel zou hij misschien 1500 gulden kosten.”

Voor mensen die veel trekken, met een complete kampeeruitrusting in de rugzak, zijn de schouderbanden en heupgordel volgens Jan zeer belangrijk. Het beste zijn brede schouderbanden van leer, die je ook zelf kunt maken van een oude schooltas. Dat vormt zich helemaal naar het lichaam en er is zonder problemen vele kilo's mee te dragen, is zijn ervaring. Tijdens zijn trektochten gaat er altijd een reparatieset mee. Zelf alles repareren is zijn tweede natuur geworden. Het spaart veel geld en tijd en geeft het plezierige gevoel dat je jezelf kunt redden.

„Het lijkt in eerste instantie dat repareren veel tijd kost, maar reken maar uit hoeveel tijd je kwijt bent als je iets naar een winkel moet brengen en dan nog een keer om het op te halen. Ook nieuw kopen kost tijd. Het is handig om veel gereedschap en materialen te hebben, dan kun je ook andere mensen helpen. Dat geldt ook voor de bakfiets. Deze wordt regelmatig uitgeleend of voor een klein bedrag verhuurd.”

Zuinig zijn met tijd en geld en je eigen spullen repareren, heeft hij van zijn ouders geleerd, net als de liefde voor de natuur en het kamperen. Zijn zuinigheid gaat zo ver

dat hij zelf (met gebruikmaking van twee spiegels) zijn eigen haar en baard knipt. Bij een lokale autogarage laat hij voor een paar kwartjes een meegebracht busje vullen met kogellageret voor het poetsen en invetten van schoenen en leer. Dat is prima tegen uitdrogen en barsten. „Ik spaar duur schoensmeer uit en kan met zo'n busje misschien tien jaar doen.”

WAT BEWEEGT Jan om zo sober te leven. Het milieu in het algemeen en de sociale waarden van werk zonder mechanisatie zijn voor hem zeer belangrijk. Ooit was hij actief betrokken bij het MW2-project in Dronten. Het idee van een leefgemeenschap op ecologische grondslag blijft hem boeien. Toch zijn er, tot Jans spijt, weinig mensen te vinden die zich hier daadwerkelijk voor willen inzetten.

Met hernieuwde energie probeert hij in Nederland of daarbuiten een eko-dorp van de grond te krijgen. Met behulp van mensen die het stadium van fantaseren al voorbij zijn. In Zuid-Spanje vindt hij het klimaat ideaal voor zo'n ecologisch project of dorp.

„Daar kun je nog aansluiten bij de eeuwenoude cultuur, met muilezels, irrigatiekanaaltjes en traditionele bouwwijzen. Verder gaat het om ecologische landbouw, ambachtelijke activiteiten, herbebossing, alternatieve woningbouw en zelfvoorziening door middel van zonne-energie en waterkracht.

Jan zou zich er niet permanent willen vestigen, maar er bepaalde perioden van het jaar doorbrengen. „In Spanje is de grond redelijk betaalbaar. Midden in de zomer is het er erg heet, maar de andere jaargetijden zijn bijzonder aangenaam.”

Met anderen over woonplekken op verschillende plaatsen in Europa beschikken, dat is zijn ideaal. Overwinteren in Spanje is op zich niet zo'n origineel idee. Duizenden bejaarde Nederlanders gingen hem al voor. Grote delen van het jaar in Spanje op het platteland, en de rest van de tijd in Nederland in de buurt van een grote stad wonen. Een uitstekende combinatie. De lange busreis heen en terug is ruimschoots te verantwoorden als je het energieverbruik vergelijkt met de stookkosten van een 'normale' Nederlander in een wintermaand. Er is duidelijk over nagedacht, of zijn er misschien eerder al lastige vragen over gesteld?

„Zelfs schoenen kunnen per afgelegde kilometer duurder zijn dan vervoer per bus”, zo heeft Jan becijferd.

■ Jan Husslage

De Kleine Aarde

Aktiviteitenprogramma

Meedoen met een cursus? Vul de bon in. Doe hem wel tijdig op de bus. Let op de uiterste datum van aanmelden. Wacht niet te lang, want vol is vol. U krijgt meteen een bevestiging van uw inschrijving. Het kursusgeld betaalt u vooraf met de acceptgirokaart die wij u toezenden. Een week voor de cursus volgt uitgebreidere informatie. Donateurs krijgen tien procent korting. Als u graag wilt deelnemen aan een cursus, maar het is echt te duur voor u, neem dan contact op met De Kleine Aarde. In bijzondere gevallen is korting mogelijk. Mocht u de inschrijving willen annuleren, doe dat dan uiterlijk twee weken voor de cursus. U ontvangt het kursusgeld dan terug. Wie later annuleert is 50 procent van het kursusgeld verschuldigd. Eerst meer weten? Schrijf of bel!

Telefoon: 04116-84921 (werkdagen van 9.00 tot 17.00 uur)
Schriftelijk: De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Bezoekadres: Het Klaverblad 1, Boxtel

Algemeen

Welkom in Boxtel Zomerrondleiding
Elke zondag, vrijdag en woensdag in juli en augustus (14.00 uur)
 Het hele jaar is iedereen welkom voor een bezoek aan De Kleine Aarde. Met de Wegwijzer van De Kleine Aarde (prijs: f 7,50) kunt u het terrein bekijken en krijgt u de sleutels mee van het Piramidehuis. Nog interessanter wordt het bezoek als u meedoet aan één van de rondleidingen in juli en augustus. Een

foto Ad van de Sande

medewerker van De Kleine Aarde leidt u dan rond over het terrein. Bij hem of haar kunt u al uw vragen stellen.

De rondleidingen zijn in juli en augustus elke woensdag, vrijdag en zondag, steeds om 14.00 uur. U maakt een wandeling in de ekologische tuin, bekijkt het Bolhuis en de Piramidewoning en alle andere bezienswaardigheden op het terrein. Daarna kunt u genieten van een kopje (kruiden-) thee of koffie in het Bezoekerscentrum.

Prijs: f 5,-.

Kinderen tot en met 6 jaar gratis, kinderen van 7 tot en met 12 jaar f 2,50.

Uit eten bij De Kleine Aarde

Elke vrijdag in juli en augustus (18.00 uur)

In de zomermaanden juli en augustus serveert De Kleine Aarde iedere vrijdag een ekologische maaltijd. Een traditie, die hoe langer hoe meer in de smaak valt bij het publiek.

De keukenploeg van De Kleine Aarde staat er voor in, dat er elke keer een nieuw driegangenmenu op het programma staat. Voor kinderen maakt zij een apart gerecht. U krijgt de recepten mee naar huis, zodat u het thuis kunt overdoen. Er is altijd veel belangstelling voor deze maaltijden. Daarom moet u vooraf telefonisch reserveren.

Op vrijdag zijn er zomerrondleidingen op De Kleine Aarde. Veel bezoekers combineren die met een maaltijd.

Kosten: f 20,- voor volwassenen, f 10,- voor kinderen van 4 t/m 12 jaar. Tot 4 jaar gratis.

Reserveren: 04116-84921 tot 14.00 uur. De maaltijd begint om 18.00 uur.

Voeding

Brood Bakken (Weekendkursus)

22 april - 24 april (vr 19.30-zo 16.00)

Nu kunt u ook in het weekend de bekende cursus Brood bakken volgen! Iets voor iedereen die wil leren brood bakken, maar ook voor mensen die thuis weleens of regelmatig brood bakken en graag de fijne kneepjes willen leren kennen. We bakken zelf brood (gist- en zuurde-sembrood) van tarwe of mengsels met andere granen. Daarnaast maken we lunchgerechten van oud brood, bereiden we pizza's, plaatschotels, groentetaarten en gevulde broodsoorten. Naast het praktisch bezig zijn krijgt u ook informatie over het hoe en waarom.

Prijs: f 185,-

Inklusief maaltijden en overnachtingen
 Aanmelden voor 6 april

Dieren/Tuinieren

Geiten houden (studiedag)

26 maart (za 10.00-16.30)

Vraagt u voor de aardigheid eens aan een geitenhouder wat er zo leuk is aan een geit, en u zult merken dat het bijzondere beesten moeten zijn. Want een geitenhouder die niet enthousiast begint te vertellen, zult u niet snel tegen komen. Dat wil echter niet zeggen dat geiten houden een peuleschilletje is. Verhalen over geiten die de was van de drooglijn afvreten, over het gaas van de moestuin heen springen of met hun voorpoten op de vensterbank staan om de keukens in te kijken zijn allemaal waar! Het meeste plezier hebt u van een geit als u die goed verzorgt. Op deze dag komen natuurlijk de aard en het gedrag van de geit aan bod. Ook de huisvesting, beweiding en voeding, ziekten, het melken, de dracht, het opfokken van lammeren, algemene verzorgingsmaatregelen als klauwtjes bijsnijden en het beoordelen van geiten worden behandeld. De dag wordt verzorgd door een biologisch geitenhouder. Op deze dag is het horen, kijken en zeker ook doen! Prijs: f 75,-

Inklusief koffie, thee, ekologische lunch en cursusmateriaal.

Ekologische siertuin

23 april, 25 juni en 8 oktober (10.00-16.30)

De aanleg van een ekologische siertuin vraagt andere inzichten dan de aanleg van een gewone siertuin. Zo spelen de natuurlijke eigenschappen van de bodem ter plekke een belangrijke rol. Bovendien laat men vaak in een deel van de tuin de natuur meer haar gang gaan. Mest en bestrijdingsmiddelen hoeven er niet aan te pas komen.

Deze studiedagen zijn bedoeld voor mensen die een ekologische tuin willen aanleggen. Ook wordt aandacht besteed aan het omvormen van een bestaande siertuin en aan het beheer en onderhoud van de tuin. Ook het verwerken van maaisel en snoeihout krijgt aandacht.

Op 23 april zal er veel aandacht besteed worden aan hoe een ekologische siertuin er in het voorjaar uitziet. Op 25 juni komen de zomerspekten aan bod en op 8 oktober de herfstaspekten. Iedere studiedag begint met een korte inleiding op De Kleine Aarde, gevolgd door een bezoek aan een ekologische siertuin

in de buurt van Bostel. Na de lunch zullen er nog één of twee tuinen worden bezocht. Tijdens deze bezoeken komen theorie en praktijk van het onderwerp uiteraard uitvoerig aan bod. U kunt zich voor iedere studiedag afzonderlijk opgeven. Prijs: f 75,- per dag. Inklusief koffie, thee, lunch en cursusmateriaal.

Schappen scheren (Studiedag)

28 mei (zaterdag 10.00-16.30)

Eind mei wordt er een studiedag over het scheren van schappen gehouden. Deze dag wordt vooral georganiseerd voor de mensen die eerder aan de studiedag 'Schik in schappen' hebben deelgenomen. Er zal zowel theoretisch als praktisch worden gewerkt. Aan bod komen onder meer hoe een schaaft vastgehouden moet worden om het snel en netjes te scheren. En verder: het scheren van verschillende schapenrassen, geschikte apparatuur, het juiste tijdstip en de ruimte, het voorkomen van scheerziekte en de verzorging na het scheren. De wol van de geschoren schappen mogen de cursisten mee naar huis nemen. Bij grote belangstelling kan er een extra

studiedag op zaterdag 21 mei georganiseerd worden. Laat bij uw aanmelding weten of u eventueel ook op 21 mei kunt meedoen.

Prijs: f 75,-

Inklusief koffie, thee en lunch.

Aanmelden voor 12 mei.

Fruitbomen in de zomer (Studiedag)

11 juni (za 10.00-16.30)

Voor iedereen die een paar fruitbomen heeft, wordt er in juni een interessante studiedag georganiseerd. Op deze dag zullen de theorie en de praktijk van de verzorging van fruitbomen behandeld worden. Aan de orde komen het dunnen van pruimbomen en het uitbuigen van takken van appel en peer om de dracht voor het volgende jaar te bevorderen. Verder wordt er aandacht besteed aan het water geven, de bemesting en aan ziekten en plagen. Zowel het herkennen als de biologische bestrijding van ziekten en plagen worden toegelicht. Ook het herkennen en verwijderen van Sint-Janslot wordt behandeld. Prijs: f 75,-

Inklusief koffie, thee, lunch en cursusmateriaal. Aanmelden voor 1 juni.

Bon voor aanmelding

Ik meld mij aan voor de cursus:

Datum van de cursus:

Naam:.....

Adres:.....

Postcode:.....

Plaats:.....

Mijn beroep of studie:.....

Geboortedatum:.....

Telefoonnummer:.....

Handtekening:.....

Stuur mij een bevestiging. Voor aanvang van de cursus krijg ik het programma en nadere informatie. Ik betaal met de acceptgirokaart die u mij toestuur. Ik weet dat ik 50 % van het kursusbetrag verschuldigd ben, als ik annuleer binnen twee weken voordat de cursus begint.

(hokje aankruisen)

☐ Ik ben geen donateur en betaal de volle kursusbetrag.

☐ Ik ben donateur en krijg tien % korting.

☐ Ik meld mij hierbij aan als donateur. Ik geef een donatie van f 25,- of meer en krijg dit jaar vier keer De Kleine Aarde in de bus. Ik krijg dus tien % korting op deze cursus.

Invullen of overschrijven en opsturen naar: De Kleine Aarde, Antwoordnummer 16151, 5280VJ Bostel. Postzegel hoeft niet, mag wel.

Zoekt u mensen om samen iets te gaan doen? Een woongroep vormen, werken in de tuin of samen op vakantie? Stuur een bericht van maximaal 50 woorden naar 'Mensen en mogelijkheden', De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel. Een gratis service, uitsluitend voor donateurs. Niet voor commerciële berichten. Stuur uw bericht voor het Zomernummer vóór 1 mei in!

Ik zoek geïnteresseerden die mij zouden kunnen helpen een project in de **Oost-Vogezes** te verwezenlijken. Wie heeft daar zin in? Schriftelijke reacties naar: Mevr. Zijlstra, C.A., 6, rue J. Engling, C42, L- 1466-Luxemburg.

Te huur gevraagd m.i.v. 1 augustus 1994 evt. eerder of later een **huis** met garage of schuur. Max huur f 800,- per maand op het platte land of gezellig dorp in Noord-Brabant. Eventueel opknappen of onderhoud in ruil voor minder huur is geen bezwaar. Tel. 076-712937.

Mini-camping Neede (Gld.) voor **fietsers en wandelaars** mogelijkheid tot kamperen bij de fam. Krudde, Pasmanweg 10 (Geld. Achterhoek) nagenoeg langs Landelijke Fietsroute LF 4. Uitsluitend na telef. afspraak. Tel. 05450-92356.

Vriendelijke bd-tuinder (37), nabij Heusden, met zijn hart op de goede plaats, zoekt **lieve vriendin** die ook bewust in het heden leeft. Heb sterke hang naar eerlijkheid, vertrouwen, gezond vegetarisch koken en eten, fietsen, joggen, schaken, goede films en "last but not least" natuur en milieu. Br. onder nr. RA 8806 MM.

Dienst en wederdienst. Jij hebt misschien behoefte aan slaapruimte met ontbijt in een mooi fiets- en wandelgebied. Wij kunnen wat **hulp** in en om huis wel gebruiken. Inl. 01195-5359.

Wie wil stuk grond in **Noord-Holland** gebruiken om groente of bloemen op te kweken in ruil voor onderhoud (om de 3 mnd.) van de singel van bomen die er omheen ligt. A. Goldinger, Westerweg 48, 1862 CE Bergen Noord-Holland.

Wie zou ons tegen betaling willen helpen met het spinnen van onze **schapenwol**? Tel. 01613-1505.

18- en 19-jarige studenten bosbouw zoeken beide een aparte **kamer** in Velp en omgeving. M.g.v. keuken, douche en wc. Wie kan ons helpen? Nienke de Rooij, Denpasarstr. 31, 3312 GW Dordrecht. 078-350021.

Op een natuurkampeerterrein in de Franse Hoogalpen ben ik in mei/juni bezig met **terreinwerkzaamheden**, hekken repareren, graven, snoeien, timmeren, bomen planten. Het is hard werk en je moet zelfstandig bezig kunnen zijn. Zin om te helpen? Schrijf naar F. Otter, Rembrandtlaan 81, 2271 GH Voorburg.

Nieuw-Zeeland: wie wil ons helpen met tuin, kinderen en huis in ruil voor kost en inwoning. Twee weken tot twee maanden. Goed te combineren met het rondreizen door Nieuw-Zeeland. Gerda de Kleyne, 59 Ngaiostraat, Christchurch 2, New-Zeeland. Tel. 00-6433322896.

Ik, man van 42, gehuwd, 1 kind, HBO-niveau, organisatorisch ingesteld, **zoek werk** (evt. samen met mijn vrouw) als beheerder/gastheer etc. op bv landgoed, kas-teel. Brede interesse in natuur en milieu (IVN-gids), imker, kennis van tuinieren, koken, klussen, 033-805261.

Wij zijn in Utrecht, Amsterdam of daartussen op zoek naar **ateliersruimte** (alleen of gedeeld) voor het maken naar keramiek. Bel. 020-6854089 of 030-543932.

Wie wil mij helpen in een biologische **moestuin** in Oosterbeek. De tuin is 0,25 ha groot en de groenten worden geleverd aan vegetarisch centrum Felixoord. Ik zoek iemand die drie dagen in de week wil werken en de verantwoordelijkheid over de tuin wil delen. Bel Marjon Weijzen: 085-234600.

Wij zoeken **mensen**, die (net als wij) al zo hun plannen hebben richting houtbouw, leven in een groep, niet meer in een rijtje. Gemeenschappelijke grond en

(moes)tuinen, eigen huizen. Met nog een ideaal: minder kopen, meer zelf doen en maken. Enzovoort. Rebekka Visser en Evert Radema. J.F. Kennedylaan 40, 9988 SG Usquert.

DKA-nrs: nr. 1 t/m 59. Telefoon: 013-564001 na 18.00 u.

Leuke **werkplek** gezocht door jongen van 25 jaar. Bij voorkeur randstad. Ik heb een opleiding Fijnmechanische techniek aan de MTS en HTS en twee jaar werkervaring. Ik beheers mechanica en electronica. Mijn voorkeur gaat uit naar ambachtelijk werk; zo werk ik free-lance met een strijkstokbouwer samen. Tel. 020-6852912

Wij (huisman (32), ervaring met ecologie/natuur- en landschapsbeheer/natuuredukatie; en vrouw (26), ervaring met tuin- en landschapsarchitectuur), natuurliefhebbers en buitenmensen, willen een **natuurkampeerterrein** gaan beheren, met ruimte voor ons eigen bedrijfje en om te wonen. Antha, atelier voor natuur tuin en landschap. Bergstraat 40, 3811 NJ Amersfoort 033-653375.

DKA-nrs.: vanaf voorjaar '74, gratis af te halen. Event. per deel. Tel. 055-215466.

Gezin 2 kind. werkend bij bezinningscentrum in Frankrijk wil nieuwe start maken in Nederland. Wie heeft er tijdelijke **woonruimte** te huur in Gelderland? Liefst buiten. Br. onder nr. RA 8803 MM.

Medestanders gezocht! **Omslag**, Werkplaats voor Duurzame Ontwikkeling, wil mensen bijeen brengen rond de thema's milieu, vrede, cultuur, solidariteit, economie en werk. Met bijeenkomsten, publikaties en doe-activiteiten wil Omslag werken aan een kulturele omslag naar een kleurrijke en duurzame samenleving. Vraag de folder. Postbus 163, 5270 AD St.-Michielsgestel. Tel. 04194-1622/030-730100.

Martin zoekt deze zomer **hulp** om huis, terrein en siertuin op te knappen in Frankrijk (Dordogne). Voor info: schrijf naar Lijnbaanstr. 9, 3241 GN Middelhamis. Of tel. 00-3355910510 (v.a. 01-05-'94).

Kunstschilder 52 jr. repr. slank 1.76 l. zacht karakter zoekt dito **vrouw** tot 47 jr. Heeft gelegenheid om af en toe in mijn kas-teeltje in Frankrijk te werken. Ben je ook creatief en reislustig. Br. onder nummer RA 8804 MM.

Vrouw 50 jaar zoekt vrouw als partner en **levensgezellin**. Ik ben creatief en heb humor. Verder hou ik van natuur, dieren, muziek (klassiek) af en toe uit (eten) gaan. Verder probeer ik zo mens en milieu vriendelijk te leven en probeer ieder mens in haar waarde te laten. Br. onder nr. RA 8808 MM.

Sixties Club in oprichting zoekt mensen vanaf 14 jaar die geïnteresseerd zijn in jaren zestig muziek en milieu. Meedoen, meedenken, meehelpen met onder andere low budgetweekends? Schrijf iets over jezelf: leeftijd, (muzikale) hobby's, kookervaring? Maar erbij zijn is het belangrijkste! Sixties club, Distelvink 60, 7827 DC Emmen.

Gratis **kampeerovernachten** in oude schuur in Drenthe. Fijn als je handig bent (schuur beetje opknappen) en/of wil tuinieren in grond eromheen met oude appel/perenbomen! (hoeft niet per se). 1 dag tot weken (in overleg). Schrijf o.a. wanneer je/jullie eventueel wil(len) komen naar: 'De Appelhof', Distelvink 60, 7827 DC Emmen.

Vrijwilligers gezocht die bepaalde tijd mee willen helpen een groot boerenhuis met terrein in Zd.-Frankrijk op te knappen o.m. dakrestauratie, sanitair aanleggen met rietfilter, keuken bouwen, tuin aanleggen en beplanten, allerlei klusjes. Bel voor reacties en info: 05618 - 1411.

Vrijwilligers gezocht voor het opknappen van huis en terrein in **Zuid-Frankrijk** (mei-juni). Met name een timmerman/vrouw voor reparatie van het dak (mei). Tegen kost (inwoning is eigen tent). Informatie: Lidy, 080-239574.

Wie wil in juni een of twee weken meewandelen in de **Pyreneeën**. GR 10, HRP of GR 11 naar de Middellandse zee. Bel aub naar Michiel Kok, 19.00-20.00 uur. Tel. 01719-13749.

Boxtel, vrouw 60 + zou graag in kontakt komen met enkele **alleenstaanden/echt)paren**. Basisidee: regelmatig overdag bijeenkomen, gesprekken voeren, lezen, eten, nu en dan museum bezoeken. Nieuwe uitdaging die in overleg op veel manieren kan worden ingevuld. Inbreng vanuit eigen interesses. Br. onder nummer RA 8816 MM.

Vervolg op pag. 40

Dure kuur is overbodig bij vasten

Fabrikanten van natuurlijke vastenkuren zeggen dat het hen te doen is om het lichaam te reinigen. De verpakkingen voeren echter andere leuzen. Een week vasten betekent kilo's vetweefsel minder.

Anneloe Rijpkema

Vasten met sappen uit natuurvoedingswinkels lijkt de laatste jaren te zijn toegenomen. Fabrikant Kernpharm uit Veghel weet te melden dat mensen vooral in het voorjaar kuren.

Is gezond kuren niet meer dan een verkapte manier van afslanken? De natuurgeneeskunde beveelt vasten aan om de lichamelijke en geestelijke konditie te verbeteren. Vasten reinigt een vervuild spijsverteringssysteem. Het lichaam ontdoet zich van 'slakken', ofwel afvalstoffen. Slakken zijn resten die in het spijsverteringskanaal achterblijven, of zich in een ander deel van het lichaam stationeren. Hoofdpijn, duizeligheid, darmkrampen of pijn in de ledematen thuis horen in het rijtje van ongemakken in het begin van een vastenkuur. Over het algemeen voelen mensen zich naar een paar dagen vasten energiever. Echter: neem rust in acht bij het vasten. Verricht geen werk. Richt rond pasen een weekje vakantie in voor herbezinning. Dit laatste wordt door de fabrikant en de meeste sapvasters niet in acht genomen.

Kort gewichtsverlies

Sapvasten worden niet uitsluitend voor de reiniging van het lichaam gebruikt. Eén dag sapvasten levert zo'n zeshonderd calorieën, veel minder dan de dagelijkse behoefte van ongeveer tweeduizend calorieën. Om één kilo vetweefsel te verliezen, dient men een

foto De Kleine Aarde

■ Loverendale levert een Slank en Fit-pakket voor zo'n zestig gulden

week lang elke dag duizend calorieën minder dan normaal te gebruiken. Het gewichtsverlies is van korte duur. Depots in de lever waarin zetmeel zit en spieren waarin eiwitten zijn opgeslagen, verminderen ook in gewicht. Na een weekje gezond eten en bewegen, is het verlies hersteld. Een aangepast voedingsadvies of een verantwoord eetpatroon zal dus beter helpen. Producent Van Eden raadt aan na het vasten verantwoord te eten, wil je het gewichtsverlies enigszins behouden. De producent beveelt gelukkig ook aan bij een deskundige eventueel meer informatie te halen.

Voor vasten zijn complete sapvastkuren te

koop. De pakketten leveren meer dan groentesappen. Van Eden geeft voor ongeveer zeventig gulden zes flessen groentecocktailsap, een fles zuurkoolsap, een potje salade en een fles Bio-strath, een gekoncentreerd preparaat op basis van kruiden. Loverendale levert dezelfde sappen (allen eigen merk en in een kleinere fles), bouillon (in onekologisch plastic doosje), een pakje kruidenthee, een zakje gebroken lijnzaad en een doosje Spirulina voor zo'n zestig gulden.

Het is zeer de vraag of aanvullende producten, zoals Bio-strath en Spirulina, nodig zijn bij een week sapvasten. In natuurgeneeskundige boeken wordt er nauwelijks gesproken van vitaminen-of mineraal-aanvulling voor zo'n korte duur. Omtrent Spirulina rijzen nog meer vragen. Een test in de Consumentengids toonde de aanwezigheid van zware metalen aan, waaronder cadmium.

Opgeschroefde prijs

De aanwezigheid van de aanvullende producten lijken vooral de prijs van het totaalpakket op te schroeven. In ieder geval zijn de pakketten een aanslag op ieders portemonnee. In het pakket zit rauwkost in pot, kruidenthee en bouillon. Iedereen moet het natuurlijk zelf weten, maar los kopen is goedkoper. Bovendien is verse rauwkost gezonder.

Kortom: iemand die gezond is, kan beter op eigen houtje een keer een week vasten. Met rust en een goede voorraad sap, rauwkost en kruidenthee kom je een heel eind. Een keer je lichaam goed doorspoelen kan geen kwaad. Maar om af te vallen zijn er gezondere wegen. Mensen die problemen hebben met hun gezondheid, dienen eerst een arts of andere deskundige te raadplegen.

Puik Picknick

De winter ruimt het veld, tijden van zachte lentedagen breken weer aan. Voor de mooie dagen, die ongetwijfeld zullen komen, heeft De Kleine Aarde enkele verrassende gerechten bedacht, die zich stuk voor stuk lenen voor de ideale picknick ergens in de bossen, in de weide of op een windstil plekje midden tussen de duinen. Dus, mocht u plannen hebben, bedenk dan dat onderstaande recepten u een puik picknick kunnen bezorgen.

Rianne Burgmans

Het is natuurlijk niet nodig om uren in te keken te staan om een picknick voor te bereiden. Wanneer je de gerechten uit de picknick combineert met het eten van de dag ervoor, is de bereidingstijd al een stuk korter. Granen en gerechten uit de oven kunnen best een dag eerder worden klaargemaakt. Bovendien zijn koude gerechten afzonderlijk van elkaar klaar te maken door verschillende mensen.

Pak gekoelde gerechten zoveel mogelijk bij elkaar in en wikkel een krant eromheen om ze ook koel te houden. Rauwkostsalades zijn moeilijker vers te houden. In plaats hiervan kan je beter groente, zoals tomaat, radijs, zomerpeen en selderiestengel in zijn geheel meenemen.

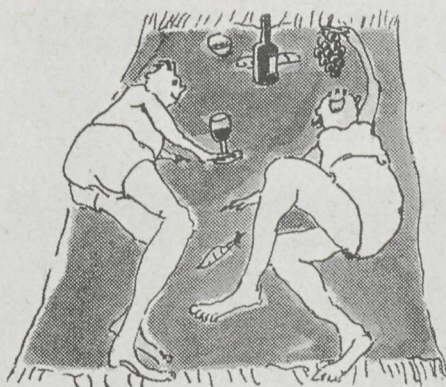
De recepten zijn bedoeld voor 4 personen, tenzij anders is aangegeven.

Komkommersoep

1 komkommer
(kruiden-)zout
paprikapoeder
1/2 theelepel dillezaadjes
3 dl biogarde
3 dl groentebouillon
dillegroen of fijngehakte peterselie

Snijd de komkommer in dunne plakjes. Doe de plakjes in een schaal en bestrooi ze met

illustratie Katrien Holland

(kruiden-)zout, paprikapoeder en dillezaadjes. Zet een kleinere schaal met een voorraadpotje of vijzel als extra gewicht op de komkommer

Giet na een half uur het vrijgekomen vocht af. Roer de biogarde met de bouillon glad en voeg de komkommer en de gehakte kruiden toe. Doe de soep in een afsluitbaar schaaltje of in twee lege glazen potten van een halve liter.

Macaronisalade

200 g schelpjes of elleboogjes
(kruiden-)zout
2 eetlepels olijfolie
500 g verse doperwtjes of kapucijners in de dop
2 stengels bleekselderie
2 bosuitjes
2 augurken
3 tomaten
citroensap naar smaak
(kruiden-)zout en peper
enkele basilicumblaadjes

Kook de macaroni in ruim water met (kruiden-)zout gaar en laat ze goed uitlekken. Meng een scheutje olijfolie door de macaroni om plakken te voorkomen. Dop de erwten of de kapucijners en kook ze in ongeveer 15 minuten gaar. Laat ze daarna uitlekken

en afkoelen.

Snijd de bleekselderie, bosuitjes en de augurkjes fijn. Snijd de tomaat in stukjes. Meng de tomaat, de kapucijners, de uitjes en de augurk door de macaroni en breng de salade op smaak met citroensap, (kruiden-)zout en peper. Voeg tot slot enkele blaadjes basilicum aan de salade toe. Neem een afsluitbare schaal en leg tomatenplakjes tegen de rand. Schep er de macaronisalade in.

Groentebroodje

250 g tarwemeel
1/2 theelepel (kruiden-)zout
1 1/2 dl lauw water
10 g gist
1 theelepel suiker of stroop
50 g bloem
100 g harde boter
2 stengels prei
2 eetlepels boter of olie
1 rode paprika
tijn
1 teentje knoflook
1 doosje champignons
(kruiden-)zout
boter om in te vetten
scheutje melk

Doe het meel en het (kruiden-)zout in een deegkom. Los het gist en het zoetmiddel op in een scheutje lauw water. Kneed van het meel, het gistmengsel en het water een soepel gistdeeg. Rol het deeg op een met bloem bestoven werkvlak uit tot een lap van een halve centimeter dik. Snijd de harde boter in blokjes zo groot als erwten en verdeel die over de helft van het deeg. Vouw het deeg dicht en rol het uit. Vouw het weer op en laat het een half uur rusten in de koelkast. Maak intussen de groenten schoon en snijd ze in stukjes. Verwarm de boter of de olie en bak eerst de prei even aan, voeg de paprika toe en laat die enkele minuten meefruchten.

Voeg tot slot tijm, de champignons, de

knoflook en wat (kruiden-)zout toe.
 Neem de pan van het vuur als de groenten gaar zijn en laat ze afkoelen.
 Neem het deeg uit de koelkast en rol uit, vouw het op en rol het weer uit tot een lap van een halve centimeter dik. Snijd de lap in 6 tot 8 kleinere stukken.
 Laat deze stukken nog een half uur in de koelkast rusten. Verwarm de oven op tweehonderd graden (stand 4).
 Vul de deeglapjes met de groenten en klap ze dicht en leg ze op een ingevet bakblik. Bestrijk de broodjes met melk. Bak de groentebroodjes in 20 minuten gaar.

Sandwiches

Vaak is het handig om het brood al belegd mee te nemen. Kies hiervoor een brood dat gelijkmatig van vorm is, zodat de sneetjes goed op elkaar passen. Busbrood is hiervoor geschikt. Door dit diagonaal door te snijden krijg je de bekende driehoekige sandwich. Naast diverse kaassoorten kan je de sandwiches belegd worden met groente-omelet, sesamebeleg of gerookte tofu. Het beleg valt verder te garneren met sla, plakjes radijs, komkommer, een klein beetje geraspte wortel of zomerbietjes, augurkjes, bosuitjes, tuinkers, bleekselderie en paprika. Tomaat is minder geschikt, omdat het veel vocht afgeeft. Sla kan je om deze reden beter ook niet fijnsnijden.

Sandwich met groente-omelet

1 ui
1 eetlepel zonnebloemolie
300 g groente (bijv. courgette, champignons of een combinatie van groenten selderie, paprika, wortel)
2 eetlepels boter
2 eieren
(kruiden-)zout

Snijd de ui fijn en fruit ze, liefst in een grote koekepan, in een eetlepel olie goud-bruin. Snijd de groenten fijn en fruit ze met de ui bijna gaar. Voeg hieraan een eetlepel boter toe. Klop de eieren los met een mespuntje (kruiden-)zout en giet ze over de groenten heen. Draai de omelet om als de onderkant licht-bruin gebakken is. Voeg voor het bakken van de bovenkant nog een eetlepel boter toe. Eén omelet is voldoende voor drie dubbele boterhammen.
 Garneer de omelet met tuinkers of een blaadje sla en gebruik geen vochtige groenten zoals komkommer of geraspte wortel.

Sesamkruidenbeleg

100 g gekookte wortel
4 eetlepels sesampasta (tahin)
water
2 zomeruitjes
bladselderie, tijm, peterselie
(kruiden-)zout
citroen naar smaak

Pureer de gekookte wortel. Meng de wortel met de sesampasta en voeg een halve deciliter water toe. Roer het mengsel glad en voeg kleine scheutjes water toe tot de pasta smeerbaar is. Hak de zomeruitje en de kruiden en voeg ze aan de pasta toe. Breng het kruidenbeleg op smaak met (kruiden-)zout en citroensap.
 Besmeer twee sneetjes brood met het sesamkruidenbeleg en garneer ze met rode paprika of radijs.

Sandwich met gerookte tofu

100 g gerookte tofu
16 plakjes komkommer en 16 reepjes paprika of 2 heel fijn geraspte worteltjes en 4 radijsjes in plakjes en bieslook
boter of margarine
(kruiden-)zout

Snijd de gerookte tofu in dunne plakjes. Kies voor garnering uit een van de twee mogelijkheden. Besmeer acht sneetjes brood met boter of margarine. Beleg ze met

de plakjes tofu en strooi er (kruiden-)zout over. Beleg de helft van de sneetjes extra met de rauwkost.

Aardbeienrol (10 personen)

3 eieren
50 g suiker
60 g bloem
mespuntje (kruiden-)zout
300 g aardbeien
2 eetlepels honing
300 g kwark
1½ dl slagroom

Leg op een bakblik een stuk vetvrij papier van 35 bij 30 centimeter. Vouw de papier-randen twee centimeter om en zet ze recht op. Vet het papier dun in met boter. Klop circa 20 minuten de eieren met de suiker tot een dikke schuimige massa. Zeef de bloem en het (kruiden-)zout en schep het met een spatel bij gedeelten door de geklopte eieren. Schep het deeg meteen op het ingevette papier en bak het in een voorverwarmde oven in tien minuten gaar op stand 3 (175 graden).
 Pureer de aardbeien met een vork. Laat de kwark als deze niet erg dik is even uitlekken en meng de aardbeienpuree en anderhalve eetlepel honing erdoorheen.
 Klop de slagroom met een halve eetlepel honing stijf en schep deze door de aardbeienkwark.
 Leg een theedoek klaar en keer hierop het gebak zodra deze uit de oven komt. Rol het gebak op met de handdoek als tussenlaag en laat het afkoelen. Als de koek koud is, kan het teruggerold worden en de vulling erop worden gesmeerd. Rol de koek weer op en snijd de kanten bij.

Watermeloen

1 watermeloen voor 8-10 personen
(2-3 kg)

Een gekoelde watermeloen is dorstlessend en bijzonder geschikt om de picknick mee te beginnen. Snijd de meloen pas aan op het moment van gebruik. Neem voor 4 personen een kleinere of een halve meloen mee. Hele kleine watermeloenen zijn vaak niet goed rijp. Zoek daarom niet de kleinste meloenen uit en wacht vooral tot het seizoen voor watermeloenen is aangebroken.

illustratie Katrien Holland

Vervolg Mensen & Mogelijkheden

Tuinweken: 6-11 maart, 15-20 mei, 10-15 juli, 14-19 aug, 18-24 sept. en 6-11 nov. Samen aan het werk in de ekologische moestuin en meeleven met een franciscaanse gemeenschap. Bel voor informatie tussen 19.00 en 20.00 uur. Tel. 033-945500.

De franciscaanse leefsgemeenschap Stoutenberg zoekt **nieuwe bewoners**, die minimaal twee dagen in ons milieuprojekt willen meewerken. Wij zijn een groep van 8 volwassenen en 3 kinderen en wonen in een landhuis nabij Amersfoort, op een terrein van 12 hectaren. Bel voor meer informatie tussen 19.00 en 20.00 uur. Tel. 033-945500.

Mede om gezondheidsredenen, zoek ik, vrouw 47 + hondje, rookvrije, niet stressende **woon-werkgemeenschap**. Ik zoek een droge, zonnige ruimte tegen betaalbare prijs. Behoeft aan warmte gezelligheid, maar tevens privacy, eigenheid. Liefst kleinere stad in bosrijke wandelomgeving. Eventueel buitenland. Info via 05700-20929 of 05940-4647. Marina van den Berg, Place de L'Eglise, Villeroge, 66260 Coustouges, France.

Gezocht: mensen die als vrijwilliger(ster) voor korte of lange tijd willen meehelpen op een kleinschalig biologisch tuinbouwbedrijf in **zuidoost-Friesland**. Lijkt het je wat bel of schrijf dan naar Frans de Lange, de Kloostertuin, Vallaatweg 8a, 8391 MB Noordwolde.

Ik zou graag in contact willen komen met mensen die ervaringen hebben met de biologische teelt van **snijbloemen**. Frans de Lange, de Kloostertuin, Vallaatweg 8a, 8391 MB Noordwolde.

Zuidwest-Frankrijk: wij zoeken een jonge man die ons enige maanden wil komen helpen met het opschonen van een bos en het bouwen van een hangar.

Indien je geïnteresseerd bent in bomen en planten, kun je bij ons een hoop praktische ervaring opdoen. Kost, inwoning en zakgeld. Telefoon 00-3358448928.

Bergpension 'Le Clou' in Frankrijk vraagt voor de periode mei t/m oktober een enthousiaste creatieve kok (m/v). Zelfstandig kunnen werken beslist noodzakelijk. Kennis v/d Franse- en Natuurvoedingskeuken gewenst. Wij bieden kost/inwoning en een bescheiden salaris. Tevens vrijwilligers gevraagd. Schrijven naar: Frank Oudshoorn, "Le Clou" 15800 Thiézac, Frankrijk.

Al 13 jaar vegetariër en nog altijd op zoek naar vegetarische **recepten!** (ruilen?!). Ook ontvang ik graag restjes stof (minimaal 10x10 cm.) en voor mijn opa zoek ik zaad/stekje van het Bilzekruid (Hyoscyamus niger). Keren Drost, Prof. v. Bemmelenlaan 24, 3571 EM Utrecht. Tel. 030-718136.

Wij wonen in afgelegen dal in Zuid-Frankrijk en drijven kleine boerderij met ecol. camping. Als je zin hebt te helpen op het land, met de dieren en bouwen en houdt van rust en natuur, vraag dan informatie: **Moulin de Liort**, 12440 La Salvétat Peyralis, Frankrijk. Tel. 00-33.65.81.89.67.

18-jarige vegetariëse Friezin, rook- en alcoholvrij, zoekt per 1 juli **woongroep** of kamer in Nijmegen. Fieke, tel. 05168-1680 (tussen 19.00 en 21.00 uur).

Wie wil voorjaar komen helpen met tuinwerk en ander buitenwerk (halve dagen voor kost en inwoning)? We wonen op een boerderij in de **Dordogne** (Frankrijk). Schrijf of bel als je interesse hebt naar Ton en Ellen, Theveny, 24110 St. Astier, Frankrijk. Tel. (00-33)53.54.75.49.

Mijn huis en hof zijn te groot voor mij alleen, daarom zoek ik een **medebewoner(ster)** boven de 55. Eigen appartement en tuin beschikbaar. Voorkeur: mensen die houden van muziek (klassiek), cultuur en natuur. Eigen vervoermiddel (auto) noodzaak. Schitterende omgeving (Zuid-Frankrijk bij Toulouse): Prachtige oude stadjes, schilderachtige marktjes. Voor informatie: 020-6123726.

Ecosave Waterbesparend Sanitair, zoekt dringend **Eco-Consulenten/vertegenwoordigers (m/v)** voor zowel de particuliere markt, als-

ook kantoren, scholen en bedrijven. Functie ingaande vanaf 15 maart 1994. Schriftelijk solliciteren graag naar: Ecosave Waterbesparend Sanitair, Bataviastr. 8 bis, 3531 XD Utrecht.

Ecosave Waterbesparend Sanitair is dringend op zoek naar adressen (en kontaktpersonen), waar **milieumarkten**, water- en energiebesparende aktiemarkten, en andere milieubewuste bijeenkomsten in 1994 worden gehouden. Graag zo spoedig mogelijk uw reactie naar: Ecosave Waterbesparend Sanitair, Bataviastraat 8 bis, 3531 XD Utrecht, tel/fax 030-947167.

Meisje (24) zoekt lieve **man** voor serieuze relatie. Trefwoorden: idealistisch maar niet zweverig, vegetarisch, niet-roker, nuchter, gezelligheid, sociaal, milieubewust, natuur, wandelen, folkmuziek. Kun je je vinden in deze trefwoorden, schrijf dan een brief onder nummer RA 8815 MM.

Bent u op zoek naar een mooie **seizoensplek** voor uw caravan of tent en wilt u ons helpen in tuin, boomkwekerij en met andere klussen, dan bent u welkom in de rust en de ruimte van bos en hei op de Veluwe. Tel. 05780-88207.

Als **woon-werkgemeenschap** willen we graag versterking. Interesse? Tel. 05909-1411.

Gezocht: betaald **werk** in de ekologische of bd-landbouw in Nederland of Vlaanderen. Ik heb het meeste ervaring met fijne groenten. Ik heb de Beroepsopleiding Biologische Landbouw gedaan. Ook een aanbod voor tijdelijk werk of deeltijdwerk is welkom. Ineke Zaat, Dr. Hermansstr. 29, 3971 CJ Driebergen, tel. 03438-16248.

Vakantie aangeboden voor de periode ca. half juni-ca. half juli op verbouwde boerderij, geheel vrij gelegen in Rivierengebied (Vijfheerenlanden), tegen verzorging van huisdieren en tuin; 18 km. t.z. van Utrecht. 03472-1591.

Wij, (Harm 23, werkt bij milieuadviesbureau) en Anne-Mijke (20, studente levensmiddelentechnologie) zoeken **woonruimte** in Den Bosch. Liefst in een woongroep of studentenhuis. Weet je iets? Bel: 08850-20124 (werk) of 080-606834 (na 18 uur).

Leesbaar Landschap verzorgt permakultuur per post: gratis brochure met engelstalige **Permakul-**

tuurpublicaties over complete duurzaamheid van klein tot groot, voor stad en land. Postbus 93108, 1090 BC Amsterdam, tel/fax 020-6658743.

Op aanvraag gratis proefnummer van **Permakultuur Nieuws-brief Nederland** via 02289-2200, liefst tussen 20.00 en 22.00 uur bellen.

Ik zoek iemand met groene vingers en bij voorkeur ervaring in rurale ontwikkeling die voor langere tijd mee wil werken aan ecologische projecten (E.G., landbouw, toerisme, voorlichting) en de opzet van een **pequene terra** in Portugal. Inwoning en voldoende leefgeld gegarandeerd. Informatie: Mirjam Olsthoorn, Quinta da Tapada, Apde. 15, 6420 Trancoso, Portugal. Tel. 00/3517187165. Fax: 00/3517182157.

Ik zoek **werkplek** waar men bewust en creatief met voeding omgaat. Welk restaurant/instelling of lezer van deze adv. helpt mij op weg? Ik volg de basisopl. restaurantkok, haal eind maart mijn diploma. Ben bekend met de vegetarische keuken en bereid evt. proefperiode gratis te werken. Reacties naar Moniek v.d. Wal, Doelenstr. 19, 5348 JR Oss, 04120-51657.

Wij zoeken een gedeelte van een **boerderij** of huis te huur in een rustige, natuurlijke omgeving. Bel voor reacties: 010-4379401.

Onverbeterlijke **optimist**, idealist en praktische milieuvrijwilliger zoekt andere mensen die absoluut milieuvriendelijk, ekologies willen leven, wonen en werken. Alle Br. welkom ond.nr. RA 8813 MM.

Jij (vr.) bent slim en hebt groene vingers, ik (m,42) ben handig en heb twee rechterhanden, samen zijn we sociaal voelend, betrokken, hebben we idealen en willen we ekologies, zelfvoorz., mens-, dier-, en milieuvriendelijk buiten leven. Br. onder nr. RA 8814 MM.

Wandelaar (vrouw, 40, Emmen) zoekt **tochtgenoten** (v/m) voor vooral in Drente, Friesland en Overijssel. Voor niet al te fanatieke dag en weekendwandelingen. Trouwens, fietsen doe ik ook graag. Ik ben erg gesteld op boslucht, vogelgezang, stilte, wijde vergezichten, mooie bomen, eenvoud. Br. onder nr. RA 8809 MM.

Vervolg op pagina 50

Tamme kastanje vervangt verduurzaam hout

Bosbouwer verkoopt wekelijks duizenden paaltjes

Een jaar geleden vroeg Het Utrechts Landschap aan bosbouwaannemer Cees van Vliet of hij een verantwoord alternatief voor verduurzaamde paaltjes wist. Dat wist hij. Inmiddels verkoopt Van Vliet wekelijks duizenden paaltjes gemaakt van de tamme kastanje.

Otto Koedijk

Cees van Vliet (32) volgde in zijn jonge jaren een opleiding tot machinebankwerker, lasser en draaier. Op zijn zeventien werd hij leerling-jachtopziener in de Kroondomeinen bij Apeldoorn. In het bos werken zag Cees wel zitten, maar niet als jachtopziener. Toen hij een motorzaag kocht, mocht hij meedoen met de bosbouwers in de Kroondomeinen. Dat deed hij jarenlang, zes dagen per week. Hij werd per boom betaald. Eerst werkte hij met één motorzaag, later kocht hij er een reserve bij. Toen kwam er een trekker. En van het een kwam het ander. Na 1990 was Van Vliet, bosbouwaannemer en rondhout-handelaar, soms met dertig mensen aan het werk in het bos.

Na de val van de Berlijnse muur braken er barre tijden aan voor de Nederlandse bosbouw. De houtimport vanuit Centraal-Europa drukte de prijzen in Nederland. Als het getij verloopt, is Van Vliet genooddaakt de bakens te verzetten. Vorig jaar vroeg het Utrechts Landschap om alternatieven voor paaltjes die met giftige wolmanzouten en kreosootolie zijn verduurzaamd. De bosbouwer had een simpel antwoord: paaltjes gemaakt van de tamme kastanje.

Verwend

Afrastering van kastanjehout is niet nieuw. In sommige delen van Zuid-Europa bestaat die 'hakhoutcultuur' al meer dan tweeduizend jaar. Engeland en Frankrijk hebben een eeuwenoude kastanjehakhoutraditie. Iedereen kent Frankrijk als wijnland.

Slechts weinig mensen weten dat naast de Franse druiven-struik altijd een stok van robinia of tamme kastanje staat. Daar heeft nog niemand van kreosoteren gehoord. Nederland kent nauwelijks een hakhouttraditie. Duurzaam hout als robinia, eiken of tamme kastanje groeit veel te weinig in Nederland. Naalddhout staat er wel genoeg. De industrie heeft het daarom twintig jaar geleden slim bekeken, vindt Van Vliet: „Pomp chemische rotzooi in een dennepaaltje en je hebt duurzaam hout. Van de giftigheid van kreosootoliën en wolmanzouten en het feit dat ze kankerverwekkend zijn, wist men toen nog te weinig. Nu zijn de gevaren voor gezondheid en milieu van die stoffen bekend. Maar inmiddels is de konsument verwend.”

■ **Cees van Vliet met een onbehandelde paal van tamme kastanje**

In Nederland is een zeer ruim assortiment paaltjes, hekjes en rasters te vinden. Vierkant, rond, geschaafd, gekruind en allemaal keurig recht. Zo kom je ze nergens in de Europa tegen. Het is de vraag of zo'n uitgebreid assortiment nodig is. Van Vliet verwondert zich over de Nederlandse mentaliteit: „Een bos met uitsluitend rechte naaldboomstammen is saai en onnatuurlijk, maar een in een natuurlijk bos geoogst paaltje met kromming kan niet. Ook met kromme paaltjes is een kaarsrecht raster te zetten. Als men een krom paaltje ziet, sputtert men, maar het resultaat is dat iedereen honderd procent tevreden is,” aldus Van Vliet.

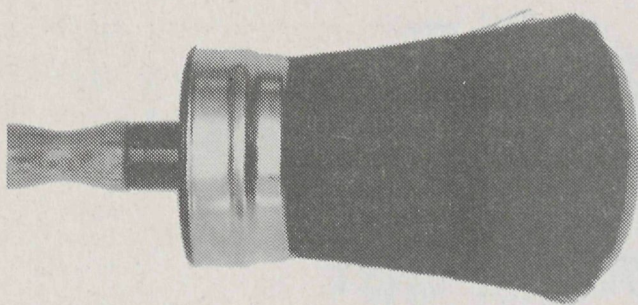
Kant-en-klaar

Op de vraag of Van Vliet heel Nederland zou kunnen voorzien van tamme-kastanje-plaatjes antwoordt de bosbouwaannemer zonder aarzelen bevestigend. In Nederland groeien weliswaar niet voldoende tamme kastanjes, maar in Engeland en Frankrijk wel. Van Vliet koopt kant-en-klare palen uit het buitenland en de minder gangbare maten zaagt hij uit het hout dat hij in Nederland koopt. Aan werk geen gebrek.

Een paar maanden na zijn eerste project besteedt hij al meer tijd aan de handel in tamme kastanjes dan aan zijn normale bosbouwactiviteiten. Die laat hij over aan zijn medewerkers. Wekelijks verhandelt hij duizenden paaltjes aan Staatsbosbeheer, waterschappen, landschapsbeheerders en tuincentra. Ook de gemeenten Beverwijk, Zijde en Den Helder hebben palen van hem afgenomen.

De prijs is vergelijkbaar met die van een verduurzaamd paaltje, al gaat hout van de tamme kastanje veel langer mee door het van nature hoge looizuurgehalte. En de gebruiker wordt na tien jaar niet opgezaagd met een hoop chemisch afval.

Cees van Vliet, Maarsbergseweg 53, 3956 KV Leersum. Telefoon: 03434-54400.

Watergedragen natuurverf beste keus

Dure synthetische verf iets goedkoper dan natuurverf

De vooroordelen tegen natuurverven zijn nog altijd legio. Maar zijn de langere droogtijd en de hogere prijs nu echt zo onoverkomelijk vergeleken met de zure regen-bevorderende oplosmiddelen in gangbare verf? Een onderzoek.

Ineke van Dommelen

Verf is steeds meer een synthetisch produkt. Natuurlijke grondstoffen, zoals lijnolie, zijn grotendeels vervangen door kunstmatige. Het brengt een skala aan milieuproblemen met zich mee, vanaf de grondstofwinning tot het moment dat verfprodukten als afval weer in het milieu terecht komen.

De voornaamste bestanddelen van verf zijn bindmiddel, oplosmiddel en pigment. Het bindmiddel hecht de pigmentdeeltjes en vulstofdeeltjes aan elkaar en aan de ondergrond. Het middel bepaalt de hardheid en elasticiteit van de verf en daarmee de duurzaamheid. Het oplosmiddel lost het bindmiddel op en ontwijkt daarna uit de verf. Oplosmiddel draagt bij aan vloeibaarheid en glans van de verf en is medebepalend voor de droogsnelheid. Het pigment bepaalt de kleur en het dekvermogen van de verf. Het beschermt het bindmiddel en de ondergrond tegen ultra-violet licht.

Daarnaast zijn er de hulpstoffen. Ze worden in kleine hoeveelheden toegevoegd om eigenschappen van verf te bevorderen. Zo effenen vulstoffen de ondergrond en beïnvloeden het strijkgedrag van een verf. Konserveringsmiddelen beschermen tegen houtrot en schimmelvorming of zorgen ervoor dat de verf, wanneer deze nog in de pot zit, goed blijft.

Aardolie voor alkyd

Een verflaag ontstaat door fysische of chemische droging of door beiden. Bij fysische droging verdampft het oplosmiddel. Chemische droging vindt plaats door opna-

me van zuurstof. Het droogproces verloopt trager.

Alkydverf, op basis van het bindmiddel alkydhars, is de meest gebruikte verf. De verf bestaat voor vijftig procent uit het oplosmiddel terpentijn. De bekendste merken zijn Histor en Flexa. De basisgrondstof voor alkydverf is aardolie. De winning ervan leidt wel tot uitputting van de aardolievoorraad. Waar aardolie wordt gewonnen, vindt verzakking en vervuiling van de bodem plaats. Bovendien bestaat er tijdens transport gevaar voor ernstige milieuraamp.

Het produktieproces van alkydverf vraagt grote hoeveelheden energie. Tijdens een chemisch proces worden de basisbestanddelen voor de verf vervaardigd. Het draagt bij aan uitputting van de mondiale energievoorraad. Bij verbranding komt kooldioxide vrij, een van de boosdoeners bij het broeikas-effekt.

Tijdens de verwerking van de verf komen oplosmiddelen vrij. Ze bevatten koolwaterstoffen, die bijdragen aan smogvorming en zure regen. Bij verwerking kunnen irritaties optreden aan ogen en luchtwegen. Schilders hebben zelfs kans op aangetaste hersenfunkties. De gevolgen zijn rampzalig: vergeetachtigheid, concentratieproblemen, depressies en verlamningsverschijnselen.

Binnenmilieu

Bij gebruik binnen zorgt alkydverf voor een onaangenaam binnenmilieu. Nog lange tijd na gebruik komen schadelijke dampen vrij. Behalve organische oplosmiddelen kunnen ook hulpstoffen vrijkomen. Ander nadeel is dat de verf een afsluitende laag vormt. Met andere woorden: de verf ademt niet. De vochtthuishouding in huis kan niet gereguleerd worden. Van synthetische verf is de gevormde laag statisch oplaadbaar. Je kan er een elektrisch schokje van krijgen. In de afvalfase moeten de verfresten van alkydverf als chemisch afval worden

beschouwd. De verf moet afgebrand of geföhnt worden. Of er zijn chemische afbijtmiddelen nodig.

Onder druk van het groeiende milieubesef zijn vanuit de synthetische verfindustrie alternatieve verven ontwikkeld.

Jammergenoeg ligt de nadruk nogal eenzijdig op het terugbrengen van de uitstoot van organische oplosmiddelen. De overheid is in dat kader het projekt KWS 2000 gestart. De doelstelling ervan is om de uitstoot van koolwaterstoffen in het jaar 2000 te hebben teruggebracht tot de helft van het niveau in 1981.

Waterbasis

In acrylaatdispersieverf ofwel *acrylverf* is het grootste deel van de organische oplosmiddelen vervangen door water. Vrijwel alle producenten van alkydverf hebben de verfsoort in hun assortiment.

In acrylverf zit maximaal tien procent organisch oplosmiddel. Het principe van watergedragen verf is niet nieuw. Muurverven zijn al jaren op waterbasis. Door de geringe hoeveelheid oplosmiddel is het probleem van luchtverontreiniging en aantasting van de gezondheid tijdens het verwerken in belangrijke mate teruggebracht. Daar staat tegenover dat de verf zeer moeilijk weg te krijgen is. Afbranden gaat niet. Er zijn agressieve afbijtmiddelen nodig om de verf te verwijderen. De koolwaterstoffen, die hierdoor in de atmosfeer worden gebracht, doen de verminderde uitstoot bij het verwerken teniet.

Aan acrylverf is een flink aantal hulpstoffen toegevoegd, die schadelijk zijn voor mens en milieu. Een voorbeeld hiervan zijn de konserveermiddelen, die ervoor moeten zorgen dat de verf niet in de pot bederft. Tenslotte brengt de verf een extra milieu-probleem met zich mee. Het kan verleidelijk zijn om kwasten onder de kraan uit te spoelen. Het water verdwijnt met schadelijke deeltjes en al in het riool en kan zich over

een groot gebied verspreiden. Het is onmogelijk om deze verontreiniging nog te verwijderen. Alkydverf daarentegen zorgt voor een meer plaatselijke verontreiniging, die gemakkelijker schoon is te maken.

Een andere verf, die minder organische oplosmiddelen bevat, is de high solid verf. Het is een alkydverf met maximaal vijftien procent organische oplosmiddelen. De verf heeft een hoog vastestofgehalte. Eén laag al voldoende. Doordat minder verf nodig is, kan men toe met minder verpakkingsmateriaal nodig.

Zachte chemie

De natuurverfproducenten als Terra Natuurverven en Auro benaderen de milieu-problemen vanuit een integrale aanpak. De grondstoffen zijn 'nagroeibaar'. Er is geen sprake van uitputting of aantasting van de natuur. Tegenover de 'harde chemie' van de synthetische verfindustrie stellen natuurverfproducenten 'zachte chemie'. Deze gaat uit van de grondstoffen zoals ze in de natuur worden gevonden of geoogst. Er zijn geen enorme hoeveelheden energie nodig om de grondstoffen bruikbaar te maken. Er zijn natuurverven die voor honderd procent uit natuurlijke grondstoffen bestaan.

Voorbeelden zijn de Auro-verven en de verven die Terra Natuurverven onder de naam Aquamarijn op de markt brengt.

Als bindmiddel voor natuurverven wordt veelal lijnolie en als oplos- en verdunningsmiddel terpentijn of citrusolie gebruikt.

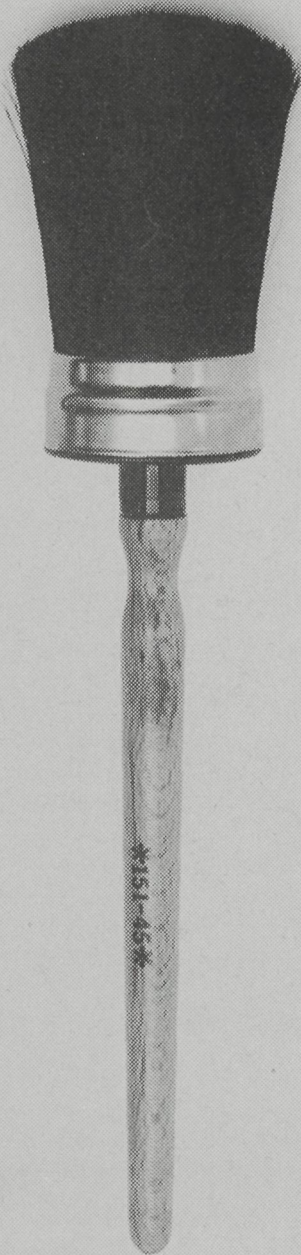
Lijnolie wordt gewonnen uit vlas, terpentijn uit de hars van pijnbomen en citrusolie uit de schil van citrusvruchten.

Voor sommige verven wordt gebruik gemaakt van synthetische pigmenten. Zo brengt Terra Natuurverven een serie verven op de markt onder de naam Tauga. De gebruikte stoffen heten 'onverdacht' te zijn. Ze leveren geen gevaar op voor mens en milieu. Zo is het mogelijk om behalve natuurlijke kleuren ook hardere kleuren in natuurverf op de markt te brengen. Hierdoor zijn er meer keuzemogelijkheden om een passende kleur te vinden.

Terpentijn en citrusolie

Natuurverf heeft een positieve invloed op het binnenmilieu. De verf ademt en is niet statisch oplaadbaar. Hoewel natuurverf in de afvalfase net als de andere verven bij het chemisch afval hoort, levert de verdere verwerking vrijwel geen problemen op. Wanneer het afval gestort wordt, wordt het

***Van synthetische verf
kan je een elektrisch schokje
krijgen.***

volledig in de kringloop opgenomen. Bij verbranding komen nauwelijks schadelijke stoffen vrij.

In de meeste natuurverven zit ongeveer 35 procent oplosmiddelen, terpentijn of citrusolie. Bij verwerking komen koolwaterstoffen vrij, evenals bij terpentine. Aan de atmosfeer worden hierdoor echter geen koolwaterstoffen toegevoegd. Ze waren in de natuur ook vrijgekomen door verdamping uit bomen en de schil van citrusvruchten. Opvallend genoeg is er voor de gezondheid van de verwerker geen verschil met vrijkomende oplosmiddelen uit synthetische produkten. Dus ook plantaardige oplosmiddelen kunnen irritaties en aantasting van hersenfunkties veroorzaken. Om deze reden hebben natuurverfproducenten watergedragen natuurverf ontwikkeld.

Stijfselpap

Een aparte watergedragen natuurverf is kookverf van Uula Natuurverven. Het bindmiddel hierin is stijfselpap, een plantaardige lijm, die gemaakt wordt door tarwebloem enige uren te koken.

Werken met natuurverf verschilt weinig met synthetische verf. De verf heeft langere droogtijd. Dat heeft voordelen. Bij het opbrengen van de verf kan wat langer doorgestreken worden. Aan de andere kant kan een tweede laag er minder snel overheen. De verflaag droogt van buiten naar binnen. Het beste is een dunne laag verf aan te brengen. In één keer een dikkere laag kan problemen geven. De verf lijkt droog aan de buitenkant, maar is van binnen nat. Beschadiging van zo'n laag zachte verf ligt voor de hand.

Welke verf uiteindelijk het best is hangt sterk van de verflus af. Natuurlijk zijn er ook prijsverschillen, die meewegen in de keuze. Natuurverf is over het algemeen duurder dan synthetische. Hoe groot het prijsverschil is, hangt sterk af van met het merk synthetische verf. Een 'dure' synthetische verf is niet zo veel goedkoper dan een natuurverf. En er staat tegenover, dat het gebruik van natuurverf een aanzienlijke kostenbesparing voor milieu-herstel en -niet te vergeten - voor de gezondheidszorg met zich meebrengt.

Terra Natuurverven, IJmuiden.

Telefoon 02550-36650.

Auro-Nederland, Naarden.

Telefoon 02159-45717.

Uula Natuurverven, Wierwerd.

Telefoon 05104-1456.

foto Ernest Potters

Ko zijnen & motteballen

De slag om het gematigde regenwoud

foto Michel Robles

Red cedar en Amerikaans vuren en -grenen worden in de milieuvriendelijke bouwwereld nog steeds aangeprezen. Ten onrechte, want terwille van dit inderdaad fraaie hout worden enorme lappen nog veel fraaier oerbos vernietigd.

*Michel Robles
Monique Teubner*

Tropisch regenwoud moeten we sparen, dat weten we. Maar dat ook buiten de tropen regenwouden bestaan die net zo enthousiast omgehakt worden, is nauwelijks bekend. Goedbedoelende bouwadviseurs bevelen nog steeds houtsoorten aan als Red cedar (*Thuja plicata*) en Amerikaans grenen en vuren.

Milieuvriendelijke alternatieven voor tropisch hardhout, zo heet het. Zelfs De Kleine Aarde trapt wel eens in de val. Nog in het vorige nummer werden Red-cedarblokjes aangeprezen als vervanger van motteballen. Maar milieubewust gewonnen zijn dergelijke houtprodukten allerminst. Merendeels komen ze uit een smalle strook oeroud

gematigd regenwoud pal langs de Noordamerikaanse westkust. Die strook begint in Noord-Californië in de zogeheten 'Redwoods', waar gigantische Sequoiabomen van dik tweeduizend jaar oud tot meer dan honderd meter hoog in de hemel reiken.

Verder noordelijk, in Oregon, gaan Douglassparren en dennesoorten overheersen. In British Columbia en Zuidoost Alaska strijden Red en Yellow cedars, Sitkaen Hemlocksparren om het schaars binnenvallende licht.

Razendsnelle vernietiging

Het gematigde westkust-regenwoud kon pas ontstaan, nadat de ijskap van de laatste ijstijd zich - zo'n tienduizend jaar geleden - uit deze streken terugtrok. Het bos ligt op de flanken van de bergketens die parallel aan de kustlijn lopen. De neerslag is er anderhalve tot vijf meter per jaar doordat warme oceaanolucht zijn vochtlast uitstort en tegen de bergen omhoog stijgt. In de loop der eeuwen is hier een stabiel oerbos ontstaan, met laag over laag levende en dode bomen.

■ Kaalslag in Canadese oerbossen

Onder de eeuwenoude woudreuzen groeien steeds nieuwe zaailingen op. Vele wortelen niet zozeer in de (vaak te arme, rotsachtige of natte) bodem, maar op omgevallen stammen van vorige generaties.

In dit sprookjeswoud stap je van de ene verbazing in de andere. Geen hektare is gelijk aan het volgende. Oké, het is heel wat minder soortenrijk dan het tropisch regenwoud, maar het bevat maar liefst zeven keer zoveel organisch materiaal. Het biologisch onderzoek is hier pas begonnen, maar heeft direct al legio verrassingen opgeleverd. Zo zijn bij insekteninventarisaties in één smal dal op het Canadese Vancouver Island een kleine vierhonderd nieuwe soorten ontdekt. De insektenbevolking verschilt zelfs per boom en het wemelt van veelpoters die buiten dit bostype gewoon niet kunnen overleven. Dat geldt trouwens niet alleen voor insekten. In de Verenigde Staten woedt al jarenlang een konflikt over het behoud van het leefgebied van de Noordelijke gevlekte uil (*Strix occidentalis caudina*) en in British

Columbia heeft iedereen de mond vol van een klein zeevogeltje, de Marmeralk (*brachyramphus marmotatus*). Beiden hebben het regenwoud nodig om er te nestelen. Beiden worden dus onmiddellijk bedreigd als het woud wordt geveld.

Dollartekens

Milieu-organisaties roepen moord en brand over de razendsnelle vernietiging van deze regenwouden door grootschalige houtkap. De houtindustrie is veelal in handen van multinationals, die vaak weer nauwe banden onderhouden met Europese partners. Zo hebben de Nederlandse papiergigant KNP/BT en het Canadese MacMillan-Bloedel fikse pakketten aandelen van elkaar op zak. 'MacBlo' (zelf weer onderdeel van een nog veel groter conglomeraat van mijn- en bosbouwbelangen) behoort tot de meest gehaate tegenstanders van de milieubeweging. De houtondernemers lopen vooral met dollartekens in de ogen. Met het schitterende oude hout maken ze vette winst. Bovendien zien traditionele bosbouwers met name in Canada het oerbos met al zijn dode en stervende bomen als 'verrot'. Zet er maar gauw een nette boomplantage voor in de plaats, denken zij. Per minuut wordt langs de westkust zo'n vijf hectare regenwoud gekapt. Als het zo doorgaat, is over pakweg twintig jaar alles op, hebben milieu-organisaties aan de hand van satellietbeelden berekend.

Verenigd kapfront

In de Verenigde Staten is nog maar een tiende over. Maar de laatste jaren hebben milieu-acties succes gehad. In Californië, Oregon en Washington zijn gebieden aan de houtoogst onttrokken omwille van de gevlechte uil. Ook in Alaska zijn stukken bos tot reservaat verheven. In British Columbia stuiten milieugroepen echter op een verenigd front van industriëlen, politici en gewone bosarbeiders die vrezen dat natuurbescherming ten koste gaat van hun baantje en die niet beseffen dat de huidige houtroof uiteindelijk veel funester is voor hun werkgelegenheid. Hout op, is werk weg. En als British Columbia niet zorgvuldiger met zijn bos omgaat, houden zelfs de toeristen, die momenteel van de provinciale natuur komen genieten, het straks voor gezien. Maar zeker nu in de Verenigde Staten minder gekapt wordt, groeit de vraag naar Canadees

hout. Bingo, denkt de bosindustrie, die geen enkele middel om haar zin te krijgen schuwt. Zo heeft ze de grootste krant in de provincie eenvoudigweg zakelijk ingepalmd. Vervolgens kregen de redacteuren te horen dat ze maar wat minder aandacht aan de bosproblemen moesten besteden...

Landrechten

Meestal worden honderden hektaren bos tegelijk kaal geslagen. Op de kapvlakten en op de transportwegen die daar kris-kras doorheen lopen, krijgt vervolgens erosie vrij spel. Eén van de gevolgen is dat paalkreken voor vissen dichtslibben. Onder meer voor de toch al door overbevissing bedreigde zalmsoorten en forellen van de Stille Oceaan. Het bosleven wordt dus door de kaalkap bedreigd, maar ook het zeemilieu en vissers voelen de pijn. Een treffend voorbeeld vormen Indiaanse 'naties' als de Kwakiutl en de Nuuchaluth. Vele eeuwen lang hebben die de kuststreken bewoond zonder het milieu te vernietigen. Voor sommige Indiaanse gemeenschappen was het woud heilig, een bron van medicijnen, voedsel en noodzakelijk hout. Bomen werden alleen af en toe gerooid om er hutten en kano's van te maken. Nu vertikken de Indianen het om

■ **Milieu-organisaties roepen moord en brand over de vernietiging van regenwouden**

nog langer lijdzaam toe te zien hoe blanke ondernemingen hun landrechten ontkennen en hun natuurlijke hulpbronnen weggapen. Sommige willen zelf houtondernemingen opzetten. Voor immense natuurreservaten, waarin ze zelf geen landrechten meer hebben, voelen ze niks. Steeds vaker steunen ze de milieugroepen die streven naar duurzaam gebruik en bescherming van twaalf tot twintig procent van alle bostypen, overeenkomstig de aanbevelingen van de VN-Brundtlandkommissie voor duurzame ontwikkeling.

Alliantie

Ook elders in Canada wordt huis gehouden in kwetsbare bossen. Milieugroepen en Indianen spreken wel van een bananenrepubliek die uitverkoop houdt aan het buitenland: het Brazilië van het Noorden. Alle bezorgde groeperingen hebben zich verenigd in een Alliantie voor de Toekomst van Canada's Bossen. Samen proberen de leden een halt toe te roepen aan het huidige misbruik van de woudvoorraad. De acties worden steeds harder. Eind vorig jaar werden alleen al in de Clayoquot Sound, een schitterende baai aan de westkant van Vancouver Island, een kleine duizend demonstranten gearresteerd die met blokkades MacMillan Bloedel het kaalkappen van de heuvels wilden beletten. Intussen zoeken de Alliantie-leden naar nieuwe, wél duurzame bosbouwmethoden. Selectieve kap, waarbij slechts hier en daar een boom geveld wordt is er één van. Een andere komt van Amerikaanse bosbouwers en heet 'New Forestry'. Daarbij worden weliswaar veel bomen 'geoogst', maar er blijft ook veel staan en liggen om de aanwezige dieren en plantensoorten weer kans op herstel te geven. Moeten we Canadees hout boycotten? Binnenskamers smoezen milieubeschermers daar inderdaad over. De Canadese regering is er ook benauwd voor. Maar een officiële oproep ertoe krijgt geen van de leden van de Alliantie tot nog toe over de lippen. Toch: organisaties als het Wereld Natuur Fonds en Greenpeace worden beduidend harder in hun stellingname. Voor Greenpeace is het Canadese woud één van de grote aktiethema's van 1994. Een Canadese Greenpeace-medewerker verwoordt het zo: 'Iedereen die in Europa zijn neus snuit in een wit papieren zakdoekje, snuit zijn neus in ons bos.'

foto Michel Robles/Monique Teubner

RAAD GEVERS

Raadgevers geven gratis advies. Wie met een probleem zit, kan contact met hen opnemen. Houd er rekening mee dat de raadgevers dit werk in hun vrije tijd doen. Neem dus een paar spelregels in acht.
 ■ Sluit een postzegel voor antwoord bij, als u een schriftelijke reactie verwacht.
 ■ Wilt u een raadgever bezoeken, bel of schrijf dan vantevoren.
 Nieuwe raadgevers zijn welkom!

Groente, fruit en tuin

■ **Fruit- en groenteteelt**
 J. W. J. Van de Werken, Steenweg 76, 5301 HN Zaltbommel.
 ■ **Milieuvriendelijk tuinieren**
 Bezoekerscentrum De Kleine Aarde, Het Klaverblad 1, Bostel (1 mei tot 1 oktober elke dag geopend van 11.00 tot 17.00 uur).
 ■ **Biologisch tuinieren** Advies over fruitteelt, groenbesters en gewasbescherming. Rik Dedapper, COVOBIT, Plaatsbeek 11, B 9660 Everbeek (Bladel) België. (Voor liefhebbers, jeugd en beroeps).

■ **Verzorging van fruitbomen, speciaal hoogstam** J. Teunissen, Wilhelminasingel 137, 6001 GS Weert.
 ■ **Struik- en houtgewassen, kompost.** Proefwerf van Comité Jean Pain, Frederik Vandenbrande, Hof ter Winkelen, 25 Holle Eikstraat, B-1840 Londerzeel, België. Tel. 052-300166. Fax 02-2150021. Eerste zaterdag van elke maand gratis rondleiding.
 ■ **Wilde tuinen** R. Osinga, Master Fopmawei 22, 9023 AJ Jorwerd.
 ■ **Bodembedekking** Dirk Prins, Asterstraat 3, 3911 WE Rhenen. Telefoon 08376-14282. (Toepassing van inheemse kruidachtige planten in plantsoen, heemtuin en wilde tuin).
 ■ **Paddestoelen** Paddestoelenmuseum, Stichting Onderwijs en Milieu, Kroonstraat 1, 6511 DV Nijmegen.
 ■ **Dienst Landbouwvoorlichting** afd. Biologische Landbouw, De Helling 15, 251 GH Dronten, tel. 03210-80007 of 18225 (administratie), fax 03210-18550.

Energie

■ **Biogas installaties** Frits Ogg, Postbus 244, 6500 AE Nijmegen. Tel. 080-565588.
 ■ **Elektriciteit, akku's, windenergie, besparing** Ing. Hendrik Venema, Kraayenbergstraat 23, 8051 XL Hattem. Tel. 05206-45643.
 ■ **Besparing en techniek** Jos van Doorn, Balsemienlaan 26, 5582 AD Waalre. Tel. 04904-16383.
 ■ **Zon en wind** Organisatie voor Duurzame Energie (ODE), Biltstraat 110, Postbus 750, 3500 AT Utrecht. Tel. 030-734422.

Bouwen en wonen

■ **Vereniging voor Integrale Biologische Architectuur (VIBA)**, Veemarktkade 8-B4, 5222 AE Den Bosch. Tel. 073-216943.
 ■ **De Kleine Aarde, Harrie Perebooms**, tel. 04116-84921 (op maandag, woensdag en donderdag van 9.15 tot 17 uur).
 ■ **Nederlands Instituut voor Bouwbiologie en Ecologie - Nibe**, Postbus 229, 1400 AE Bussum, tel. 02159-48233. Van maandag tot en met donderdag van 9.00 tot 10.00 uur gratis telefonisch spreekuur voor korte vragen op het gebied van bouwen, milieu en gezondheid.
 ■ **Timmerwerken** Vof Varne, Postbus 5093, 1380 GB Weesp (varend timmerbedrijf).

Spinnen, weven en verven

■ **Nelly Hanssen-Jonkhout**, Etzenraderstraat 33, 6454 AP Jabeek. Tel. 04492-5177.
 ■ **Mies Bouwmeester**, Herengracht 14, 1441 EW Purmerend. Tel. 02990-23774. (Voor les en adviezen op textielgebied in binnen- en buitenland).
 ■ **Ineke Visser**, Lekdijk 82, 2865 LE Ammerstol. Tel. 01825-2913.

Zuivel, wijn en bier

■ **Wijn en bier maken** Souplesse Import Gennep, Brabantweg 5a, 6591 HV Gennep.
 ■ **Wijnerij Riet Beijer**, Koninginnelaan 32, 3762 DE Soest. Tel. 02155-20979.
 ■ **Geitkaas** G. J. van Diemen, Mr. J.B. Kanweg 99, 9439 TE Witteveen. Tel. 05935-2415.

Rietdekken

■ **Grietines Harms**, Balloërstraat 3, 9451 AK Rolde. Tel. 05924-2800.

Eko-voeding

■ **Adviseur natuurvoeding / Konsumentenvereniging** Wil Schulte, Franseweg 102, 3921 DK Elst. Tel. 08384-1618.
 ■ **Graanmolens** Dirk van Haren Noman, Beukstraat 15, B 3920 Lommel, België. Tel. 011-544475.
 ■ **Machinebouw (voor levensmiddelenbranche en partikulieren)** Jan de Jong, IJsselkade 16, 3401 RC IJsselstein. Tel. 03408-85328. (Voor advies en bouw van moderne apparaten op levensmiddelengebied: maalmachines, snijmachines, etc.).
 ■ **De Kleine Aarde, Anneloe Rijpkema** (maandag, dinsdag, woensdag, vrijdagochtend). Tel. 04116-84921.

Milieu

■ **Milieutelefoon:** 020-6262620. Maandag tot en met vrijdag van 9.00 tot 14.00 uur.

Dieren

Green Stock bv, L. F. Mol, Grote Molenstraat 8, 5271 VW St. Michielsgestel. Tel. 04194-2465.
 ■ **Bijen** G. P. Van Tilburg, Kampsesteeg 10, 5688 KJ Oirschot. Tel. 04997-75846.
 ■ **Ekologische (klein-) veehouderij** Henk de Mink, Oudendijk 6, 3291 LN Strijen. Tel. 01854-3418. (Ook advies over veevoerproductie en graslandonderhoud).

Vervolg Regeladvertenties

Zuidwest Frankrijk: ARMAG-NACSTREEK, sfeervol vakantiehuysje voor 4 pers. en 2 caravans. Bosrijke omgeving met bamboepark. Rust, natuur, eigen zwemmeer. Vraag folder: tel. 00-3358448928.

TERNAARD, 1 km van de Friese waddenkust, kleine goed geoutilleerde camping; alsmede 6 gerestaureerde diacoonwoningen voor 2-6 pers. Huurprijen v.a. f 350,-/wk. voor 1/4 en na 1/10 low budget. 05198-1883.

(Oudere) Jongeren HOTEL "Huis aan de Rots". Sfeervol klein hotel gelegen in het prachtige Geuldal. Ideale plek om te wandelen, fietsen en te genieten van onze gezonde keuken met biologische en ekologische producten (ook vegetarisch). Vanaf f 41,50 p.p./p.n. In nabijheid

van Maastricht en Thermae 2000. Geulhem, Zuid-Limburg, 04406-41912.

Zeer compleet appartement te huur in ANDIJK, 4-6 pers. Prijs: f 600,- per week. Mooi landelijk bel: 02289-2287. Wilt u zwerven door Europa, ik verhuur ook mijn eigen kampeerauto voor f 900,- per week.

EKOLOGISCHE camping in Z.W. Frankrijk gelegen aan prachtig riviertje. Voor rust en prachtige wandelingen. Ideaal voor kinderen. Biol. prod. te koop op onze boerderij. Vraag onze folder: Moulin de Liort, 12440 La Salvat Peyrales, France. Tel.: 00-3365818967.

Heerlijke bergwandelvakantie in de Oostelijke PYRENEËën, twee of drie weken in mei en juni. Info: Michiel Kok, Douzast. 63, 2201 JC Noordwijk.

6-Pers. vak. woning in WARNS Z.W. Friesland. Rustig gelegen in dorpskern. Nabij bos en IJsselmeer. Inl. Marjolein v. Duijn, Buorren 28, 8721 GR

Warns, 05149-2108.

ZUID-ITAL. ALPEN, vakantie-woningen in gerestaureerde voormalige boerderij, 4 km. van het Ledromeer, grote tuin. Schitterend natuur- en wandelgebied. Prijs: f 290,- - f 390,- p.w. tot 2 juli. Nog enkele plaatsen in hoogseizoen f 490,- - f 690,- p.w. Vraag folder 058-159154.

Geniet van rust, ruimte, zon en uitzicht in ons Franse zomerhuis (Charente). Prijs: f 375,- per week. Inl. 072-116120.

Uitsluitend voor NATUURLIEFHEBBERS! Te huur voor vakantie: zeer mooi ingericht buitenhuis voor vier personen in beschermd natuurgebied, direkt bij bos. Gelegen 12 km ten zuidwesten van Nijmegen. Ook zeer geschikt als tijdelijke/vervangende woning voor klein gezin, gasten uit buitenland enz. Telefoon 08873-1570 of 08894-14023.

Te huur: 2 BERGHUTTEN op 750 m. en 900 m. hoogte in

Valdses, 200 km. van Oslo; eenvoudig; mooie omgeving, voor 2-4 pers., f 250,- per week. Yvonne, Ole Jacob Christensen-Tonnaer, Vikabroten, 2960 Ron, Noorwegen. Tel.: 00-4761343569.

'LE CLOU' bergpension voor wandelaars. Schitterend gelegen op 1100 m. in het 'Parc Naturel des Volcans d'Auvergne', Frankrijk. Dagtochten, 7-daagse trektochten met gids, trektochten op 'Eigen Houtje' GR 400, ruitertrektochten en vogel-trektocht. Hele jaar open -prettige sfeer- lekker eten- eigen bronwater-zuivere lucht-rust. Folder: 01899-18062 of 00-3371470145.

In DORDOGNE/LOT te huur kleine caravan met sanitairblok (o.a. warme douche) op privé-terrein in natuurgebied. Fraai uitzicht op vallei. Hoogseizoen f 300,-, laagseizoen f 200,- per week. Tel.: 023-311090.

Vervolg op pagina 50

Kleine dingen kunnen een grote bijdrage leveren aan een schoner milieu. Veel lezers weten dat. Op deze pagina tips en suggesties naar aanleiding van reacties van lezers, die een brief of kaartje stuurden naar De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel.

Mal voor nieuwe envelop

Jolanda Kortekaas geeft een tip die het kopen van enveloppen overbodig maakt. Met een mal van 11,5 bij 16 centimeter (zie illustratie) haalt ze uit oude weer nieuwe enveloppen. Leg de mal op de envelop en trek hem om. Met wat knip- en plakwerk is de nieuwe envelop klaar. Het idee is natuurlijk vooral geschikt voor mensen die bij een bedrijf werken waar grote enveloppen binnenkomen, schrijft ze.

Schoenzolen van kurk

Over schoenen hebben we het in het winternummer gehad. Wat er toen niet was, maar nu wel, is een inzamelingsactie van flessekurken. De firma Profisor kwam op het idee flessekurken in te zamelen om ze opnieuw te kunnen gebruiken als schoenzolen. Bij 350 Nederlandse speciaalzaken waar schoenen van het merk Ganter te koop zijn, is inleveren mogelijk. De ingezamelde kurk gaat naar de Duitse schoenenfabrikant Ganter, die ze vermaakt en verwerkt. Een prima initiatief, want jaarlijks verdwijnt ruim zes ton kurk in de afvalbak. Bovendien hoeft er minder kurk geoogst te worden. Kurk is het schors van de kurkeik. De boom doet er tien jaar over eer zijn bast volgroeid is.

Ozonvriendelijk vriezen

Koelkastenfabrikant Liebherr is - na jaren steggelen over het al of niet mogelijk zijn van cfk- en hfk-vrije koelkasten - nu zelfs met een vrieskast van dit type

Milieu thuis

gekomen. Voorlopig alleen in groot formaat met vijf vriesladen. Importeur is Buram Electro bv in Amstelveen. Liebherr is hiermee volgens eigen zeggen de eerste ter wereld. Voor zover de Consumentenbond weet, klopt dat. Bij een recente marktenkenning heeft de bond geen andere merken gevonden die net zo'n produkt leveren.

Notenolie

'Zuinig, gezond en luxueus', schijft mevrouw Stelling uit Nijmegen. Ze heeft ondervonden dat notenpasta zelfs een salade lekker kan maken. Hoe? Op de notenpasta uit de natuurvoedingswinkel of wereldwinkel drijft olie. Koop de pot bijtijds, en laat hem een paar

dagen staan tot de olie er helder bovenop drijft. Afgieten en als kostbare notenolie in de salade gebruiken. Nu de 'magere' pasta gewoon op het brood smeren. Te schraal? Leg dan wat plakjes groente of fruit er bovenop.

Ekore-schoonmaakmiddelen nu biologisch

Natuurvoedingsleverancier Fertilia heeft een nieuwe lijn ontwikkeld van het schoonmaakmiddelenmerk Ekore. De middelen zelf waren al minimaal milieubelastend. Nu zijn bovendien de grondstoffen afkomstig uit biologische teelt. Verkrijgbaar zijn: afwasmiddel, allesreiniger, vloerzeep, kalkoplosser en waterontharder. Een

vloeibaar schuurmiddel en een glasreiniger volgen nog. De verpakking is van polyethyleen, de minst schadelijke kunststof. Ook werkt Fertilia aan een zelftapsysteem. Exklusief in natuurvoedingswinkels.

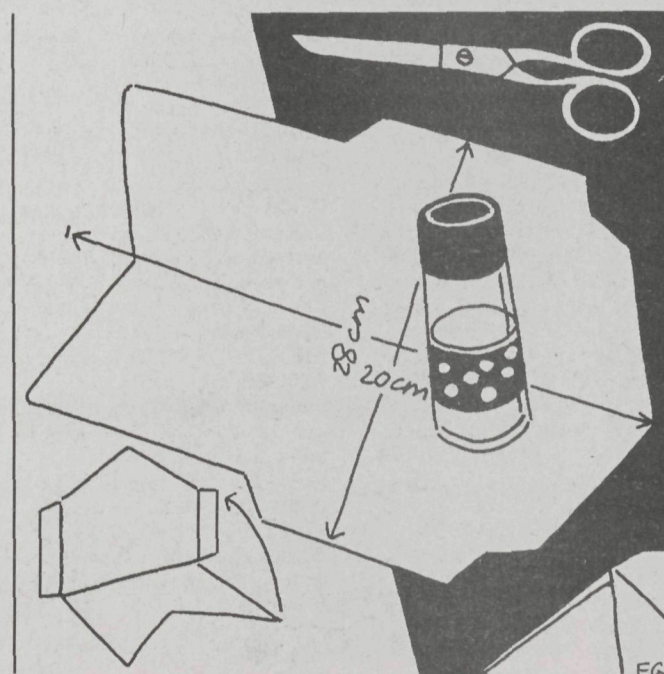
Pro-treinpost sticker

Alsof we al niet genoeg kilometers per auto afleggen, wil PTT-post na 1996 een groot deel van haar dagelijkse post per vrachtauto gaan vervoeren. De PTT vindt posttreinen 'te duur' en 'niet meer efficiënt'. Een dramatisch besluit voor het milieu, waarmee eigenlijk niemand tevreden is. Zelfs minister Maij van Verkeer verklaarde 'bijzonder ontevreden' te zijn met het besluit. De kersverse stichting Omslag uit St.-Michelsgestel schreef PTT-post een boze brief, verstuurde deze per trein en kwam met pro-treinpost stickers. De stickers, met de tekst 'Mijn post per trein, ook na 1996', zijn verkrijgbaar door f 3,- over te maken op giro 753665 van Omslag in St.-Michelsgestel. Vermeld 'Treinpost'.

Papierboekje

Zo langzamerhand brengt iedere fabrikant zijn eigen 'milieuvriendelijke' papier op de markt: chloorvrij, houtvrij of puur kringloop. Milieudefensie probeert een einde aan de verwarring te maken met het boekje 'Papier'. Alle facetten van het maken en gebruiken van papier komen aan de orde. De milieu-organisatie geeft kort en bondig aan welke soorten goed en minder goed zijn voor het milieu. 'Papier' is te bestellen bij Stichting MilieuBoek. Telefoon 020-6244989. Prijs: f 19,90.

Groene Geschiedenis wat schools

Voor een boek dat bedoeld is als uitnodiging om je te verdiepen in het onderwerp is *Groene Geschiedenis van Nederland* een beetje schools. Weliswaar hebben prof. J.L. van Zanden en Dr. S.W. Verstegen helder en verrassend beknopt samengevat wat het prille onderzoeksgebied milieugeschiedenis voor ons land inmiddels aan wetenswaardigs heeft opgeleverd. Dat maakt het boek een aanwinst voor beginnende milieuhistorici. Maar jammer genoeg heeft het daardoor ingeboet aan diepgang en vlotheid. Het probleem is niet dat het hiaten bevat zoals: wat gebeurde er bij ons in de Tweede Wereldoorlog op milieugebied? Hier ontbreken domweg studies om je op te baseren. Maar de geschiedkundige theorievorming is mager. De auteurs verdelen 'ekologische geschiedenis' in drie 'lagen', waarbij de mens steeds meer centraal zou staan: ten eerste de ontwikkelingen in de natuur zelf, ten tweede het menselijke ingrijpen in natuur en milieu en tot slot de veranderingen in onze mentaliteit ten opzichte van de natuur. Helaas, in werkelijkheid ligt de ver-

houding tussen deze zogenaamde lagen zo simpel niet. Waarom trouwens geen aandacht besteed aan de ontwikkeling van het vak milieugeschiedenis zelf? Vreemd is verder dat ondanks de wat gammele beschrijving van de moderne milieubeweging de visie van die zelfde milieubeweging wat al te zeer doorklinkt. De schrijvers hadden beter een iets dikkere, maar luchtiger pil kunnen draaien. Zoals Clive Pointing dat vorig jaar zo verfrissend deed in *Een Groene Geschiedenis van de Wereld*.

Michel Robles

Groene Geschiedenis van Nederland, Prof. Dr. J.L. van Zanden en Dr. S.W. Verstegen. Het Spectrum, Utrecht, 1993. Prijs: f 39,90. ISBN 9027440034.

Eindelijk gedegen werk over biologische landbouw

Eindelijk. Al jaren wachten geïnteresseerden, studenten en beoefenaars van biologische landbouw op een gedegen boekwerk ter ondersteuning van de biologische teelt. Deel één in de reeks 'Biologische landbouw' is verschenen. Uitgaven over biologische veehouderij en groenteteelt zijn in de maak.

Achter een tuttige omslag van een boer die tussen zijn gewassen door sjokt, schuilt een degelijke inhoud die de vele aspecten van biologische akkerbouw belicht. Het boek is tweehonderdveertig pagina's dik en gelardeerd met zeer matige foto's. *Biologische akkerbouw* omvat veel algemene landbouw- en teeltkennis. Ondanks dat is het geschikt voor leken. De toelichtingen op specifieke kenmerken voor biologische teelt vragen de nodige voorkennis van landbouw en landbouwkundige termen. Het aksent ligt op achtergronden en aandachtspunten van biologische akkerbouw.

Een echte handleiding is het niet. Zo blijft de tekst over bemesting bij een beschouwing van het belang van een mineralenbalans een bespreking van mestaanwendings-technieken. Om een mineralenbalans werkelijk te maken zijn meer gegevens en een dosis zelfwerkzaamheid nodig. Echt bezwaarlijk is dit niet, omdat biologische teelt per definitie niet 'volgens de boekjes' gaat. Eigen inzicht, ervaring en observatie zijn noodzakelijke voorwaarden voor een geslaagde bedrijfsvoering. Overigens is de auteur zich daar goed van bewust. Hij combineert zijn eigen ervaring (onder andere op landgoed Tongeren) met een kritische inbreng over de ontwikkelingen in de biologische landbouw. Het is toe te juichen dat ook energieverbruik aan bod komt, en dat Melgers kanttekeningen maakt bij de tendens naar een export-gerichte biologische landbouw.

Petra Souwerbren

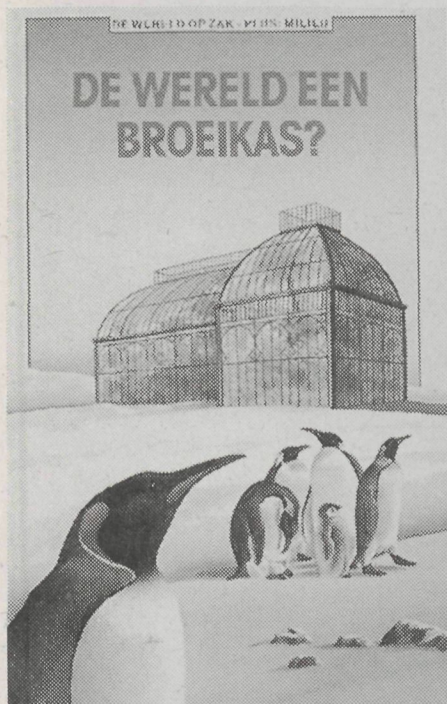
Biologische akkerbouw - Handleiding, achtergrond en praktijk, Jaap Melgers. Uitgeverij Jan van Arkel, 1993. ISBN 9062242936. Prijs: f 39,-

Mooi voor de jeugdbieb

Lof, lof, driewerf lof voor de van oorsprong Duitse jeugdserie *Wereld op Zak - Plus: Milieu!* Vier glasheldere boekjes met als thema's afval, watervervuiling, bossen en klimaat. Zelfs voor wie er al veel over weet blijft het fijn lezen. En niet alleen met een schat aan milieufeiten, nee ook met legenden, volksliedjes en literaire citaten over verschillende onderwerpen is kwistig gestrooid. Uitgever Zwijsen, de vertalers en vooral de schrijfters Barbara Veit en Christine Wolfrum mogen er apetrots op zijn. Net als tekenares Bettina Buresch: haar tekeningen zijn al even direkt en krioelen van geinige symboliek. En dat alles in een opmaak vol kleine surprises. Een must voor elke bibliotheek en elk milieu-educatief centrum!

Bij dat geweld valt *De Kleine Zoogdierengids* die voor Natuurmonumenten gemaakt is door Willem Iven en Annie Meussen een beetje in het niet. Hoe informatief ook, de teksten blijven, zoals wel vaker bij Nederlandse natuurboeken, wat vlak. Meester Jac. P. Thijssen kijkt nog steeds over de schouder van onze vaderlandse natuurschrijvers mee. Toch is het een fijn stukje werk. Met zorg gemaakt en Meussens akwarellen zijn,

althans voor het volwassen oog, soms bijna ontroerend teer. Maar het lijkt me niks voor het gemiddelde kind. Veeleer is het bestemd voor jeugdige natuursuffelaars - de biologen in de dop die Natuurmonumenten zo graag de ruimte geeft.

(MR)

De Wereld Op Zak - Plus: Milieu. (vier delen) B. Veit/ C. Wolfrum, Zwijsen bv, Tilburg, 1993. *De Wereld een vuilnisbelt?* ISBN: 9027629811. *Een Wereld met vervuild water?* ISBN: 902762982X. *Een Wereld zonder bossen?* ISBN: 9027629838. *De Wereld een broeikas?* ISBN: 9027629846. Prijs p/st.: f 16,50. **De Kleine Zoogdierengids,** Willem Iven/Annie Meussen, Ploegsma bv, Amsterdam, 1993. ISBN: 9021614057. Prijs: f 24,95

Verslaggeving uit de natuur

In bijlagen van kranten verschijnen de laatste jaren steeds vaker rubrieken over de natuur. Over het algemeen staan hier verhalen in met een hoog 'Ontdek-je-plekje'-gehalte en gaan ze over natuurverschijnselen, waar een normaal mens niet bij stil staat omdat de tijd het niet toelaat. Iemand die echter veel tijd heeft om zich te verdiepen in de natuur, is de journalist Jan van Gelderen. Voor het Algemeen Dagblad schreef hij wekelijks een natuurcolumn, waarvan nu

een bundel is verschenen bij uitgeverij Schuyt & Co onder de titel *De horizon is verder* met als ondertitel *Verslaggeving uit de natuur*. Dat werpt natuurlijk de vraag op of er over een ontmoeting met planten of dieren een goed journalistiek verhaal valt te schrijven.

Van Gelderen is iemand die zijn lezers geen feitje wil onthouden. Een journalist dus, die zijn onderwerpen vindt in zijn eigen tuin, het bos, het eilandje of op zee en konstant nieuwsgierig is naar de wonderen der natuur. Zo komt op een zekere dag een dagpauwoog zijn badkamer in vliegen, een vlinder met vier ogen op de bovenvleugel, die hem herinnert aan een koolmees. Deze koolmees schrok zo van de griezelkop van de dagpauw dat het vogeltje zich bijna te pletter vloog tegen een schuurdeur. Een mooi verhaal gaat over een grote groep kauwen in een Spaans dorpje, veelal te vinden op een snikhete rotswand tegen de kerk. Ze zien er erbarmelijk mager uit en eten van de plaatselijke vuilnisbelt. „Twee aan twee, want ook in zo'n grote gemeenschap blijven de paren bij elkaar. Niet uit overwegingen van moralistische aard, maar omdat echtscheiding en het veroveren van een nieuwe partner een hoop energie kost die beter gebruikt kan worden om in leven te blijven”, noteert Van Gelderen ter plekke.

Laurens Lammers

De horizon is verder. Jan van Gelderen. Schuyt & Co, Haarlem, 1993. ISBN 9060973398. Prijs: f 27,50.

Sjap Holst behandelt leembouw

Leem als bouw materiaal heeft een eeuwenoude historie. Vandaag de dag worden de kwaliteiten van leem erkend, na lange tijd door de massale toepassing van beton, baksteen, staal en kunststof te zijn genegeerd. Sjap Holst, een architect die leembouw een warm hart toedraagt en eerder met zijn zelf ontwikkelde leemplaat in De Kleine Aarde stond, schreef het boekje *Leembouw*. In een heldere, vakkundige stijl passeren eigenschappen, bouwtechnieken, kosten en aanvullende informatie over het bouwen met ongebakken aarde de revue. Holst toont het: leem is een bouw materiaal uit het verleden met veel toekomst.

Harry Peerebooms

Leembouw, Sjap Holst, Ontwerp en adviesbureau Eco-design, Geldrop, 1993. ISBN 9090058109. Prijs: f 30,-.

Schoner wonen zowel schoon als mooi

Architectuur en milieuvriendelijk bouwen hoeven elkaar niet te bijten. In het boek *Schoner wonen* worden bouwprojecten belicht waarbij zowel aandacht is besteed aan vormgeving als aan zorg om het milieu. Het is interessant om te lezen dat naarmate het een project van recentere datum betreft de integratie van twee aanvankelijk gescheiden werelden verder toeneemt.

Zo is het MW2-project in Den Bosch, met de befaamde gras- dakwoningen, een schoolvoorbeeld van milieuvriendelijk bouwen. Het project werd in architectenland vaak met een meewarige blik bekeken. De grote uitdaging die Ashok Balotra aangaat met zijn City Fruitful-ontwerp is duidelijk gericht op het bereiken van een volledige integratie van stedenbouw, architectuur en ecologie.

Het afsluitende gesprek tussen deze Balotra, Pijnenborgh en Duijvestein gaat over de relatie tussen milieu en esthetiek in ruime zin. De deelnemers komen via vele gesprekslijnen tot de konklusie dat in de architectuur deze thema's elkaar stapje voor stapje omarmen. Zodat schoner wonen uiteindelijk zowel schoon als mooi wordt.

Harry Peerebooms

Schoner wonen, Fred Feddes en Maarten Radstake, Uitgeverij De Balie, Amsterdam, 1993. ISBN 9066171251. Prijs f 34,50.

Vervolg Regeladvertenties

KURSUSSEN

Plezier met PAARDEN! -paarden echt leren kennen- lekker rijden in de verrassend mooie natuur van Drente- bijzondere kursussen voor volwassenen (vanaf 17 jaar)- met lieve, levendige IJslanders en Fjorden of eigen paard. Tel.: 05213-1343 (na 18 uur).

POTTEN BAKKEN - boetseren - glazuren in 11e eeuwse kerk aan de Maas te Ravenstein (N.B.) vanaf Pasen. Vraag informatie. Br. onder nr. RA 8805 KU.

De DOE ZELF SCHOOL Amsterdam organiseert kortlopende kursussen in bouw- en ambachtelijke vakken zoals: mandenmaken, antiekrestauratie, papierscheppen, karwei, tiffanay, sieraden papier mache, bamboefluiten maken, schiemanswerk, houtsnijden etc. Start 5 april a.s. Info/inschrijving: Volksuniversiteit Amsterdam, 020-6261626 op werkdagen van 10 tot 16 uur.

Geplande PERMACULTURE DESIGN COURSE door Lea Harrison (20 aug. - 2 sept.) vindt niet in Zuid-Frankrijk, wel in Nederland plaats. Belangstellenden: 020-6658743.

DIVERSEN

OMSLAG. Tijdschrift voor mensen die willen werken aan een kulturele omslag naar een kleurrijke en duurzame samenleving. Verschijnt vanaf mei 1994. Vraag gratis proefnummer. Postbus 163, 5270 AD St.-Michielsgestel. Tel.: 04194-1622/030-730100.

PLAATSGBREK. Aangeboden alle nummers DKA van 1973 af. Stuur uw telefoonnummer. Overleg over bezorging volgt. Adres: J.W. Vermeulen. 13, rte du Chasseur, 1008 Prilly, Suisse.

TUIN

Ademloos schitteren tere kelken van bosanemoon en lenteklokjes in het licht. Behoedzaam ontrollen varens hun bladeren, eindelijk voorjaar! Droomt u van een tuin met hagen, klimrozen, prachtige doorkijkjes en vrolijk huppelende planten over muurtjes? Bel voor vrijblijvende afspraak KARIN KROL TUINEN: 073-123288.

Vervolg Mensen & Mogelijkheden

Wij willen onze te verwachten baby luiers in **katoen**, maar raken verbijsterd door de vele mogelijkheden: wolwikkels, Indisposables, Nikki wrap, gewone luiers, etc. Wie wil ons zijn/haar ervaringen schrijven? Trefwoorden: droge baby, gemak (was/werk), leeftijd en bewegingsvrijheid baby. Alvast onze dank. Chantal van Lieshout en Henk Wagenaar, Nijenheim 11-06, 3704 AG Zeist.

Flinke werkloze knul, spijkerbroektype, zoekt vakantie-adres. Wil v.d. zomer graag werken als **vakantiehulp** op boerderij, klein bedrijfje of camping of helpen in gezin of tuin. Waar kan ik terecht? Wil jij ook zo iets of eventueel samen werk zoeken of trektocht maken? Wie heeft leuk voorstel en slaapplek. Br. onder nr. RA 8811 MM.

Hulp (in deeltijd) welkom op biologisch tuinbouwbedrijf in Z-Frankrijk (nabij Toulouse). Tel. 00-3362623989.

Welke enthousiasteling(en) willen samen met mij een **tuingroep** oprichten? Ideeën; stekjes; kennis uitwisselen; tuinen bezoeken, met name ook aandacht voor ekologisch tuinieren. Lies, tel. 08895-42923, omgeving Nijmegen.

Wij zoeken een **handige vrijwilliger**, die wil helpen met opknappen oude boerderij in Fr. Auvergne

(metselen, beton, hout, terreinonderhoud enz.) Wij zijn Ned. echtpaar, 40+ en 50+, u kunt eventueel ook uw vrouw meebrengen. Mooie omgeving, caravan en lekker eten staan klaar. Reacties: La Garnasette, 43800 Rosieres, Frankrijk. Tel. 00-3371574096.

Gezocht: een middelgrote **hakseelaar** om mijn snoeihout om te zetten in houtsnippers. Tel. 04105-17032.

Gratis aangeboden alle nummers van De Kleine Aarde (vanaf de oprichting). Tel. 070-3241243. Vrouw, 50 jr. zkt. **vriend**, die mee wil helpen en genieten van haar grote tuin in de Betuwe. Brief onder nr. RA 8817 MM.

Wij willen graag tegen kost, inwoning en zakgeld flink aanpakken op **boerderij en/of camping**. Periode vanaf mei t/m september beschikbaar. We denken aan Portugal-Spanje of Frankrijk maar ook ander buitenland is welkom. Wie heeft wat voor ons? Colette (25) en Hugo (27) Aerdtsestraat 52, 6911 AS Pannerden. Tel. 08366-1353.

Knotbomen- aktie sukses

De aktie Knokken voor Knotten van een aantal landelijke natuurorganisaties is een succes geworden. Ruim zesduizend nieuwe knotbomen zijn vorig jaar aangeplant.

Veel knotbomen zijn de laatste jaren gesneuveld. Maar blijkbaar zijn mensen nog steeds gehecht aan die 'knoestige oude mannetjes' in het open landschap. De natuur vaart er wel bij. Rijen knotbomen vormen belangrijke oriëntatielijnen en rustpunten voor vogels als de steenuil en de gekraagde roodstaart. De organisatoren van Knokken voor Knotten hebben al vervolgakties aangekondigd.

KCA-logo wordt verplicht

Vanaf 1 juli moeten producenten en importeurs een speciaal

logo zetten op alle produkten die in het afvalstadium tot het klein chemisch afval (kca) behoren. Dat heeft minister Alders van Milieubeheer onlangs bekend gemaakt. Het nieuwe logo stelt een afvalbak voor met een kruis erdoor. Een voorlichtingscampagne gaat de invoering ervan ondersteunen. Doel is om kca voor de consument beter herkenbaar te maken, zodat minder chemisch afval per ongeluk in het riool of de gewone vuilnisbak belandt.

Amsterdam herstelt traditie

In Amsterdam is eind vorig jaar de traditie van het vervoer van afval over water in ere hersteld. Het Centrum voor Energiebesparing en Schone Energie (CE) in Delft bedacht daarvoor de terugbrengboot. De boot ligt nu in een proefwijk in de binnenstad. Alle bewoners van de wijk krijgen een 'Amsterdams koffertje' voor papier, glas en klein chemisch afval. De bedoeling is dat zij het afval in het koffertje naar de boot toebrengen, die het vervolgens afvoert naar de afvalverwerking. Volgens ir. J. Vroonhof van het CE is het project vooral een uitkomst voor Amsterdammers op kleine bovenetages, voor wie het nu zeer onhandig is om van huishoudelijk afval langs reguliere weg af te komen. „In een koffertje is het veel beter te vervoeren”, aldus Vroonhof. De gemeente Amsterdam heeft drie miljoen uitgetrokken voor het plan, dat tevens een onbeheerde afvalkade omvat. Deze kade is in de plaats gekomen van de bollen, die voor veel Amsterdammers een steen des aanstoots waren. De bollen waren te vies of ze stonden op onmogelijke plekken. De afvalkade bestaat uit een reeks containers die in de kade verzonken zijn of hieraan worden opgehangen. Vroonhof ziet de kade wel zitten. „Deze is in ieder geval voor de meeste Amsterdammers uit de binnenstad goed bereikbaar.”

De tuin in de lente

April

Planten die vorstvrij de winter zijn doorgekomen, zoals fuchsia en pelargonium, kunnen straks naar buiten. Ze moeten er wel op voorbereid worden. Zet ze binnenshuis elke week ietsje warmer. Zodra het warmer wordt (vorig jaar was het in april al behoorlijk warm) mogen ze overdag even naar buiten. Verpot ze voor die tijd en voer de watgift iets op. Omdat de planten voor het vormen van nieuwe bladeren en later bloemen veel voeding nodig hebben, is bijmesten noodzakelijk. De meeste oranjerieplanten hebben baat bij een flinke snoeibeurt. Nu is er nog tijd om gazon en bloemenweide te verbeteren, dan wel aan te leggen. Voor iedere grasmat is verticuteren, ofwel het losser maken van de bovenste laag, prima. Behandel een bloemenweide echter voorzichtig. Beter dan een echte verticuteerhark is in dit geval het voorzichtig inprikken van de grond met een scherpe riek. Begin niet te vroeg met het schonen van de vijver. Nachtvorsten zijn nog verraderlijk en het omwoelen van de bodem zou nu juist slachtoffers maken. Snoei rozen en buddleia nu goed diep terug, zodat ze straks des te mooier bloeien.

Mei

Zorg dat je plagen voor bent. Controleer als de dagen warmer worden regelmatig op luizen. Dat geldt voor zowel de sier- als de groentetuin. Luizen brengen veel ziekten over en vreten de planten aan, waardoor deze verzwakken. Geef regelmatig heermoesthee en bemest met brandnetelgier. Zo worden planten sterker en kunnen ze beter plagen aan. Bescherm ze ook met goede buurplanten. Zo is lavendel een goede buur voor rozen, omdat de geur van lavendel onder meer mieren en luizen weghoudt. Bonekruid tussen de tuinbonen houdt ze vrij van zwarte

luis. Dille weert koolwitjes en hoort tussen de koolplanten. Datzelfde geldt voor salie. Het mag in randbeplanting niet ontbreken, omdat het allerlei schadelijke insecten weert en het lekker is als kruid. Voor mooie witte tanden en een frisse adem kun je het af en toe zo rauw opkauwen. Heeft je tuin veel last van woelmuizen? Zet dan verschillende soorten wolfsmelk op de plaatsen waar je ze niet wilt hebben. Euphorbia hoort zeker in tuinen waar jonge fruitbomen staan. Woelmuizen vreten vaak de wortels op.

Juni

Zodra het warmer wordt, kunnen slakken een echte plaag worden. Overdag zie je ze niet, maar zodra de schemer invalt komen ze tevoorschijn. Vooral jonge aanplant en zaaigoed wat zich pas ontwikkelt kan in één klap verdwijnen. Ga elke avond tegen sche-

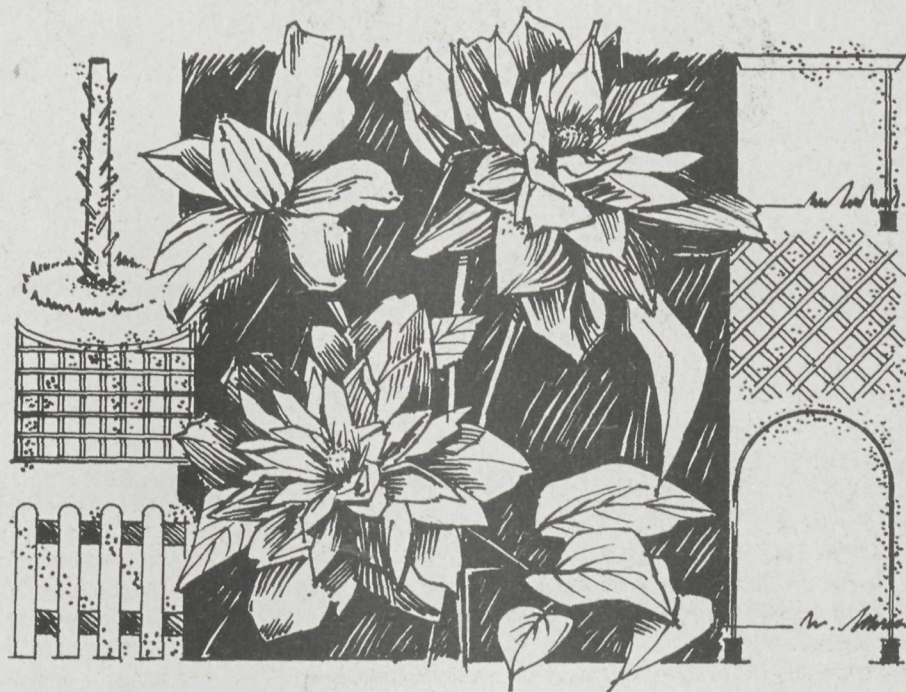
mertijd even de tuin rond en haal de vraatzuchtige (naakt) slakken van de planten die ze niet mogen eten. Zet of gooi ze tussen de brandnetels. Verdelgen heeft weinig zin en is nergens voor nodig. Elke tuin heeft ongewenst kruid. Je kunt ook proberen je tuin aantrekkelijker te maken voor de natuurlijke vijanden van slakken. Egels zijn dol op slakken. Een vijvertje helpt ook, want het is al snel bevolkt met padden en die eten slakken. Je kunt bepaalde kwetsbare planten beschermen door ze te omringen met materiaal waar slakken niet graag overheen krui-
pen. Gemalen boomschors, mulch van varenbladeren een brede rand van houtas (uit de haard) zijn meestal voldoende. Ook kun je planten zetten waar slakken niet van houden: Oostindische kers, mosterd, salie, hyssop en tijm geven allemaal een geur af die slakken niet lekker vinden.

Alice Bender

Boeken over perma- kultuur per post

Vanuit Amsterdam opereert sinds enige tijd een bedrijfje dat verschillende boeken over permakultuur per post verstuurt. Het 'Leesbaar landschap', zoals initiatiefneemster Fransje de Waard haar verzendhuis noemt, is vooral gericht op het verspreiden van buitenlandse publikaties op het gebied van permakultuur. Permakultuur is een praktische en natuurlijke manier van landschapsinrichting die uit Australië komt en in de rest van de wereld op tal van plekken navolging krijgt. Boeken van Bill Mollison, de grondlegger van permakultuur en Graham Bell, de voormalig hoofdredacteur van het Britse blad Permaculture News, zijn de belangrijkste naslagwerken die via 'Leesbaar landschap' te verkrijgen zijn. **Leesbaar landschap, postbus 93108, 1090 BC Amsterdam. Telefoon/Fax 020-6658743.**

Klimmen of kruipen

tekening Inek Terstappen

dat is de vraag

Over bodembedekkers en klimplanten

Veel planten klimmen of kruipen. Sommige zijn twaalf maanden groen, andere verdwijnen 's winters om in het voorjaar opnieuw uit te lopen.

Alice Bender

Humulus lupulus, of hop, is een goed voorbeeld van een plant die 's zomers flink uitgroeit en zich 's winters koest houdt. De plant is heel geschikt om een hek langs een terras mee te laten begroeien. Immers, 's winters zit je daar niet vaak, terwijl 's zomers de groene bladeren mooi beschutting bieden. Aanraken is niet aan te bevelen. De harige klevrige stengels geven lelijke striemen op de huid. Ook als bodembedekker is hop heel geschikt, mits andere planten er niet te liefdevol door worden omarmd. Het kan hun dood worden. De vrouwelijke plant van de hop krijgt na de bloei mooie bellen, die gedroogd verwerkt kunnen worden in een kussentje en een goede nachtrust kunnen geven door hun kruidige geur. De mannelijke plant bloeit ook, maar levert verder weinig op. Er bestaat een variatie op gewone hop met een lichter, heldergroen blad: de Aureus.

Vermeerderen kan in het voorjaar, voordat de plant uitloopt, door de pol te scheuren.

Clematis

Ook een clematis is een deel van het jaar minder aantrekkelijk. De plant maakt dat in voorjaar en zomer goed door een overdadige bloemenpracht. Het is een heel gemakkelijke klimplant, die vrijwel nooit ziek is of last heeft van ongedierte en ideaal lijkt om lelijke en mooie muren of schuttingen te bedekken. Bovendien is een clematis heel gemakkelijk te stekken. De plant is er in verschillende soorten. De clematis Montana bloeit al vroeg in het voorjaar met wat kleinere bloemetjes. Het is typisch een plant voor mensen die niet van veel snoeiwerk houden. Hij past daarom goed in een wilde tuin. Wil je de Montana toch snoeien, omdat hij een raam bedekt of omdat je hem door een bepaalde struik wilt leiden (meidoorn kan heel goed), snoei dan na de bloei. Let wel op vogelnesten. Vooral oudere planten hebben zo'n wirwar aan takken en uitlopers dat kleine vogeltjes hem heel geschikt vinden als ondergrond voor hun nest. In mijn

Montana zit elk jaar een paar staartmeesjes. Die mag je natuurlijk niet storen. Ook voor hen is het ideaal dat de Montana niet per se gesnoeid hoeft te worden.

Hybriden

Dat is anders bij de hybriden. Als hybriden niet elk jaar afgeknipt worden komt er van bloei veel minder terecht. Ze hebben meer zorg nodig, maar belonen je daarvoor met grote opvallende bloemen. Heel mooi is Hagley's Hybrid, die al een jaar na aanplant in de zomermaanden een overvloed aan grote dieproze bloemen heeft. In het algemeen geldt het volgende. Vroegbloeiende grootbloemige hybriden vlak na de winter, maar voordat de groei begint, afknippen tot vlak boven een duidelijk zichtbare dikke knop. Laatbloeiende grootbloemige hybriden moeten in het voorjaar ongeveer dertig centimeter boven de grond worden afgeknipt. Verder is het belangrijk dat de wortels van clematis niet te warm worden. Schijnt de zon er pal op, geef dan wat bescherming door middel van een paar stenen of een (mooie oude) dakpan.

De clematis is niet alleen een klimplant. Met wat extra moeite kan de bosrank als bodembedekker en borderplant groeien. Speciaal de grootbloemige hybriden (zoals C. Jackmannii) zijn daar geschikt voor. Je moet hem daarbij overigens wel helpen. Spit de grond waar de bodem door de clematis bedekt moet worden flink om. Steek vervolgens de grond vol met rijshout, waarbij de takken flink schuin in de grond gestoken worden, zodat een soort overkapping van takjes ontstaat. De hoogte mag ongeveer twintig tot dertig centimeter zijn. Deze takken dienen om de clematisranken te leiden en het geheel op een wat hoger niveau te brengen. Plat op de grond zie je de bloemen niet zo goed. Bovendien ontstaat vlak boven de aarde een beschermende atmosfeer van niet te warme en niet te koude lucht.

Zaai de clematis niet in de volle zon, maar in het voor- en najaar op een onderlinge afstand van ongeveer één meter. Wanneer de planten gaan groeien moet je misschien af en toe een stengel omhoog halen, maar als de groei er eenmaal inzigt, zal de clematis bijna zonder hulp zijn weg langs de steuntakken zoeken. Naast de grootbloemige hybriden is ook Montana geschikt om zo te laten kruipen. Plant die echter wel liefst in het najaar.

De clematis is er in vrijwel alle kleuren en verschillende bloemvormen. Naast de overbekende grootbloemige hybriden met een veelal platte bloemvorm, soms enkel, soms dubbel, zijn er enkele interessante kleinbloemige en anders gevormde soorten: C. Alpina, C. Tangutica, C. Rehderiana en C. Macropetala.

Alle soorten geven de voorkeur aan een luchtige, niet te zure grond. Mest in de herfst bij met wat koemest en bloedmeel.

Kamperfoelie

Lonicera bestaat in verschillende variëteiten. De oervorm die in sommige bossen nog 'wild' voorkomt, is vooral aantrekkelijk vanwege de geur. Nog nat van dauw in de vroege ochtend of 's avonds na een regenbui is de geur van de bloemen in de hele tuin te ruiken. De meeste kwekers moeten het meer hebben van mooie bloemkleur: spierwit of dieporanje, die vaak minder sterk geuren.

Kamperfoelie gedijt het beste als er zo min

tekening Inek Terstappen

mogelijk gesnoeid wordt. Het is een typische heggeplant, die het prima doet aan de voet van struiken of bomen. Wanneer ze niet geleid wordt, ontstaat een warrige struik waar veel insecten en vogels op af komen. In mijn eigen kamperfoelie-bosjes nestelen zich elk jaar verschillende kleine vogelsoorten.

Er zijn enkele soorten Lonicera die wintergroen zijn, maar de meeste zien er 's winters doods uit. Dat is schijn, want uit die dorre takken komen al vroeg in het voorjaar (en soms al in de winter) de nieuwe blaadjes. De groenblijvende zijn moeilijk verkrijgbaar en niet altijd even winterhard.

Klimop

Hedera helix bestaat in vele groene tinten, en hoewel de basisvorm steeds dezelfde is, heeft hij verschillende bladvormen. Naast de klimmende hedera is er een struikvorm. Klimmend of kruipende klimop bedekt vrij gemakkelijk grote oppervlakten, zonder dat er steunmateriaal nodig is. Bovendien is het wintergroen. Heel geschikt dus om lelijke obstakels te bedekken. Wanneer het tegen het huis opgroeit, kun je het rustig afknippen wanneer de ramen dreigen dicht te groeien. Van de afgeknippte delen kun je heel goed stekken maken die in een potje water snel wortel schieten. In tegenstelling tot wat vaak beweerd wordt is klimop niet slecht voor een huis. Wanneer het metselwerk in goede staat is kan hedera het bijna niet kapot krijgen.

De beruchte bruidsluier (polygonum aubertii) kan het metselwerk wel bedreigen. Deze klimmer, die fraai wit bloeit, kan in warme

zomers enkele tientallen centimeters per dag groeien en kan dan een huis binnendringen. In een van mijn vorige huizen groeide de bruidsluier de badkamer binnen via de spouwmuur en wilde nooit meer weg. Het zag er mooi uit, maar gaf extra vochtproblemen. Om die reden raad ik het planten van bruidsluier tegen de gevel af. In de tuin kan hij geen kwaad en is heel geschikt om een lelijke schuur te bedekken. Ook kan bruidsluier net als clematis via een takkenberg tot een soort struik worden geleid. De zee van witte bloemen trekt veel insecten aan. Prachtig!

Eenjarig en eetbaar

Hoewel eenjarig is Oostindische Kers (tropolaeum) zeer gemakkelijk te kweken, zelfs bijna zonder hulp. De planten zaaien zich heel gemakkelijk zelf uit en als je oppast met wieden, komen ze dus elk jaar vanzelf terug. Oostindische kers is geschikt voor zowel de sier-, moes- als fruittuin. De bloemen zijn eetbaar, onder fruitbomen is het werkzaam tegen bloedluis, terwijl het in de moestuin zwarte luizen aantrekt, waardoor de groente er minder last van heeft. Houd je niet van oranje selecteer dan de zaden op kleur. Dit kan door de bloemen te merken en de zaden te laten drogen in papieren zakjes, maar je kunt natuurlijk ook de niet gewenste kleuren bloemen opeten en zo al etend selekteren. Snipper maar eens een bloemetje op een boterham en proef hoe lekker dat is. Beter als radijs en gemakkelijker te kweken! Wel eerst even goed schudden, zodat de bijna onvermijdelijke oormurmen eruit zijn.

Oostindische Kers kan in korte tijd een flink stuk grond bedekken en met wat hulp een lage muur beklimmen.

Rozen

Veel soorten leirozen kunnen de bodem bedekken, zeker wanneer er een kleine helling is. Sommige minituurrozen zijn bij uitstek bodembedekkers (The Fairy), maar ook groter soorten (Max Graf) komen in aanmerking. Het zijn en blijven rozen. Ze willen ze dus graag veel zon, voedsel en water. Rozen vereisen veel snoeiwerk. Elk voorjaar dient minstens het dode hout verwijderd te worden, terwijl in het bloeiseizoen regelmatig de uitgebloeide bloemen moeten worden afgeknipt om knopvorming te bevorderen.

ning. Je hoort hem vaker dan je hem ziet. De koekoek legt haar eieren in nesten van andere vogels. Ze wacht tot volwassen vogels het nest verlaten hebben, waarna een ei gelegd wordt. Om de zes tot acht dagen legt de koekoek een ei. Veel vogels leggen vrijwel iedere dag, tot het legsel voltooid is. Het ei van de koekoek komt meestal eerder uit dan de andere eieren. Na het uitkomen drukt de jonge koekoek de andere jonge vogels of eieren uit het nest. Al het beschikbare voedsel komt tot zijn beschikking. Het dier groeit snel op en verlaat het nest nog voordat hij kan vliegen. Geen nood, de pleegouders volgen de jonge koekoek overal met een bekje vol rupsjes en ander klein spul. Alleen wanneer het koekoeksei in een nest van zaadeters terechtkomt, redt de koekoek het vaak niet.

deren verteerd en verrot, alleen de stengels zijn nog over. Doe een liter van het brandnetelvocht in een gieter met ongeveer tien liter water en gebruik het bij de planten naar keuze. Wanneer je een trechter op de gieter gebruikt, moet je het mengsel zeven door een zeef van horregaas of een stuk vitrage. Brandnetelgier bevat kalk, stikstof en mineralen.

Aanpassen

Wacht niet te lang met het aanbrengen van veranderingen in de tuin. Nu zijn de meeste

Bezig met buiten

Bij veel mensen begint de lente pas echt na een bepaalde waarneming of een gebeurtenis, zoals de terugkeer van de eerste zwaluw of het bloeien van een plant. Of wanneer de eerste koekoek roept. De koekoek trekt begin augustus weg naar Latijns-Amerika en arriveert in april of mei weer in Europa. De vogel is ongeveer zo groot als een merel, maar lijkt groter door de lange staart en vleugels. Het is een onbekende verschij-

Brandnetelgier

Dat de kleine en grote brandnetel waardevolle planten zijn, weet de gemiddelde natuurliefhebber wel. Verschillende vlindersoorten leggen hun eitje op het blad en de toppen zijn te bereiden als soep of spinazie. De brandnetel is ook uitstekend als bemesting te gebruiken. Doe het als volgt. Pluk een halve emmer vol planten. Vul de emmer met water en leg op de planten een stuk tegel of een klinker, zodat ze onder water blijven. Na tien tot veertien dagen zijn de bla-

BRANDNETEL

planten nog klein en nauwelijks uitgelopen.

Leven in je tuin

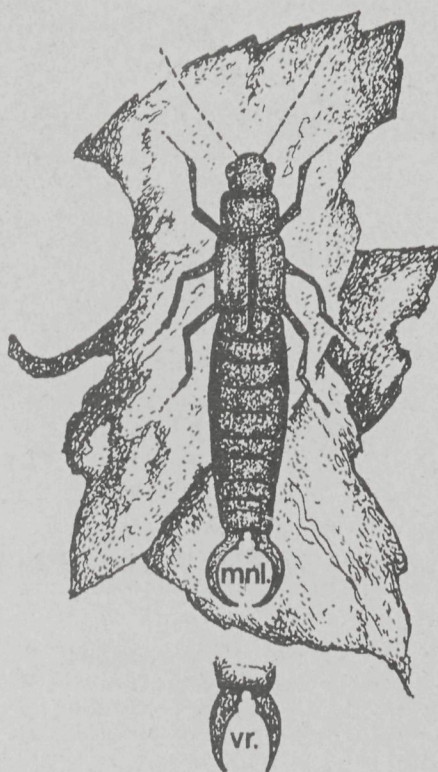
Al vaker heb ik aandacht besteed aan het leven in de tuin. Bij leven moet je in dit geval denken aan kleine en wat grotere dieren. Wanneer je mensen zou vragen een lijstje te maken van dieren die ze wel eens in hun tuin zien, zou het aantal soorten op die lijstjes behoorlijk tegenvallen. In de praktijk zijn het er altijd veel meer. Doordat dieren vaak 's avond en 's nachts leven en door hun omvang vallen ze vaak niet of nauwelijks op. Maar natuurbescherming kan vlak bij huis beginnen. Daarom wat ideetjes en suggesties.

■ Gebruik geen bestrijdingsmiddelen, noch tegen insecten en andere plagen, noch tegen onkruid. Zijn er meer planten in de tuin nodig, kies dan voor drachtplanten. Dat zijn planten die stuifmeel en of nektar leveren. Vooral planten die aan het begin of het eind van het seizoen dracht leveren, zijn welkom. In de zomer en vroege herfst zijn er vaak voldoende andere leveranciers. Voor informatie kan iedereen terecht in de bibliotheek of bij de plaatselijke imkervereniging.

■ Een begroeide grond in de tuin biedt bescherming en beschutting aan talloze kleine dieren die zich op de bodem thuisvoelen. De begroeiing zorgt er bovendien voor dat de temperatuurverschillen vlak boven en net in de grond minder variëren. Verder droogt bedekte grond minder snel uit en houdt het een betere structuur. Beiden zijn goed voor het leven op en in de bodem. Afgestorven delen van planten zorgen voor organische stof die weer gegeten wordt door grotere en kleinere dieren, bacteriën en schimmels.

■ Ik schreef er eerder over: laat hier en daar een bundeltje snoeihout liggen in de tuin. Vooral op plaatsen waar weinig mensen komen en op niet zichtbare plekken (als je snoeihout een lelijk gezicht vindt), kun je er dieren en andere organismen een plezier mee doen.

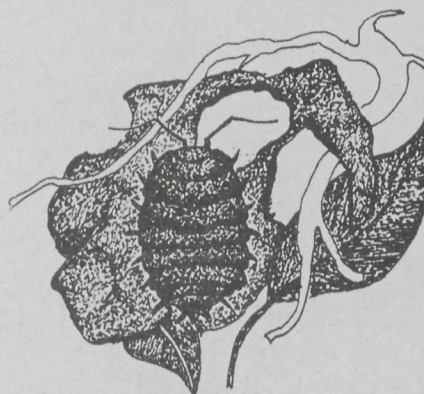
■ Stapel hier en daar wat stenen, keien of tegels op. Laat er openingetjes tussen zitten. Onder de stenen blijft het koeler en vocht-

OORWORM

ger. Til zo'n steen eens op. Het wemelt er van de wormen, pissebedden, duizendpoten en oorwormen.

■ Een onbegroeid zandheuveltje is heel aantrekkelijk voor allerlei gravende insecten. De zuidhelling warmt snel op en verschillende dieren zullen daarvan profiteren.

PISSEBED

■ Laat het oude materiaal staan of leg het ergens waar je er geen last van hebt. In oude stengels zullen dieren overwinterd hebben. In de lente kunnen holle stengels gebruikt worden als nest- of woonplek.

■ Maai zo min mogelijk. Laat als het kan een deel ongemaaid. Het volgende seizoen maai je het ongemaaide deel en laat je het gemaaide deel staan.

■ Een dode boom verteert langzaam. Laat hem, waar mogelijk, staan. Anders wordt het als er sprake is van een gevaarlijke situatie. De boom mag natuurlijk niet vallen op het huis of op het huis van een ander. Wanneer de boom niet rechtop kan blijven staan, vel hem dan. Of laat het doen. Het vellen van een boom is veel moeilijker en gevaarlijker dan leken denken. Na het vellen laat je hem liggen, in zijn geheel of in stukken, verspreid door de tuin.

Variatie

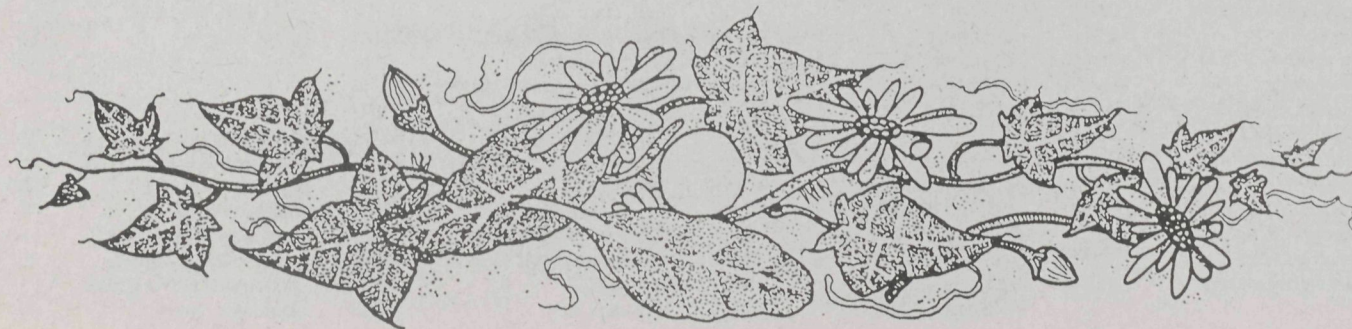
In het algemeen kun je stellen dat variatie wat betreft onderhoud, grondsoorten, bezonning, vochtigheid, en beplanting beter voor de natuur is dan eenvormigheid. Wanneer iedereen dat uitgangspunt hanteert, zijn er vele ingrepen en maatregelen te bedenken ten gunste van plant en dier. En van het feit dat de tuin er een stuk levediger van wordt, profiteert de mens ook.

Het weer

'Voor oude lieden heeft maart kwaad in haar staart', wil zeggen dat aan het einde van maart het weer in ongunstige zin verandert. Op 25 maart is het de dag van Maria Boodschap: 'Als Maria Boodschap schoon en helder is voor zonsopgang dan komt er een vruchtbaar jaar.'

Klimplanten

Klimplanten versieren je huis en zorgen voor extra isolatie. Bestel het infoblad 'Klimplanten als isolatie' door f 3,- over te maken op giro 5710885 t.n.v. Bellefleur Producties te Lelystad.

Index

De Kleine Aarde

1993

Personen- en zakenregister

Onderwerp nummer/blz

A

Aardappelen, kookboek 86/42
Aardappelen, patat 85/40
Additieven 86/40
Afvalverwerking 86/24
Aktie Strohalm, ekotax 84/21
Aktievoeren, overzicht 86/53
Allardsoog, financiën 85/18
Alver, kinderondergoed 87/49
Anijsmelk 87/59
Antikonceptiemiddelen 86/21
architectuur, Zonne- 87/52
Arm, De 85/24
Auto, elektrisch 85/21
Autoloos, huishoudens 85/20
Autoluw, Amsterdam 86/25

B

Bak, koude 87/56
Bandvorming, takken 87/59
Beaart, K. 85/32
Bedrijvennetwerk, milieu 87/18
Begravenis, milieu 87/25
Beleggingen, groene 87/43
Bemesting, Derde Wereld 85/31
Bemesting, zee 84/24
Benzine, loodvrij 85/23
Bestrijdingsmiddelen 85/32
Bestrijdingsmiddel, kantoor 86/28
Bezoekers DKA, enquête 84/ 4
Binnenbanden, hergebruik 86/50
Bio-industrie, brochure 85/37
Bleecourt, N. en H. 85/19
bloemen, Eko- 85/50
Bloemen, ekokeurmerk 87/24
Bo Weevil 87/19
boek, Doorgeef- 85/50
Boer, J. de 85/37
Boerderij, vrijwilligers 85/14
Boerenmarkt, Maastricht 87/43
Bollen, ekoteelt 87/24
Bomen, spijker 87/58
Bomen, tuin 86/56
Bont, aktie 86/18
Borstvoeding 84/37
Bosbessen, rood 85/37
Bouwen, boek DKA 85/ 7
Bouwen, hergebruik 84/44
Bouwen, ontwerpen 87/14
Bouwmateriaal, milieu 87/53
Buitensport, milieu 85/11
Bureau Nieuwland 86/ 6
Buxus, vermeerderen 86/58

C

Cadmium 85/23
Carpoolen 85/46
CAT, Wales 84/ 6
Catering, DKA 87/ 4
Chitwan, nat. park 85/16
CNV, milieu 84/10
Computer, milieu 87/18

D

Daken, begroeid 85/44
Dearsum, Groene Pluim 84/ 7
Deeltijdarbeid 87/20
Deeltijdarbeid, milieubew. 87/21
Delen, planten 87/55
Derde Wereld, voedsel 86/12
design, Eco- 87/10
Design, groen 87/52
Dieren, oktrooi 84/ 4
Dieren, rechten 84/51
Dierentuinen, milieu 86/18
Doka, chemicaliën 85/48
Donateurs, werving 84/32
Draisma, E. 87/17
Druiven, snoeien 86/55
Duinen, boek 87/53
Duurzame ontwikkeling 85/23
Duurz. ontw., Derde Wereld 85/52
Duurz. ontw., Vlaanderen 86/18
Duurzaamheidsmeter, gem. 87/22

E

ECEAT 85/18
Echnaton, school 84/16
Ecover 87/37
Eeden, R. van 84/19
Eggen, P. 85/28
Ei, Gras 87/42
Eieren, recepten 84/38
Eieren, soorten 87/42
Ekotax, Aktie Strohalm 84/21
Ekoteam 84/28
Ekoteam 85/ 4
Energie, CAT Wales 84/ 6
Energievoorziening, China 87/28
Entocare 86/28
Enveloppen 86/50
Epping VOF, hotel-restaurant 84/13
Ergane, kleding 84/47
E-stoffen 86/40

F

Fax, kringlooppapier 87/49
Fiets, bed en breakfast 85/19
Fiets, bed en breakfast 86/ 6
Fiets, kaarthouder 86/50
Fiets, onderhoud 87/49
Fiets, Solo Solair 87/13

Fiets, verhalen 86/52
fiets, Vouw- 87/16
Flor y Fauna 85/43
Fornuizen 86/48
Fotografie, chemicaliën 85/48
Fotoreportage, Botswana 87/53
Friese Wouden, beheer 84/30
Frites 85/40

G

Gaarkeuken, biol. 86/19
galerie, Tuin- 85/28
geit, Ned. Land- 87/24
Gemeente, klimaatverbond 87/22
Gemeente, milieuprojekten 84/25
Gewasbescherming, kantoren 86/28
Gft, familie Doorzon 86/52
Gft-container, stank 85/50
Gft-container, zakken 86/50
Gifgas, zee 87/ 7
Greenpeace, biol. landbouw 84/21
Grelinette 87/55
Groene Keuken 87/ 4
Groene Keuken, expositie 86/ 7
Groene Keuken, route 84/ 7
Groene Pluim 84/19
Groene Pluim 85/ 4
Groene Pluim 85/19
Groene Pluim 86/ 6
Groene Pluim 86/19
Groene Pluim 87/19
Groene Weg, De 86/10
Groene Weg, De vegetariërs 84/37
Grundig, hergebruik 84/47
Grune Punkt 85/46
Grune Punkt 86/24
Guit, A. 86/25

H

Haarzuiver, kapper 84/48
Hazelip, E. 87/54
Hoeksma, T. 84/30
Hogendoorn, D. 86/47
Horeca, milieuzorg 84/13
Horloge, afval 87/12
hout, Hard- aktie 84/24
hout, Hard- plantage 85/43
Hout, hergebruik 86/43
Hout, impregneerbedrijven 87/46
Hout, Nederlands 84/43
Hout, verduurzaamd 87/47
Houtplantage, Costa Rica 85/43
Houtril 86/59
Houtskelethuis 86/44
Houtverwerking, boek 86/53
Huishouden, gids 86/50
Huisman, J. 84/26
Huizinga, E. 85/43

I

Impregneerbedrijven, hout 87/46
Indigo, tijdschrift 86/42
Informatie, DKA 87/ 7

J

Jacht, enquête 85/18
Jansen, E. 86/20
Jongerenraad, milieu 85/18
Juffermans, J. 84/ 5

K

Kaas, biol. Terschelling 85/37
Kappers, milieuvriendelijk 84/48
Katoen, biol. 87/19
Katoen, biol. postorder 85/48
Kattebakkorrels 85/50
Keeper, menstruatie 84/49
Keeper, menstruatie 85/51
Kernenergie, kinderboek 84/51
Kerstbomen 87/59
Kinderen, boeken 85/52
KIOF, Kenia 84/ 4
KIOF, Kenia 85/ 6
KIOF, Kenia 86/ 4
Kleding, ekomode 87/12
Kleding, Ergane 84/47
Kleding, turf 86/26
Klimaat, boek 87/53
Klimaatverbond 87/22
Knotbomen, aktie 86/54
Koelkast, cfk-vrij 85/46
Koelkasten, hergebruik 86/30
Koffie, Max Havelaar 85/22
Koken, inductie 86/48
Kollmer, T. 84/44
Komkommerachtigen 84/54
Kompost, omzetten 87/55
Konijnen, verjagen 86/ 7
Kookboek, NOVIB 85/53
Kooktechnieken 86/48
Kosmetika, milieuvr. 86/50
Kringloopbedrijf, De Arm 85/24
Kringloopbedrijven 85/25
Kringloopgebouw, Nijmegen 87/12
Kringlooppapier, wit 85/46
Kunst, milieu 84/26
Kunststoffen, hergebruik 85/53

L

Landbouw, bd 84/50
Landbouw, bd Joegoslavië 86/20
Landbouw, biol. 86/15
Landbouw, biol. Kenia 84/ 4
Landbouw, biol. Kenia 85/ 6
Landbouw, biol. Kenia 86/ 4
Landbouw, biol. voorlichting 85/ 4
Landbouw, Bolivia 87/30

Landbouw, eko O-Europa	85/18	Recepten, kerstdiners	87/38	Vlees, symposium	87/ 5		86/38
Landbouw, eko O-Europa	87/18	Recepten, peulvruchten	85/38	Voedsel, gids Amsterdam	87/48	Supermarkt concurrent natuurvoe-	
Landbouwtechnieken	87/52	Recepten, toetjes	86/38	Voedsel, veg. buitenland	84/40	dingswinkel	87/40
Landschapsbeheer, Friesland	84/30	Reklame, ruimte	86/18	Voedselintolerantie	86/40	Vegetarisch eten in het buitenland	
Liguster	86/55	Reklame, vlees	87/43	Vogelaars	85/13		84/40
Luizen	84/53	Reklamedrukwerk	86/51	Vorstslag	87/58		
		Reklamedrukwerk, stickers	85/49	Vrekkenboek	84/50	Recepten	
M		Recreatie, milieu	86/ 6	Vrekkenkrant	84/19		
Maandverband, ongebleekt	84/49	Reizen, milieu	85/10	Vrijwilligers, DKA	87/37	Eieren	84/38
Madonna, milieu	84/24	Reizen, schepen	84/47	VROM, campagne	85/23	Kerstdiners	87/38
Max Havelaar, koffie	85/22	Reizen, trein	84/47	Vrouwen, Derde Wereld	85/29	Peulvruchten	85/38
McDonalds, groenteburger	84/ 7	Repareren, elektr. app.	87/49			Toetjes	86/38
Melk, biol.	86/42	Restaurants, veg. gids	86/53	W		Wereldrecepten	86/1
Menstruatie, Keeper	84/49	Rijnmond, konvenant	87/24	Wandelen, Noord-Holland	85/17		
Meubels, hergebruikt mat.	87/13	Roggelelie	86/42	Wasmachine, hot fill	85/48	In de tuin	
MikMak, winkel	86/24	Rondleiding, DKA	87/ 7	Water, spaartip	84/48		
Milieudefensie, hardhout	84/24	Rooij, A. van	87/46	Waterkers	84/53	elke tuin een boom, In	86/56
Milieu-educatie, jongeren	85/26			Westerlaken, A.	84/10	Komkommers en hun verwanten	
Milieujaar, Israël	86/42	S		Wind, ontstaan	86/58		84/54
Milieumeter	85/18	Sahellanden	85/40	Windenergie, telefooncel	87/18	moestuin zonder mest, Een	87/54
Milieupioniers, boek	85/53	Schiedam, Robinia's	85/23	Winterkoning	87/59	platte bak, De	87/56
Milieustrategie, boek	86/52	Schoenen	87/50			tuin in de lente, De	84/53
Milieutip, kranten	86/ 6	Schoenen, poetsen	87/49	Z		tuin in de herfst, De	86/55
Milieuzorg, boek	84/51	Scholen, milieuzorg	84/16	Zaaïen, oktober	86/55	tuin in de winter, De	87/55
Milieuzorg, milieuoorg.	84/12	Scholen, Slovenië	85/18	Zaaïen, zomer	85/55	tuin in de zomer, De	85/55
Moestuinen, boek DKA	86/ 5	Schoonmaakmiddelen	86/ 7	Zaden, verzamelen	86/55	Water in de tuin	85/56
Moestuinen, Derde Wereld	85/30	Seks, milieu	86/21	Zagerij, mobiele	86/47		
Mollen, bestrijding	87/55	Siegmund, F.	86/32	Zoncellen, project	85/47	Milieu thuis	
Motten, cederhout	87/49	Sla	84/53	Zonne-energie, buitenlamp	85/59		
		Snoeien, zomer	85/55	Zonne-energie, fiets	87/13	Apparaten in huis zelf repareren	
N		Socar, koelkasten	86/30	Zonne-energie, sporthal	86/24		87/49
Natuurmonumenten, milieuplan		Spaarlamp	86/42	Zonnestraling, Nederland	84/51	Bio-fietsonderhoud	87/49
	86/42	Spelletjes, milieuvr.	87/49	Zuivel, biol. supermarkt	86/37	Biologisch baby- en kinderonder-	
Natuurreservaat, Nepal	85/16	Sportterreinen	85/12			goed	87/49
Natuurvoeding, assortiment	86/14	Stam, aktiegroep	87/32	Vaste rubrieken		Bloemen zonder gif	85/50
Natuurvoeding, prijs	86/15	Steden, ecologische	84/25			Ceder tegen motten	87/49
Nestkast	84/57	Suncani Salas	86/20	Bouwen en wonen		Doorgeef-boek	85/50
Nestkast, schoonmaken	86/59	Supermarkt, biol. zuivel	86/37			Faxen op kringloop	87/49
NJMO	85/18	Supermarkt, biol. prod.	87/40	Alternatieve houtverduurzaming		Handige binnenbanden	86/50
Noord-Zuid kontrakt	87/31	Symposium, vlees	87/ 5		87/47	Honden-en kattenafval	85/50
Noorder Dierenpark, milieu	87/23			Begroeid dak goed voor stadsklimaat	85/44	Lekke vazen weer waterdicht	86/50
Noorderzon, met de	85/27	T			84/44	Milieusparend huishouden	86/50
NS, milieuzorg	84/14	Tampon, rubber	85/51	blokhut in Bergen, Een		Milieuvriendelijk spelen	87/49
		TASB, timmerbedrijf	86/43	CV: wel snel, niet comfortabel	87/44	Papieren zakken voor gft-container	86/50
O		Televisie, hergebruik	84/47		84/43	Printerlint herinkten	84/48
Ondergoed, kinderen	87/49	Timmerbedrijf, hergebruik	86/43	Goed hout is vlakbij		PTT-elastiek als kaarthouder	86/50
Onderlandhuis, Het	86/32	Toekomst, groene boek	87/52	Goed sloophout is beter dan nieuw	86/43	Schone cosmetika	86/50
Onkruid	84/53	Toerisme, gids	85/52		86/44	Schone schoenen	87/49
Ontwerpen, data-bank	87/16	Tozai Travel, trein	84/47	Houtskelethuis maak je zelf ekolo-	86/44	Slimme enveloppen	86/50
Ontwerpen, milieuvr.	87/10	Traag, Den	86/19	gisch	86/32	Stinkende gft-bak	85/50
Ontwerper, hergebruik	87/17	Tuin, boeren	86/53	huis wat nooit afkomt, Een		Waterbespaartip	84/48
		Tuin, cursus DKA	87/ 6	Politiek beschermt houtimpregneer-	87/46	Zuiver haar	84/48
P		Tuin, DKA	85/ 5	der	87/46		
Patroontaal, bouwen	87/14	tuinen, Combinatie-	84/54	Teakhoutplantages	85/43	Recensies	
PBLV, proefproject	85/ 4	tuinen, Sier-	84/50	zager aan huis, De	86/47		
Personeel, DKA	85/ 7	tuinen, Volks- Rotterdam	87/54	Zonnelcel levert stroom aan net	85/47	Ablemann, M.: From the good	
Personeel, DKA	86/ 7	Tuinieren, september	85/55			earth. Traditional farming methods	
Peulvruchten, recepten	85/38	Tuinieren, synergetisch	87/54			in a new age	87/52
Pieterpad	84/22	Turfpost	86/26	Voeding		Alexander, CH.: A Pattern	
Planten, zoute grond	86/59	Tweeverdieners	87/20		86/40	Language	87/15
Politiek Manifest, reactie	84/20			Alles over E-stoffen	86/40	Alternatieve Konsumentenbond:	
Politieke partij, groene	86/18	V		Bio-zuivel moet supermarkt in	86/37	Komplete E-lijst	86/41
Politieke partijen	87/18	Vazen, waterdicht	86/50		85/40	Arkel, J. van: Beleef het duin	87/53
Polyethyleen, reclamekode	84/29	VCK Travel Centre, schepen	84/47	Groene patat	85/40	Arkel, J. van: Milieudaden	84/51
Poolster, De	85/26	Veehouderij	87/ 5	Promotie brengt grasei in super-	87/42	Besselink, J. : Tuinboek van De	86/ 5
Postorderbedrijf, katoen	85/48	Veen, H. van	84/19	markt	87/38	Buiten, Ir.H.: Zakboekje Hout	86/53
Potpersmachine	86/ 6	Veetransport, internat.	86/18	Recepten: ecologische kerstdiners	87/38	Burger, J.E., Sluis, R. en Stobbe,	
Printerlint, herinkten	84/48	VELT, tuinboek	84/50		85/38	H.: 14 dagwandelingen in de	
Produktontwikkeling	87/10	Verhoeven, M.	87/32	Recepten: gewone groenten origi-		Provincie Noord-Holland	85/17
Provincie, wandelen	85/17	Vervoer, DKA	84/ 7	neel bereid	84/38	Court, Th. de la: Different Worlds	85/52
		Verwarmingssystemen	87/44	Recepten: van paasbroodjes tot			
R		Vijvers	85/56	Haagse bluf			
Recepten, Derde Wereld	86/13	Vlees, bd	86/10	Recepten: zware en lichte toetjes			
Recepten, eieren	84/38	Vlees, symposium	85/ 7				

Das, R. en R.: Wegen naar de toekomst 87/52
 Dijkhuizen, S.: Natuurgids voor groen toerisme 85/52
 Drewemann, E.: Over de onsterfelijkheid van dieren 84/51
 Engwight, D.: Towards an Eco-city 84/25
 European Vegetarian Guide 86/53
 Execute Productions: Go for Good Food Guide 87/48
 Gore, Al: De wereld in de waagschaal 86/52
 Haakman, K. Bouwboek van De Kleine Aarde 85/ 7
 Harmsen, H. en Schuurman, M.: Kruidmoes, bloemen, groenten en kruiden van de oude boerenhof 86/53
 Horowitz, A.: Kernenergie voor de duivel 84/51
 Jager, G. de en Mollema, G.: Doorzons Smerigste Biobakken 86/52
 KNMI: Zonnestraling in Nederland 84/51
 La Riviere en Voorhoeve: Schrijfters fietsen door Frankrijk 86/52
 Langenhoff, V.: Weer en natuur 87/53
 Lanting, F. en Eckstrom, Ch.: Okavango, de laatste oase 87/48
 Loesje en Partners: Balans van Alternatief Nederland 86/53
 Mackenzie, P.: Green Design 87/52
 Meulen, J. van der en Kalff, S.: Gezonde voeding gezonde aarde 84/50
 Milieudefensie: Aardige aardappel in de puree 86/42
 NBLC: Nederland in aktie (deel 5) 86/53
 NIBE: Milieuklassifikatie bouwmaterialen 87/53
 Pugh, L.: Solar Architecture in Europe 87/52
 Ravestloot, L. en Teeuw, P.: Begroeide daken: vorm, structuur, functie 85/44
 Regioplan Amsterdam: Zonder auto... Kan dat? 85/21
 Rigeaux, J. en Cauteren, R. van: De Ekologische Siertuin 84/50
 Sanger, A.: De Vegetariër op reis 84/41
 Stichting Lekker Dier: Informatiebrochure over de bio-industrie 85/37
 Veen, H. van en Eeden, R. van: Hoe word ik een vrek? 84/50
 Vereniging van Nederlandse Gemeenten: Schone Zaken 85/53
 Wegner, W. en Steinke, E.: Boyboy en de kanokinderen 85/52
 Wells, T.: Met liefde bereid, recepten uit Afrika en Latijns- Amerika voor de Westerse keuken 85/53
 Zomeren, K. van: Zomer 85/52

AANBIEDING

voor lezers van *De Kleine Aarde*

Nieuwe Groene Wegwijzer

f 2,50 voordeel als u nu besteld

Deze lente verschijnt de nieuwe **Groene Wegwijzer**. Wie de eerdere versies kent van dit naslagwerk voor het 'groene' circuit, weet hoe nuttig het boek kan zijn.

Het initiatief voor de Groene Wegwijzer kwam destijds van de stichting Mens- en Milieuvriendelijk Ondernemen (MeMO). Later nam de uitgeverij Loesje en Partners het over, die nu de tweede editie uitbrengt.

De Groene Wegwijzer is in de loop der jaren steeds dikker en groter geworden. De rubrieken zijn: voedsel, milieu, energie en technologie, wonen, bouwnijverheid, gezondheid, spiritualiteit, emancipatie, de wereld, vrije tijd en cultuur, vervoer, werk, informatie en diensten. De systematische opbouw maakt snel zoeken mogelijk. Een vegetarisch pension op de Veluwe, een natuurvoedingswinkel in Groningen of een milieuvriendelijk bouwbedrijf zijn zo snel te vinden. Naast de 4500 adressen, biedt de wegwijzer 75 pagina's redactionele informatie. Een aantal organisaties zijn door de redactie onder de loep genomen. Het naslagwerk is verkrijgbaar in de boekhandel en natuurvoedingswinkel. De Kleine Aarde heeft speciaal voor donateurs een beperkte voorraad van de gids aangeschaft. **Donateurs kunnen een exemplaar krijgen door f 12,50,- over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Vermeld 'Groene Wegwijzer'. (Zolang de voorraad strekt). Winkelprijs f 15,-**

De Groene Wegwijzer, adressengids voor alternatief Nederland. Loesje en Partners, Arnhem 1993. ISBN 9074283039. Nu f 12,50 (inclusief porto).

Onze catalogus "94/95" is uit

**Een catalogus boordevol
 nieuwe milieuvriendelijke
 artikelen voor het hele gezin.**

alver
 Thuiswinkel
 voor milieubewuste
 mensen

U kunt 'm bestellen door
 f4.- overtemaken op
 girorekening 6236706
 t.n.v. Alver, Meppel.

Zo is wijn van nature

Goede manieren

Château Prodor presenteert een keuze uit meer dan 100 gekontroleerde ecologische wijnen uit vele landen van de wereld. Deze wijnen zijn gemaakt zonder gebruik van kunstmest, agressieve bestrijdingsmiddelen of synthetische kleur- reuk en smaakstoffen. Zuivere wijn laat zich beter beoordelen, proeft puur en er is voor elke fijnproever ruimschoots kwaliteit in te vinden.

Betrouwbare bronnen

Château Prodor werkt met een keur van bekwaame en milieubewuste wijnboeren, die de geavanceerde technieken zo weten te hanteren, dat het ecologisch evenwicht tijdens de groei en het vinificatieproces niet verstoord wordt. Château Prodor spant zich er al 15 jaar voor in, dat al zijn wijnen voortdurend onder toezicht van internationaal erkende ecologische instituten staan.

VRAAG OM EEN UITGEBREIDE FOLDER

Château Prodor

Kempenaar 01-28 8242 BA Lelystad ☌ Telefoon 03200-43728 ☌ Fax 03200-41717

Genieten van een vakantie
in eigen land?

Rekreatiebungalowpark DEN en DUIN te NORG is gelegen in de afwisselende natuur van DRENTHE en biedt o.m. mogelijkheden voor een prachtige wandel- en fietsvakantie. Ook voor een midweek of een lang weekend.

Voor inlichtingen en kleurenfolder tel. 05928-13164, Lange-
loërduinen L17, 9331 VH Norg.
Tevens gezellige groepsruimte aanwezig (tot 25 pers.) voor
familiefeestje of reünie.

De Rit

NATUURPRODUKTEN

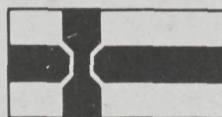

HONING

De Rit is al jaren specialist op honinggebied. Door onze strenge inkoopselecties, controles en een optimale afvulmethode, kunnen wij 100% garanderen dat onze honing onverhit is en alle voedingswaarde behouden is gebleven. Dat komt natuurlijk ook tot uitdrukking in de unieke geur, kleur en smaak van onze 18 honingssoorten.

RETSEIJSTRAAT 4 - 4011 JP ZOELN - TEL. 03448-1653

Sluit een huwelijk van natuurlijk
fins grenehout met hollands
architectuur en je krijgt een top-
kwaliteit om in te wonen, een on-
vervalst Finn-Logs huis.
Gelukkiger huwelijk bestaat niet!!

FINN-LOGS

architectuur
in hout en glas,
gebruikmakend van...
en in harmonie
met de natuur zelf.

Bel even voor een vrijblijvend
nader gesprek, of voor meer
schriftelijke informatie.

Finn-Logs

Idsteinlaan 15
5252 BJ Vlijmen
Telefoon 04108-16344
Telefax 04108-18337

100% KATOEN

Matrassen, dekbed-
den, kussens, nek-
steunen, enz. op
elke gewenste maat.
Handgemaakt vol-
gens eeuwenoude
Japanse tradi-
tie. Bel voor
folder, etc.

M. v. B. Bastiaansestr. 34
1054 SP Amsterdam
Tel. 020 - 685 29 24
(di t/m za 12-18 uur)

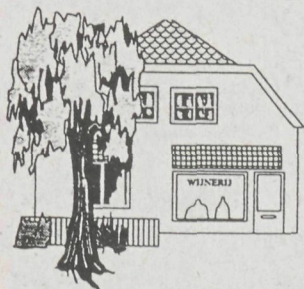
Val Sinestra

Vroeger Kurhaus in het Unterengadin, nu Nederlands pension.
Veel ruimte, rust en wandelmogelijkheden.
Ook geschikt voor berg- en wintersport. Rijke flora.
Verrassend lekker (ook veget.) eten, gezellige ongedwongen sfeer.
Voor enkelingen, groepen, families.
2-weekse busreis v.a. Arnhem SFr. 685,- p.p. incl. volpension.
Voor kinderen korting en speciale weken.
Vraag de nieuwe winterfolder aan.

Verdere informatie tel. 03412-61630
of fam. Kruit, Val Sinestra, 7554 Sent, tel. 09/41.81.8663105

WIJNERIJ

ALLES VOOR HET ZELF MAKEN VAN WIJN
EN HET BROUWEN VAN BIER

Openingstijden:
dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 18.00 uur
zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur
en verder na telefonische afspraak
('s maandags gesloten)

Riet Beijer
Koninginnelaan 32
3762 DE SOEST

☎ 02155 - 20979

giro 5462428

WINKEL & VERZENDHUIS VOOR MILIEUVRIENDELIJKE PRODUKTEN

MORSSTRAAT 41 2312 BL LEIDEN TEL. 071-125291

DE NIEUWE
EIGENAAR
DAVID VAN DONGEN
GEEFT GRATIS
ADVIES OVER:

KLEDING
COSMETICA
NATUURVERF
KRINGLOOPPAPIER
SCHOONMAAKMIDDELEN

HET MILIEU
VRAAGT OM
GEBRUIK VAN
MILIEUVRIENDELIJKE
PRODUKTEN.

KWALITEIT ZONDER KOMPROMIS

Warmtemuren van

■ WARMTEPLAN

Keramische- en systeem-warmtemuren. Houten zonnecollectoren.
Keramische binnenwanden en vloeren - Importeur Isofloc

Kruisenkstraat 2 - 6971 BC Brummen - Tel. 05756 - 4805

La Grande Combe

Een gewoon bijzonder verblijf in Z-Frankrijk

welkom zijn
eenvoud in het dagelijks leven
ontmoeting, ontdekking en inspiratie
natuurbeleving

ST. LES SOURCES - 12480 St. Izair - FRANKRIJK
00 - 3365994501. Folder en Inl.: 02990 - 70044

De Nationale Postcode Loterij steunt de Kleine Aarde

De Nationale Postcode Loterij is een loterij met een hart. Een hart voor Mens en Natuur, want 60% van de inleg gaat naar projecten voor natuurbehoud en voor mensen in de wereld die onze steun hard nodig hebben.

Zo steunt de Nationale Postcode Loterij onder meer Artsen zonder Grenzen, Natuurmonumenten, Novib, Unicef, VluchtelingenWerk en Wereld Natuur Fonds. Daarnaast draagt de Nationale Postcode Loterij via Stichting DOEN bij aan vele andere natuur-, milieu- en ontwikkelings-projecten. Ook de Kleine Aarde heeft voor verschillende projecten subsidie ontvangen.

Doe mee en steun Mens en Natuur

Meer dan de helft van de mensen in Nederland waagt regelmatig een gokje. U ook? Speel dan mee met de Nationale Postcode Loterij. Dat kan door de bon uit de folder van het postkantoor of uit uw huis-aan-huis blad in te vullen en op te sturen. U kunt zich ook telefonisch opgeven. Iedere maand maakt u dan kans op één van de tienduizenden mooie prijzen en de Postcode Jackpot die op kan lopen tot 7 miljoen!

Wag een gokje. Wint u niet, dan wint in ieder geval het goede doel.
Haal nog vandaag de folder uit het postkantoor of kijk in uw huis-aan-huis blad. Of bel 06 -300150
(40 ct / min.)

■ NATIONALE
POSTCODE
LOTTERIJ ■

DE NATUURVOEDINGSSPECIALISTEN:

FERTILIA

MOLENAARTJE

Volwaardige biologische
basisprodukten

Fertilia
Postbus 447
8200 AK Lelystad

Heerlijke natuurvoedings-
tussendoortjes

Kampeervakantie op Can Banal

In de Spaanse Pyreneeën ongeveer 50 km. van de Middellandse Zee ligt het landgoed Can Banal, 85 ha. groot in een prachtige bosrijke vallei. U kunt hier kamperen midden in de natuur met alle voorzieningen binnen handbereik. Er is een klein restaurant en een winkeltje. Ook verhuren wij volledig ingerichte bungalowtenten. In deze schitterende omgeving organiseren wij in het voorjaar wandel- en ruitersweten. In het hoogseizoen kunt u aan dagexcursies deelnemen. Ook voor kinderen zijn er volop activiteiten.

Vraag onze brochure aan: tel. 05700-14561

Wij zijn gespecialiseerd in maatschappelijk verantwoord en milieuvriendelijk beleggen, ook met een lijfrentepolis.

- Belastingvrij sparen tot f 220.000,-
- Pensioen- en hypotheekadviezen, vermogensbeheer
- VRAAG ONZE BROCHURE: telefoon 020 - 622 99 06

DE EENHOORN
BEDRIJFS- EN PENSIOENADVIESBUREAU
SARPHATIKADE 7 • 1017 WV AMSTERDAM

BIO NOVA

BIOLOGISCHE MESTSTOFFEN

Samen sterk door 27-jarige ervaring, deskundigheid en specialisatie in alle tuinbouwaspecten !!! De importeurs, leveranciers en groothandel voor:
BLOVISAL-VISEMULSER-VITRASOL-ALGIVERT-S.P.S.-
POLYMARIS-BIO BRUZZ-VITAL en de **TN BIOMINERALEN**.
Bemestingsadviezen en verzorgingsmiddelen tegen schimmels en ongedierten.

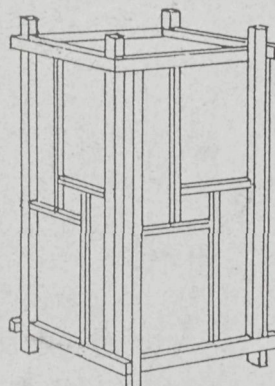
MIJDRECHT 02979-88633
fax 02979-41153

WAALWIJK 04160-50082
fax 04160-51147

K&S Interieur

Tatamimatten, Futons in elke maat.
Handgemaakt van natuurlijke materialen.
Bedden zonder metalen onderdelen.
Lampen met Japans papier of glas. ►

Bel of schrijf voor een
informatiefolder:

K&S Interieur

Anna Spenglerstr. 79,
1054 NH Amsterdam,
tel. 020 - 616 72 52,
fax 020 - 689.55.21

CAMPING DE ROOS

Ruim opgezet kampeerterrein, fraai gelegen in zacht glooiend rivierduinlandschap aan de Ov. Vecht, biedt u een grote variatie aan bekoorlijke plaatsen voor een ontspannen kampeervakantie in een rustige, harmonieuze sfeer.

Voorzieningen zoals elektriciteit, warme douches, wasserette en fietsverhuur zijn aanwezig.

Er is ook een Gimsel kampwinkel waar natuurvoeding verkocht wordt. Bovendien zwem- en speelmogelijkheden in de Vecht en in de zijarm ervan, o.a. een kinderbad met strandje.

In het bos staan zeven in frisse kleuren geschilderde bungalows voor een comfortabel verblijf in dit afwisselende natuurgebied.

Hebt u belangstelling? Vraag een folder!

Beerzerweg 10 7736 PJ Beerze - Ommen
Telefoon 05235 - 1234

DLV-TEAM AMATEURTUINIEREN

onderbouwt uw tuinplezier met

Advies voor

- moestuin
- siertuin
- fruittuin

Het geven van lezingen

Het verzorgen van cursussen o.a.

- snoeien
- amateurtuinieren
- biologische bestrijding van ziekten en plagen

Begeleiding van amateurcomplexen op het gebied van

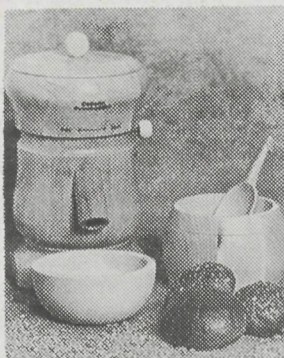
- teelttechniek
- bemesting
- compostering
- omschakeling van gangbare naar biologische teelt

Voor telefonisch advies en informatie zijn wij dagelijks
bereikbaar van 8.30 tot 12.30 uur. Tel. 03210 - 80007

DLV-amateurtuinieren
De Helling 15
8251 GH Dronten
Tel. 03210 - 80007
Fax 03210 - 18550

DLV

Nieuw in Nederland

Graanmolens

Uw eigen graan vers malen
Elektrisch of met de hand

Muesli wals

Voor het maken van vlokken voor muesli,
maaltijden, kindervoeding, voor het persen
van kruiden, enz.

De Natuurlijke Molen Hilversumstraat 98
6843DL Arnhem

Tel. 085 812320 Fax. 819840

DE GLASBAK SNAKT NAAR GLAS

UNIEK IN NEDERLAND

Grote collectie Oude- en Antieke
Zwitserse tegelkachels.

- * uitstekend geschikt voor ons zeeklimaat.
- * aangename stralingswarmte
- * een van de meest rendementsvolle kachels
- * keuze uit 150 stuks van de meest eenvoudige tot de mooiste versierde kachel.
- * variërend in gewicht van 75 - 750 kg.

Vraag vrijblijvend folder:

De Stoffelhoeve
Stationsweg 86

5807 AC Oostrum-Venray (LB)
Telefoon 04780-80361/85956

Zaterdags geopend of na telefonische afspraak.

175 jaar Hollands vakmanschap kreeg

**Italiaanse inspiratie:
de nieuwe espresso van
Simon Lévelt.**

Simon Lévelt heeft een verrukkelijke nieuwe espresso gemaakt.
Daarin hebben we ons eeuwenoud vakmanschap gecombineerd met
Italiaans temperament. Het resultaat is een tongstrelende koffie,
geurig en mild van smaak. Natuurlijk met het
EKO-keurmerk.

Laat 's nachts de zon schijnen met de draagbare solarlamp

Betrouwbare en veilige solarlamp. Compleet
met oplaadbare batterij, zonnepaneel en
verbindingskabel. Geeft 4 tot 8 uur licht.

- met 7 Watt PL lamp
- 2 lichtniveaus (25/40 Watt)
- lamp: 41 cm hoog, gewicht 3,2 kg
- batterij beveiligd tegen overbelasting
- zonnepaneel in aluminium frame

Bel voor een zonnig advies naar:

STROOMWERK, tel. 05700 - 55055, fax 53829
Stationsweg 18a, postbus 388, 7400 AJ Deventer

**STROOM
WERK**

Ideaal voor tuin,
vakantie, boot
en camping!

NESTE
Advanced Power Systems

WOLWIKKEL AMSTERDAM

Wereldwijd gingen miljoenen ouders u voor
In Europa verkochten wij er 150.000

WOLLEN LUIERBROEKEN
van 2 lagen 100% wol

- Ademt en ontziet daardoor de tere huid
- milieuvriendelijk
- makkelijk wasbaar
- sluit met klittenband

BESTELLEN BIJ IMPORTEUR

alleen door vooruitbetaling:
• door overschrijving op Postbank 5459380
van Wolwikkel Amsterdam met vermelding

van de gewenste artikelen.

- sneller: door girobetaalkaart of bank
betaalcheque met een briefje op te sturen
naar **Wolwikkel Amsterdam**,
A. Schelfhoutstraat 65, 1058 HT
Amsterdam Tel: 020-6177397

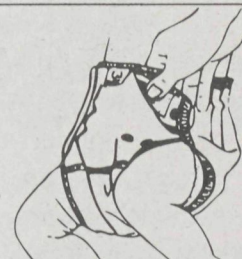
Prijzen bij importeur excl. f3,- porto totaal.
Wijzigingen voorbehouden.

VRAAG GRATIS BROCHURE

alle maten f39.50

vanaf 3 stuks f1,50 korting per stuk

N tot 6,5 kg	3 10 - 12,5 kg
1 6,5 - 8 kg	4 12,5 - 15 kg
2 8 - 10 kg	5 15 - 20 kg

OOK VERKRIJGBAAR BIJ:

AMSTERDAM Zailing, Ruysdaelstraat 23
BERGEN De Garve, Nerdijk 20 b
BREDa Leander, Boschstraat 104
LEIDEN De Hoorn, Morsstraat 41
NIJMEGEN Regenboog, v. Welderenstraat 17
ZEIST Rozemarijn, Lommerlust 48
ZWOLLE Zonnebloem, Rode Haanstraat 6
EINDHOVEN, Toermalijn, Kruisstraat 65a

FILIGRANE

Galerie voor kleding en stoffen
natuurlijke materialen

- Handbedrukte stoffen o.a. Paapje/Minder
- Eko-kollektie o.a. Ergane/Green Cotton
- Interieurstoffen o.a. lijn Paapje

Doorlopende expositie

Markeweg 51
8398 GL Blesdijke
Bel voor openingstijden 05614-1918

Sivas Sivas

Zomer-Akademie in de Franse Alpen

Astrologie, kruiden, massage
Afrikaanse keramiek, aquarelleren
Ongerepte natuur, helder zwemwater
Vegetarisch vol-pension
al v.a. f 300,- p.p.p.w.
Bel voor gratis folder: 023-261990

Zaden van groentes
kruiden, bloemen
b.d. geteeld

KATALOGUS GRATIS OP AANVRAAG

P. Venemakade 61
9605 PL Kietwindweert
Telefoon 05989-1534

**Natuurlijke
kleding**
Mode, stoffen
babykleding

Obilot Natuurtextiel

Groenmarkt 1
7201 HW
Zutphen
tel.
05750-17091
open:
di. t/m vr.
10-18,
za. 10-17 uur

KELTENHOF

vaste planten kwekerij

Groot assortiment heemplanten,
ook varens, waterplanten
en keukenkruiden

Geen bestrijdingsmiddelen en
selectief gebruik van meststoffen.

Geopend do. vrij. en za.
van 9.00 - 17.00 uur en na afspraak.

Wijksestr. 25,
6617 BX Bergharen
Tel: 08873-2176

Reeds 20 jaar specialist in paddestoe-
lenzaden (broed).
Vele soorten uit voorraad of op bestel-
ling leverbaar.

Broedhandel
Mushroomspawn
Pilzbrut

Tauber

Sleeestraat 14, 6014 CA Ittervoort
Tel. 04756 - 6225

BOS

OPEN HAARDEN, KACHELS
AGA FORNUIZEN

Waalweg 28, 3999 NS Tull en 't Waal, (bij Nieuwegein Zuid),
tel: 03402-62284, fax: 03402-67432.
Open van di. t/m zat. van 9.00-17.00

BOMENCONFERENTIE

In gesprek met Bomen I

17 juni tot 19 juni

Ontdekkingsweekend om in jezelf zoveel rust te vin-
den dat je van daaruit in intuïtief contact kunt
komen met de bomen in het park. Een weekend met
aandacht voor je binnenwereld en je buitenwereld.

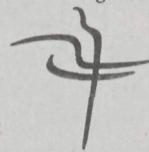
In gesprek met Bomen II

16 september tot 18 september

Ervaren van de verschillende niveaus en kwaliteiten
van de uitstraling van bomen. De nadruk ligt op het
zelf ervaren. Een verdieping van de ontdekkingsreis
van 'In gesprek met Bomen I'.

Meer informatie

Conferentieoord Land en Bosch
Leeuwenlaan 40
1243 KB 's Gravenland
Tel. 035-561309, Fax 035-561625

**MAAK EEN
THUIS VAN
HUN TEHUIS**

30.000 Kinderen, verdeeld over allerlei soorten inter-
naten, pleeggezinnen en gezinsvervangende tehuizen,
kunnen niet terugvallen op hun eigen ouders. Het Natio-
naal Fonds Kinderbescherming springt daarom bij met
financiële hulp. Zo worden noodzakelijke voorzieningen
voor de opvoeding vaak toch nog mogelijk. Sleun
daarom het Nationaal Fonds Kinderbescherming.

NATIONAAL
FONDS
KINDERBESCHERMING

GIRO 404040

Slecht geheugen?

VERGEET
NOOIT
MEER

namen, gezichten, adressen, da-
ta, getallen, afspraken, jubilea enz.
Ontdek het geheim van een ijzer-
sterk geheugen en hoe u o.a. vreem-
de talen in een recordtijd leert!

BON voor GRATIS
PROSPECTUS

Naam en adres: KE

Sturen zonder postzegel aan

MEMOSCHOOL

Antwoordnr. 1044
6000 VB Weert

GEZOND BOUWEN EN WONEN

woonwinkel
bouwbiologische
produkten

natuurverven, bedden,
matrassen, natuurstoffen,
isolatie-materiaal, boeken,
recyclingpapier, netvrij-
schakelaars, vloerbedekking,
houten lampen, meubelen.
di t/m vrij 10-18 u za 10-17u
do koopavond 085 - 510204

Wielakkerstraat 14 6811 DB Arnhem

jan franssen
bouwbiologisch

binnenhuisarchitect

wonen in een gezond huis,
interieuradvies en ontwerp van
woon- en werkruimten,
advies bij renovatie en ver-
bouwingsplannen, tekeningen
voor bouwvoorstellen.

085 - 437583

de Elegast

Groepenverblijf 'De Elegast'
Rijksstraatweg 37-77
6574 AC Ubbergen

verzorgd zowel als
zelfverzorgend

Tel. 080 - 24 02 63
(bij voorkeur maandag en vrijdag
van 13.00 - 16.00 uur)

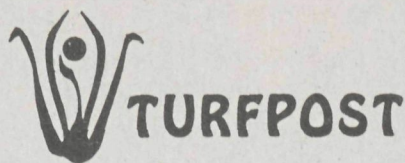
Groene vakanties

cursusaanbod

- creativiteit met de 4 elementen
- leven met paarden
- aardebewustzijn
- natuurmagie

Pyreneeën
Vogezes
Bourgonne

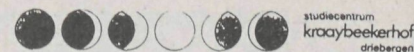
folder:
02290-72875

Produkten op basis van turfvezels
(wollegas)

- ✱ Dekens, dekbedden, onderleggers, kussens, mutsen, truien, vesten, bodywarmers
- ✱ Autostoel-covers, zitkussens, inlegzooltjes
- ✱ Breigaren in vier soorten, stoffen per meter
- ✱ Isolatietegels
- ✱ Olie en emulsie voor massage en bad

Inlichtingen en verkoop
Turfpost, Noolseweg 14
1251 GP Laren, 02153-18704
Bezoek na telefonische afspraak

VOORJAAR!

in april straten de CURSUSSEN

biologisch dynamisch
zelf werken met

Kruiden (vanaf 8e)
Fruit (vanaf 16e)
Bijen (vanaf 23e)

Vraag het nieuwe
cursusprogramma 94-95 aan!

Voor informatie en inschrijven:
tel. 03438-12925

Studiecentrum Kraaybeekhof
Postbus 17
3970 AA Driebergen

Bevers Houtwerf Houtrecycling

Wij verkopen uit oude balken gezaagd
timmerhout en mooie vloerdelen
milieuvriendelijk, goedkoop en uitgewerkt

Energieweg 17, Harmelen 03483-4070

VAKANTIEOORD ZONNETIJ

Lhee 88a, 7991 PK DWINGELOO. Tel. 05219-7208

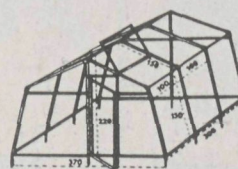
Uniek natuurterrein gelegen midden in de
bossen van Drenthe.

Biedt u rust, ruimte en een prachtige natuur.

Verhuur van gezellige huisjes,
en de mogelijkheid te rijden op
IJSLANDSE PONY'S.
Gespecialiseerd in buitenritten,
picknicktochten etc.
Huisdieren toegestaan.
Inlichtingen en uitgebreide folder op aanvraag.

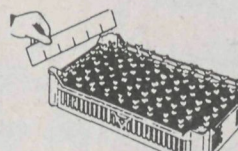

MEYTUIN voor de MOESTUIN

HOUTEN BROEIKASSEN
Demontabel, met nylon
gewapend kasfolie.
Geheel compleet!
In iedere gewenste maat!
Het hout is op milieuvrien-
delijke wijze geïmpreg-
neerd.

Prijsvoorbeeld:
370 x 300 x 220: f 695,-

Meytuins beroemde
voorzaai bakken.
Ook als stekbak! f 27,50

Verder hebben wij nog meer dan 100 verschil-
lende slimme tuinartikelen, o.a. folietunnels,
milieuvriendelijke mollenverjagers, tomaten-
klemmen, -touw en -hoezen, kaswatersets,
composters, steunringen, stokken, bouwpirami-
des, enz., enz., enz.

VRAAG GRATIS BROCHURE!

MEYTUIN

Verzendhuis in slimme tuinartikelen
Tel. 01650-41027
Gripvelden 78, 4707 ZG Roosendaal

MEYTUIN ook voor uw MOESTUIN

MEYTUIN voor de MOESTUIN

MEYTUIN voor de MOESTUIN

MANSO
COGULERAS

Unieke kampeervakantie in de Spaanse Pyreneeën

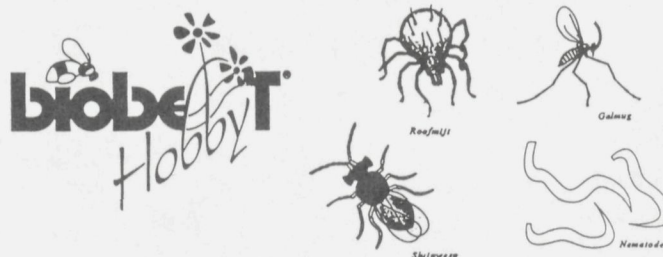
Op ons landgoed, gelegen in de uitlopers van de Spaanse Pyreneeën (tussen het Meer van Bañolas en Olot), vindt u géén modern hotel of verwarmd zwembad. Wél bieden wij een aantal ingerichte bungalowtenten, buiten gezichtsafstand van overige gasten geplaatst te midden van de bossen en de bergen van het 250 ha grote landgoed Manso Coguleras.

In de ongerepte natuur, bij het stromende water van de eigen beek, omgeven door bloemen, kruiden, vlinders en vogels, kunt u hier helemaal uzelf zijn, zonder taalproblemen. Een eigen zwembad hoog in de bergen en de mogelijkheid om te blijven eten als u dat wilt, maken een verblijf verder tot een unieke belevenis. Voor f 480,- per bungalowtent per week bent u onze gast. Beperkte mogelijkheden eigen tent: f 240,- p.w.

Schrijf voor inlichtingen naar
Leonie Visser,
Frans van Mierisstraat 21a, 2316 AK Leiden.
Telefoon 071- 217087.

BIOLOGISCHE BESCHERMING IN DE HOBBYTUIN

Sluipwespen tegen wittevlies
Aaltjes tegen taxuskever
Galmuggen tegen bladluizen
Roofmijten tegen spint

Alleenverkoop voor NEDERLAND

BRIMEX

Postbus 4784
4803 ET BREDA
Tel. 076-656759

Aquamarijn Nieuwe oogst

Vandaag als vlas op het veld, morgen lijnolie voor onze natuurverf. En... voordat de voorraad op is, is er alweer opnieuw gezaaid! Wilt u meer informatie, bel 02550-36650, of schrijf naar
Terra bv. postbus 409,
1970 AK IJmuiden.

AQUAMARIJN

BRIMEX

Biologische bestrijdings-
& bemestingsmiddelen.

Samengestelde organische
meststoffen en
enkelvoudige
meststoffen.

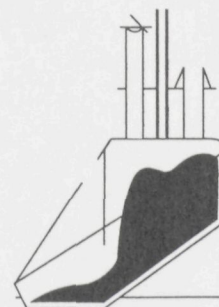
Overakkerstraat 248
4834 XR Breda
Tel. 076-656759

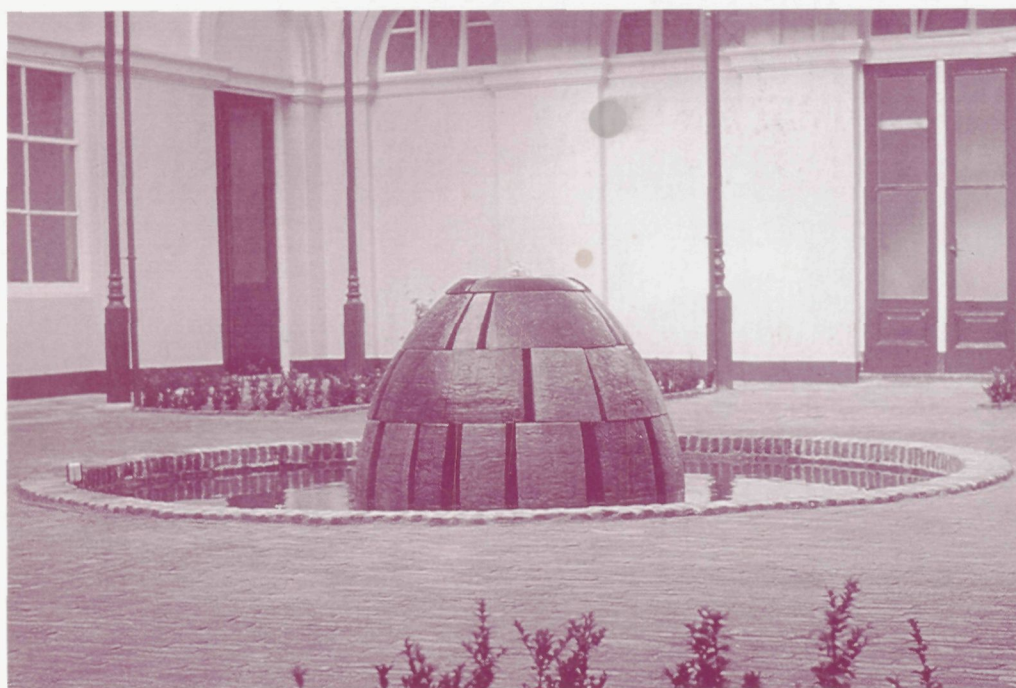
Ecosave waterbesparend sanitair

**ECOSAVE bespaart u circa 20-50%
Water, Energie en Huisafval p/j!**

U verdient binnen een jaar circa f 500,- terug!
Olympia & Bestsaver douchekoppen (de besten),
doorstroombegrenzers, WC-waterstop en het
Clivus Multrum toilet- en zuiveringssysteem.
Maakt riolering overbodig!
Systemen goedgekeurd door Min. VROM of met
KIWA keurmerk!

Postadres: *Ecosave*
Bataviastraat 8 bis, 3531 XD Utrecht
tel/fax (030) - 947167

■ Fontein op zonne-energie (foto: Aad Leget)

Het werk van de Utrechtse beeldhouwster Gera van der Leun straalt een en al kracht uit. Haar beelden schitteren in het licht en zien er bijna gestroomlijnd uit, als een architektonisch objekt. Wat nog meer opvalt is de vorm, zoals die van de fontein op zonne-energie. Een ovale vorm, met een afgeplette bovenkant. Het lijkt wel groot uitgevallen paasei. Zonder dop en klaar voor konsumptie.

Over haar beeldhouwwerken zegt Van der Leun: „Ik ben gefascineerd door hele gewone dingen in het leven, zoals licht en water. Daarom bestaan mijn beelden uit losse elementen met tussenruimtes, waarin het licht vrij spel krijgt. Water benut ik om allerlei vormen te kunnen laten spiegelen. Maar ik vind ook alleen al het geluid van water zeer boeiend.” Sinds kort maakt Van der Leun ook zonne-wijzers, waarin de tijd niet is aangegeven door een wijzertje, maar door een groot gedeelte van het objekt.

8 710206 110411

Werk van Gera van der Leun is tot en met half juni te zien in de expositiehal van De Kleine Aarde, Klaverblad 1 in Boxtel.